Calistrat Costin

DESPRE VOINȚĂ

Colocviile adolescenței

EDITURA ALBATROS

COPERTA COLECȚIEI :
ANDREI OLSUFIEV

DESENUL COPERTEI :
V. AGALOPOL

EDITURA
ALBATROS

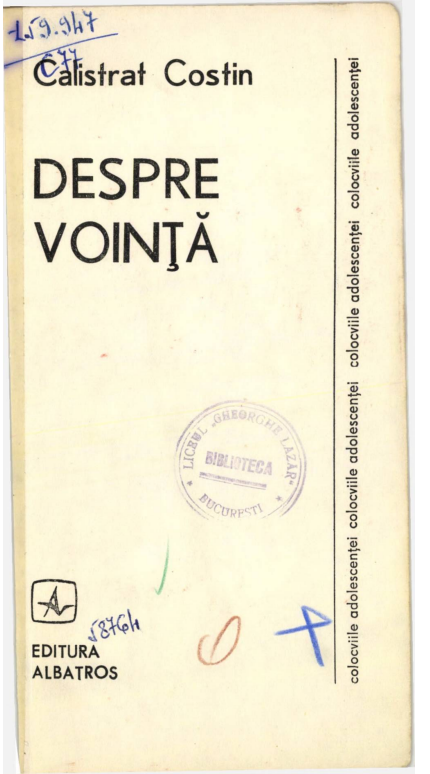

CUPRINS

Argument 7

I. INTRODUCERE ÎN PROBLEMATICA VOINȚEI — COMPONENTĂ FUNDAMENTALĂ A PERSONALITĂȚII UMANE . . . 11

1. A vrea este omenește... (examenul psihologic) 11

2. Ce înseamnă „independent de voința noastră?" (perspectiva dialectică) . . 23

3. „Noblețea ideală a voinței" (sensul etic) 32

4. Libertatea voinței 42

II. OAMENI CU VOINȚĂ DE FIER . . . 47

1. În luptă cu natura 50

2. Secretul celebrității 58

3. „Eroi au fost, eroi sînt încă" . . . 62

III. SĂ DISCUTĂM DESPRE: PERSEVERENȚĂ, STĂPÎNIRE DE SINE, ENTUZIASM, DAR ȘI DESPRE: BLAZARE, ÎNCĂPĂȚÎNARE, SUFICIENȚĂ... . . 70

IV. A FOST ODATĂ UN OM CU MULTĂ VOINȚĂ... 108

V. VOINȚA DE A CONSTRUI DURARE FĂRĂ MOARTE 112

VI. EPOCA VOINȚEI ȘI A ÎNCREDERII . . 120

VII. ARTA DE A VREA... 123

VIII. VOINȚĂ SĂNĂTOASĂ ÎN CORP SĂNĂTOS... 128

IX. VOINȚA DE A TRĂI ÎN VIITOR... . . 137

Bibliografie 139

„Nu există ocupație mai rodnică decît aceea care ne ajută să ne cunoaștem pe noi înșine"

DESCARTES

ARGUMENT

Vreau *să scriu cîteva pagini* despre voință ; *vreau să dau o carte interesantă și (sper) frumoasă, o carte care să educe, să placă, să fie, într-un cuvînt, folositoare cui zăbovește a o citi pînă la capăt sau doar pe alocuri. Vreau cam multe, îmi dau seama ! Voi reuși ?! Nu-i totul să vrei, trebuie să și poți ! Așa ne spunea și profesorul de psihologie ; ne sfătuia să nu e înhămăm la treburi peste puterile noastre ; unii profesori voiau (spre binele nostru, firește !) să scoată untul din noi, psihologul (care nouă ne era mai simpatic...) ne cerea numai ceea ce stătea în puterile noastre ; zicala „încercarea moarte n-are" era pentru el vorbă de clacă ; e drept, profesorul de psihologie ni se părea prea calculat, prea prudent, nu îndeajuns de romantic. Ca să vezi dacă ești în stare de ceva, ca să te convingi dacă poți sau nu desăvîrși ce ți-ai propus, trebuie să încerci, trebuie să dorești din toată inima,* trebuie să vrei ! — *replicam noi la neclintita sa teorie. Și, zîmbitor, profesorul de psihologie, plăcîndu-i a ne lăsa să zburdăm în apele noastre, încheia : „Poți să vrei, ai dreptul să vrei orice, dar înainte de a vrea ceva, înainte de a încerca, trebuie să vezi dacă ai sorții izbînzii de partea ta !". Polemica rămînea oarecum încurcată ; așteptam cu toții viitorul... Se va vedea după ultima filă,*

LICEUL BIBLIOTECA BUCUREȘTI

dacă am putut sau nu să scriu despre voință așa cum mi-am îngăduit să vreau și să sper.

Poate că ar trebui, din capul locului, să ofer o definiție a voinței, șocantă, incitantă, care, asemenea unui aperitiv bine ales, să trezească apetitul pentru „felurile" gata preparate, cu migală, de autorul cam prea a multe voitor. Dar eu vreau ca toată această lucrare să fie un aperitiv la marele Symposion, la cartea, de fiecare dintre noi scrisă, a vieții. Vreau enorm de mult! În primul rînd vreau să dau la iveală un mănunchi de probleme (cuvînt care în greacă și latină înseamnă „chestiune de dezlegat") cărora să le găsesc dezlegările cele mai potrivite, și vreau ca „mănunchiul" să fie atrăgător, policrom și bogat în esențe. Vă întreb: ce autor vrea să scrie o carte altfel decît interesantă și frumoasă și folositoare?! Răspunzîndu-mi, mă veți întreba pe același ton colocvial ce stă bine unui... colocviu: „Dacă toți autorii vor ceea ce vrei și dumneata, autorule, atunci de ce mai citim uneori (nu rareori!) și cărți altfel decît interesante și frumoase și folositoare?!". Întrebați-mă ca să vă întreb... În ce mă privește, îmi pare foarte normal să vreau toate cîte mi le-am propus, doar scriu despre voință! În fond, a vrea este foarte omenește, mai omenește decît a greși... Și dacă, pe alocuri, colocviile adolescenței vor cădea în greșeala de a fi colocvii ale maturității, cititorul tînăr, adolescentul, va observa că tot despre el este vorba.

Voința — expresie a umanității noastre! De la sine înțeles că a da o definiție — prin natura lucrurilor restrictivă — înseamnă a te supune unor riscuri gratuite, de vreme ce lucrarea în întregimea ei nu face decît să adune argumente și să propună argumente pentru luminarea, din varii unghiuri de referință, a fenomenului-voință. Am cules din rafturi de biblioteci aforisme, frînturi de cugetare, idei, păreri, îndemnuri, am răscolit prin istorie și prin

darurile graiului românesc în căutarea a cît mai multă înțelepciune, am lăsat, cu vrerea mea, să vorbească despre voință, pentru mine, bătrîni înțelepți, oameni politici, celebrități din lumea științei — toate acestea din dorința unei cît mai cuprinzătoare introduceri în știința de a vrea. *Definiția voinței (pe care dacă elevul sau studentul n-o formulează concis la examinare, se pune „problema corijenței" !) vrea să fie cartea ca atare. Departe de mine gîndul de a considera întrebarea* Ce este voința ? *una din acele „întrebări care nu au răspuns" sau de a subscrie la o altă butadă după care dorința și voința „sînt stări de conștiință pe care toată lumea le știe, și pe care nici o definiție nu le poate face mai limpezi de cum sînt" !* Voința — expresie a umanității noastre ; *subliniez această sintagmă pentru că, scriind* despre voință, *va trebui, ca un omagiu, să scriu despre oameni, numai despre oameni, oameni care au fost, oameni care sînt, oameni care vor fi, despre omul în sine, adică despre însăși umanitatea noastră. Despre om voi scrie pentru că această minunată făptură a universului, ea și numai ea, apare, între celelalte ipostaze ale substanței infinite, cu* atributul voinței, *al capacității de* a vrea *mereu mai mult, de* a vrea *și altceva decît „moștenirea" de la natură, de a căuta sensuri, de a conferi sensuri, de a rîvni la ceea ce, în curgerea sa neistovită, acest fantastic univers n-a putut și nu poate gîndi ! Am spus „fantastic univers" pentru că noi oamenii (tot noi !) îl vedem într-acest chip și vrem să fie așa, pentru că nouă ne place a trăi sub specia sublimului — corolar al unei* existențe eroice ! *(Oroarea de „proză" a umanității se aseamănă cu oroarea de vid a naturii...). Cuvintele — și cele „mari" și cele „mici" — sînt ale noastre, de noi create,* noi am vrut *ca unele să fie cum sînt și altele tot cum sînt, ca să ne poarte prin lume gîndurile. Ființă gînditoare, omul știe ce se află în*

miezul vocabulei a vrea *și, tot de aceea, fiind om, el* trebuie să știe ce trebuie să vrea ! *Cu cît omul învață mai devreme* știința *sau* arta de a vrea, *cu atît e mai bine. În* știința de a vrea, *zicerea „mai bine mai tîrziu decît niciodată" nu se potrivește mai deloc, ba chiar deloc ! Seneca stoicul îi învață pe discipolii săi că „a voi nu se învață" ! Dar nimic nu este mai omenesc într-o viață de om decît a învăța tot ceea ce vine a-i spori omului umanitatea, a-i transmite sentimentul stenic al unicității sale în cosmos, sentiment izvorîtor din adevăr și frumusețe. Or,* a învăța să vrei, *adică* a ști să vrei, a ști ce să vrei, cum să vrei, ce trebuie să vrei, cît să vrei *(căci absurd este a vrea totul !) ține de datoria fiecărui om care vrea să se numească OM. Categoric,* a vrea se învață, *pentru că oamenilor le este dat a stărui în noimele lumii, lor le este dat a învăța fără odihnă „ce e rău și ce e bine", cum ar spune încă o dată, dacă ar mai trăi, poetul poeților, poetul oamenilor* ! *Da, Eminescu a știut* ce trebuie să vrea, *a învățat din cutreierul prin viață* să vrea *și, de aceea, și astăzi și oricînd este și va fi atît de al nostru. De la natură, oamenii „nu sînt nici buni, nici răi, ci sînt la fel de înclinați să devină buni sau răi, după cum sînt schimbați sau după cum sînt îndrumați să-și caute interesul în bine sau rău" (Holbach). Da,* trebuie să învățăm să vrem, trebuie să vrem să învățăm *spre a putea fi buni ! Pînă la a învăța să fim buni,* trebuie să vrem a învăța să vrem, *pentru că „întotdeauna a fost o monstruozitate contra naturii o minte bună unită cu o voință rea" (Gracian).*

I.
INTRODUCERE ÎN PROBLEMATICA VOINȚEI — COMPONENTĂ FUNDAMENTALĂ A PERSONALITĂȚII UMANE

1. A vrea este omenește...

— Examenul psihologic —

Nu o dată, psihologii au obiectat că voința — *componentă fundamentală a personalității umane* — nu se bucură de atenția cuvenită în tratatele de specialitate ; cu toate acestea, voința a devenit o temă „clasică" în domeniul *științei despre om.* Antropologia filozofică a acordat un plus de interes, în perspectiva celor mai noi cuceriri ale geniului uman, tuturor laturilor existenței, situînd *problematica voinței* pe un plan privilegiat.

Generațiile se succed, se primenesc, oamenii sînt mereu alții, și totuși nu totul este nou sub soare ! Funcționează și în sfera umanului, în acest *continuum dinamic* care este viața, un anumit „procent de perisabilitate" ; unele valori se învechesc, se creează altele în loc, în flux neîntrerupt, heraclitean ; însăși personalitatea umană, entitatea fizică, și ideea de personalitate sînt supuse evoluției, *totul curge, focul este veșnic viu,* omul de astăzi nu-l înțelege „mot-à-mot" pe semenul din veacul trecut, tinerii văd și simt lucrurile mai altfel decît „bătrînii" ; dar prin oricîte mutații ar trece, omul nu va înceta a fi în esența sa OM ! De aceea *voința* rămîne deopotrivă o temă „clasică", „modernă", „eternă", întrucît ține de *esența umană a omului. A fi om înseamnă (și) a vrea.*

Sînt pasionați oamenii care întreabă (însă nu pentru a se afla în vorbă !), care încearcă a trece dincolo de cuvinte, dincolo de aparențe, în dorința de a se împodobi cu veșmintele imaculate ale cunoașterii dătătoare de certitudini și satisfacții. Adagiul goethean : „Mai multă lumină, mai multă lumină, întunericul este de nesuportat !“ îmi stăruie în memorie de cum l-am auzit rostit în anii de școală, de pe cînd încă n-aveam cum pătrunde în miezul lucrurilor ; știu că atunci îmi plăcea mai mult lumina zilei și că noaptea îmi semăna fiori, întunecimea mă strîngea în casă, unde, lîngă lumina lămpii, ascultam povești despre tărîmuri unde soarele nu apune niciodată... „Mai multă lumină“ peste „pădurea de simboluri a existenței“ ! Dar cum să slobozim din zăgazuri cît mai multă lumină ? ! S-ar putea răspunde : aidoma soarelui ; fiecare om să lumineze precum dă lumină și căldură soarele.

Se înalță la mare stimă omul ce nu se sfiește a întreba și a se întreba despre viață, despre moarte, despre viitor, despre lume, despre adevăr ! Răspunsurile pot să mai întîrzie, lăsîndu-ne parcă în așteptare, cum ai aștepta un prieten drag ce trebuie să vină din depărtare, prieten care, din întîmplare sau nu, poate să mai zăbovească un timp. De ce prețuiește mult omul care știe să întrebe — să-l numim „Homo interrogans“ ? ! O măruntă experiență de viață mă face să cred că pentru a formula o *întrebare serioasă*, care „să pună pe gînduri“, este nevoie de curaj, de o altitudine spirituală ce nu se cucerește cu una — cu două, ci emană din statornica aplecare asupra sensurilor lumii înconjurătoare, din efortul deliberat, de participant și nu de spectator, exercitat pe datele unei realități de o tulburătoare complexitate. Aș îndrăzni să propun un test de personalitate constînd în numărul interogațiilor majore pe care un om le poate formula. Evident, volumul întrebărilor

— repet : grav, serioase, esențiale — va fi proporțional cu gradul de cultură al fiecăruia. O minte iscoditoare, creativă — pe lîngă „dota" ereditară — este un produs al instrucției și educației. O întrebare bine pusă conține și o parte a răspunsului așteptat. Nimic paradoxal ! Întrebăm pentru a afla adevărul, ceea ce înseamnă că avem de la bun început o imagine, fie și vagă, a adevărului. Raționînd astfel, s-a considerat omul drept un „MARE SEMN DE ÎNTREBARE" ! Dar mai presus de sentința care fără îndoială, face deliciul poeților filozofi, mi se pare de un și mai acut interes întrebarea eternă, repusă, printre alții, de celebrul pedagog Pestalozzi : „Omul ! OARE CE ESTE EL IN ESENȚA SA ?" Cutezînd a descrie și explica în această carte *fenomenul-voință*, nutresc speranța (în parte și ambiția !) că ceva din *esența omului* — „acest mare semn de întrebare" — se va lăsa, în cazul fericit, deslușită. Organizez aici o dezbatere, un „colocviu" despre om, un prea modest adaus la *știința sufletului omenesc*, denumită astfel de Francis Bacon, pentru care *morala* era, în particular, „știința voinței".

Psihologia deține un vast arsenal de idei și judecăți referitoare la voință. S-ar părea că astăzi despre voință se știe totul ! În 1924, Ed. Claparède se arăta surprins de faptul că voința este „cel mai sărac capitol în tratatele moderne de psihologie", constatînd că, „de cele mai multe ori, ceea ce se descrie sub acest titlu nu are nici cea mai mică legătură cu ceea ce denumim *voință* în viața concretă și reală, de pildă, cu aceea de care e vorba cînd se întrebuințează acest cuvînt în educație, în medicină sau în practica orientării profesionale". *Dicționarul explicativ al limbii române* definește voința astfel : „1. Funcție psihică caracterizată prin orientarea conștientă a omului spre realizarea unor scopuri și prin efortul depus pentru atingerea lor. Trăsătură de ca-

racter manifestată prin decizie fermă și perseverentă în învingerea piedicilor, greutăților, încurcăturilor de orice fel. 2. Ceea ce hotărăște cineva ; hotărîre, decizie ; învoire, consimțămînt, permisiune. 3. Intenție, scop, țel, țintă. 4. Dorință, poftă, chef" — așadar un „cuib" foarte nuanțat lucru firesc la un cuvînt din fondul principal lexical. Pedagogul rus Uşinski aplauda „puterea uimitoare a voinței", iar omul de știință român Spiru Haret conferea voinței un rol prioritar în „factorul personal" : „Inteligența, gradul de instruire sînt calități pe care individul le poate poseda fără ca ele să-i determine prin ele însele acțiunea în afară. Au existat erudiți de prim ordin și cu inteligență superioară care, trăind retrași în ei înșiși, au trecut prin viața socială fără a lăsa urme și fără a fi exercitat în jurul lor o influență apreciabilă. Nu același lucru se întîmplă în cazul voinței, facultate esențial activă, al cărei nume nu mai are vreo semnificație dacă ea nu se exercită în afară ; or, ea nu poate să se exercite decît învingînd anumite obstacole naturale, fie voința altor indivizi ; tocmai din această luptă rezultă acțiunea pe care individul o exercită în societate". Vom avea ocazia să fim în intimitatea oamenilor cu voință puternică, a oamenilor tari ; deocamdată să notăm că este de neconceput afirmarea cuiva într-un domeniu sau altul al vieții, este imposibil succesul, fără aportul voinței, fără tenacitate, fără entuziasmul și pasiunea datorate voinței.

Originea actului voluntar trebuie căutată „într-o serie de reflexe absolute, necondiționate, emoții, instincte, trebuințe organice care sînt expresia necesității vitale a organismului nostru. — Factorul intelectual, rațional, joacă un rol hotărîtor în determinarea voinței. — Voința presupune deci întotdeauna conștiința" (Mihai Ralea). De la „seria reflexelor absolute"

pînă la *creativitatea umană* intervalul se umple cu miliardele de ani ! „Una este *creativitatea în natură* — fără conștiință, fără țintă, un impuls obscur, dar mînînd nestăvilit în sus, în domeniul formelor posibile ; în realitate fără nici o «tendință», *fără voință*, împins numai de concurența ființelor vii și de selecție dură ; cealaltă este *creativitatea omului*. Ea este în întregime contrariul celeilalte, acționează potrivit unui scop, în mod conștient, *voluntar*, este mobilă în alegerea direcțiilor și a scopurilor pe care și le propune, în timp ce natura «creează» fără margini înainte !“ (Nicolai Hartmann). Dacă între *conștiință* și *voință* nu putem pune semnul egalității — ar fi neștiințific ! — nici separarea lor nu este posibilă ; conținuturile uneia se infiltrează în substanța celeilalte asemenea lichidului din vasele comunicante ; pare de aceea forțată ori excesiv didactivă disocierea operată de A. Ferrière : „Rațiunea nu trebuie să consimtă slujirea voinței decît cu o condiție : voința să se consacre ea, în întregime, spiritului“. Să citățm, pentru justețea sa, principiul socratic după care *voința* există în însăși ideea de *rațiune*, și orice *eroare a voinței* este și o *eroare a rațiunii* ! Cercetarea medicală modernă socotește că „inteligența, voința și moralitatea sînt funcțiuni foarte apropiate una de alta“ (Alexis Carel). Analizăm separat componentele personalității umane nu pentru a rătăci în amănunte, ci pentru a configura mai bine întregul ; analiza are în proiect sinteza. Știm foarte multe despre om, dar nu știm încă totul ! Vom ști vreodată totul despre om ? ! O serie de specialiști afirmă că nu se știe prea bine ce este voința. Nu se cunoaște încă suficient creierul, pentru a explica toate mecanismele acestui prodigios instrument cîntărind aproximativ 1 kilogram și jumătate și dezvoltînd o energie de circa 20 wați ! În *forul de comandă (gîndirea aliată cu*

4/3

voința), în instanța care cenzurează reacțiile emotive momentane, precum și tendințele dictate de dispoziții trecătoare, diminuînd tensiunea „sentimentelor oarbe", mai figurează încă destule necunoscute. De aici, acel coeficient de taină ce se impune, cel puțin în actualul stadiu al cunoașterii.

Voința presupune, o dată cu orientarea conștientă asupra unui țel, și efortul, străduința, hotărîrea, angajarea efectivă în realizarea acestuia. Fără un consum de energie fizică, nervoasă, psihică, chiar cele mai comune scopuri rămîn simple plăsmuiri utopice. Voința înseamnă efort pentru că viața însăși este un efort. „Mișcările voluntare sînt însoțite de sentimentul efortului, în timp ce mișcările involuntare nu sînt însoțite de acest sentiment" (Ușinski). Pentru a reduce *sentimentul efortului* și a mări productivitatea, randamentul activității, al angajamentului voluntar, este nevoie de o convertire treptată a *mișcării voluntare* în *mișcare involunară;* din anevoioasă, obositoare, acțiunea devine firească, „reflexă"; se reduce astfel la minimum senzația de oboseală. În practică, această trecere de la *voluntar* la *involuntar* se realizează printr-o severă disciplină a muncii și prin existența unui plan motivațional superior, stimulativ, dătător de sens. „În condițiile în care munca devine un mijloc al afirmării de sine (în condițiile societății socialiste și comuniste), motivația pentru muncă capătă forma trebuinței de creație, a realizării de sine" (Panteli-mon Golu). Cînd *efortul* a intrat în „obișnuință", fiind resimțit ca *trebuință vitală,* sentimentul corespunzător (ceea ce era „sentiment al efortului"), este unul de satisfacție, de mulțumire. „Voința devenită deprindere" (Hegel) stă astfel la temelia celor mai îndrăznețe programe făurite de gîndirea și imaginația omu-

lui. Dar să nu uităm că și „deprinderea" aceasta — „deprinderea" ca *voința* să devină... „deprindere" — reclamă, la rîndul său, efort, muncă, străduință. Viața însăși este un uriaș efort pe care natura îl secretă necontenit! Pentru ca voința noastră să devină o *a doua natură*, se cer nu puține eforturi. Uzul curent a consacrat expresia: *obișnuința este a doua natură*. Ce este această *a doua natură* și care-i *prima natură? Natura* — existența obiectivă, infinită în timp și spațiu, lumea materială în veșnică mișcare și dezvoltare, „prima natură" — este matricea hrănitoare („alma mater") din care a izvorît tot ceea ce se cheamă viață; *natura* ne rezervă, de la naștere, un fond ereditar, a gamă diversă de reacții de acomodare la condițiile de mediu, un așanumit „apetit natural" sau „apetit senzitiv" un potențial de instincte sesizabil pe întreaga scală a regnului animat. Pe lîngă *viața instinctivă*, spre deosebire de restul naturii, omul se implică în existența obiectivă, trăiește, se justifică, prin *gîndire*, prin „apetitul rațional" premeditat, inteligent, voit. *Viața instinctivă* este un „dar" de la natură; *obișnuința de la natură* sînt actele reflex-necondiționate, reacțiile de răspuns spontan la agenții externi, ca și mesajele cenestezice, toate avînd rol de conservare a organismului. Cînd ne e foame mîncăm și nu se poate spune că obosim mîncînd (dacă nu depășim măsura!); cînd ne e frig căutăm căldura; cînd ne înspinăm ori ne frigem cu mucul țigării, retragem mîna automat (de unde și locuțiunea „sare ca fript!") ș.a.m.d.; *obișnuințele de la natură* se supun acelorași legi, cele mai generale, ale dezvoltării (unitatea și lupta contrariilor, trecerea acumulărilor cantitative în schimbări calitative, negarea negației), așa încît ele nu pot fi decît *pozitive*, de vreme ce izvorăsc din ritmurile necesare ale vieții, asemenea sevei din rădăcina arborilor;

obișnuințele de la natură sînt așa cum trebuie să fie !

Apariția gîndirii — a omului — a introdus un plan referențial nou, superior, de manifestare a materiei vii, conștientă acum de sine. Existentă și ea *de la natură*, gîndirea vine să impulsioneze devenirea dialectică ; gîndirea — omul — este o forță creatoare ; idealul ar fi ca toate creațiile geniului uman să fie *conforme cu natura ;* a curs îndeajuns cerneală pe tema înclinației ori a tendinței spiritului — a omului — de a se înstrăina de natură (pasămite, prea strîmtă pentru aripile unor visători superbi !), pentru a ne mai opri asupra unei polemici de la bun început compromise de fragilitatea argumentelor taberei adverse ; căci, hai să zicem, evadezi și te înstrăinezi, de bună voie, nu-ți mai place natura ; dar unde ? ! Un singur răspuns : în natură, altundeva nu se poate ! Pornind de la observația că în natură domnește un anumit echilibru și că oricărei mutații naturale îi este proprie organicitatea (și nu fatalismul !), oamenii au convenit să adopte, între alte principii de viață, pe acela, esențial, al *conformității cu natura.* „Rațiunea și caracterul, voința cultivată în mod corespunzător ne sînt necesare tocmai în acest scop (al fundamentării cooperării și a relațiilor interumane pe o conducere conștientă, depășind prin strădanii dizarmoniile și antagonismele ce apar pe această cale), ele fiind trăsături specific omenești, trăsături distinctive ale firii umane. — Numai așa înțeles, principiul vieții conforme cu natura poate fi acceptabil omului care dorește să fie cu adevărat om" (Tadeusz Kotarbinski). Omul capătă prin educație, ca și printr-o experiență proprie, complementară procesului educațional, o seamă de deprinderi care, treptat, pătrund în straturile cele mai profunde ale personalității, ajungînd a fi comparabile cu ac-

tele săvîrșite din instinct ; ceea ce inițial era săvîrșit dintr-o obligație sau din constrîngere, sub tutela educatorului, poate deveni la un moment dat act reflex ; așadar, ceea ce într-o primă fază se înfăptuia ca un *act de voință*, căruia îi incumbă elementul conflictual și sentimentul nu tocmai comod al efortului, poate deveni, prin educație, un „act plăcut sau ușor", natural, întrucît se realizează involuntar. În acest fel trebuie tălmăcită ideea lui Ed. Claparède : „Idealul unei educații a voinței va fi de a face voința de prisos, suprimînd cauzele conflictului care fac necesară intervenția sa". În momentul cînd în efectuarea unei munci (fie ea și plictisitoare), *voința* este înlocuită cu *plăcerea*, se poate considera că educația și-a atins obiectivul propus : „Acela care face binele, vesel, totdeauna dispus să acorde ajutor, să uite de sine într-un elan natural de altruism și solidaritate, fără a se gîndi la aceasta, nu va fi el considerat ca exemplarul uman cel mai bun, ca rezultatul cel mai bun al educației, decît în comparație cu omul care și el asemenea face binele, dar printr-o continuă grijă față de datorie, trebuind să se învingă pe sine în orice moment ? Din punctul de vedere al eticii pure, acesta din urmă este fără îndoială superior ca valoare morală, pentru că el se sacrifică în orice moment, renunțînd la liniștea lui, care i-ar fi scumpă. Dar din punct de vedere uman este neîndoielnic că individul cu bunătatea spontană reprezintă un tip preferabil și, din punct de vedere biologic sau antropologic, este mai evoluat, deoarece el este mult mai emancipat față de tendințele egoiste și inferioare" (Ed. Claparède). „Dorința de a contribui la prosperitatea generală trebuie să fie o necesitate a sufletului, o condiție a fericirii personale" (Cehov). Unul dintre criteriile frumuseții operelor de artă este *adevărul ;* sînt esteticieni care merg

mai departe și spun că *adevărul* este *frumos* prin el însuși ; a trăi *în, prin* adevăr este a trăi frumos ! În arta educării voinței, un criteriu etic fundamental, după un raționament analog celui enunțat, ar fi acesta : *utilul* este *plăcut* prin el însuși ; a trăi cu folos, a nu trăi „în pierdere" este a trăi într-un mod plăcut, frumos. „Un individ nu are cu adevărat voință decît cînd a ajuns, într-un fel, să voiască involuntar binele" (Albert Leclère). A fi de folos umanității, a vrea dezinteresat binele, a te angaja trup și suflet în acțiuni utile societății, patriei tale, poporului tău, ție însuți, este negreșit *plăcerea* supremă !

Ne asemănăm și ne deosebim nu numai *de la natură !* Deopotrivă ne apropie și ne desparte „a doua natură" — suma obișnuințelor, deprinderilor, acea „alternanță a preocupărilor de viață" care „îl exprimă cît se poate de profund pe om" (Francis Chichester). Obișnuința de a citi, de a merge la un spectacol și alte asemenea, spre a nu mai aminti obișnuința (= obligativitatea !) de a respecta convenințele sociale, toate ne caracterizează mai fidel și mai convingător decît nu știu ce calități fizice cu care, fără vina noastră, ne-a gratificat natura ! *A doua natură* — această metaforă a rodniciei muncii de educație — este un argument pentru reala valoare a omului în societate. Întregul nostru comportament, deprinderile, micile ticuri cotidiene, viața, de la un timp, se desfășoară sub ceea ce se numește îndeobște *puterea obișnuinței.* Realizăm lucruri utile, ne facem datoria față de societate și de noi înșine, fără crispare, fără încordare, dintr-o necesitate organică, semn al libertății pure, cum liberă este, în sinea sa, în manifestările sale, natura. Muncim cu elan pentru că așa ne-am obișnuit ; vrem să trăim mereu mai bine, pentru că așa au vrut și

părinții noștri și pentru că așa trebuie. Dorințele, ca și deprinderile — ce ar trebui să fie în exclusivitate bune — se fixează în procesul educației : „Nu poți dori ce nu cunoști" (Voltaire) ; cunoașterea, de aceea, trebuie să fie adevărată, neviciată ; *cîtă cunoaștere, atîtea dorințe...* ; *puterea obișnuinței* nu este altceva decît *puterea educației.*

„Voința este o capacitate a omului de a-și propune scopuri și de a-și realiza aceste scopuri pe calea unor activități care implică învingerea anumitor obstacole (durere, oboseală, primejdie etc.) prin punerea în funcțiune a resurselor sale psihice și morale. Voința este capacitatea omului de a-și planifica, de a-și organiza, de a efectua și de a-și controla activitatea în vederea realizării scopurilor" (Zörgö Beniamin). Acestui punct de vedere clasic, rezumînd problematica voinței, psihologia modernă îi aduce adausuri, reformulînd adesea cu alte cuvinte, altminteri inspirate, adevăruri verificate. „Ce este mai vag, mai general decît termenul de voință aplicat de psihologia clasică tuturor intențiilor și tendințelor cărora li se pune numai condiția ca ele să ceară un efort de orice natură ar fi ?" (Jean Piaget). Voința ar fi „funcția de readaptare a scopurilor, în caz de conflict, după cum inteligența este funcția de readaptare a mijloacelor în cazul unei situații neprevăzute și noi. Mai precis, ne aflăm în fața voinței atunci cînd, în caz de conflict, tendința «superioară» învinge tendințele «inferioare», și în fața lipsei de voință, în cazul invers". Se tinde, normal, cu mijloace din ce în ce mai subtile, la decodarea cifrului acestui univers în care noi, oamenii, avem privilegiul de a gîndi în deplină libertate. Sufletul omului, esența sa, a reprezentat poate cel mai aprins obiect de studiu al științelor dintotdeauna ; cercetările moderne

descoperă, inventează metode noi de cunoaștere mai aprofundată a sufletului omenesc, care însă nu poate fi inventat din nou... Părtași la desăvîrșirea poemului cosmic — ar fi reconfortant să nu fim singurii în univers... — a răspunde la întrebarea : „Omul ! Ce este în esența sa ?“ este mai mult decît o îndatorire. *A vrea să fii om* este supremul act de voință, pentru că *a vrea este omenește...*

2. Ce înseamnă „independent de voința noastră“ ?

— Perspectiva dialectică —

De realitatea obiectivă, de mulțimea elementelor între care existăm, luăm act prin simțurile noastre. Omul — „trestia fragilă, însă trestie gînditoare“ (Pascal) — *simte* realitatea ca exterioară, și pe sine ca realitate ; omul face parte din realitate, din natură — „produs“ al ei ; el scrutează cu ochii minții *jariștea cosmică*, emite ipoteze, raționează, interpretează și intervine lucid în desfășurarea evenimentelor, pentru a le imprima finalitatea dorită, pozitivă, aceea de *umanizare* a universului. *Realitatea obiectivă există independent de voința noastră ;* la capătul a milenii de aprige dispute între materialism și idealism, încheiate teoretic și practic cu triumful dialecticii materialiste, adevărul de mai sus a devenit unul axiomatic. În viața de toate zilele, folosim aceeași expresie — *independent de voința noastră* — pentru a convinge interlocutorul că un eveniment oarecare, preliminat sau nu, s-a consumat în cutare fel și nu în altul, *dincolo de puterile noastre*, că noi nu am putut influența o acțiune săvîrșită de cineva ori declanșată „de la sine“. De asemenea, la nivelul percepției empirice, simțim că semenii noștri — cunoscuții și, îndeosebi, necunoscuții — își duc traiul *independent de voința noastră*, că, adică, și în societate se exercită legități obiective.

Punctul de vedere filozofic în tratarea voinţei umane ca fenomen natural, la dimensiunea istoriei, în societate, a pasionat nu numai pe filozofi, „tema“ reprezentînd, în fond, una din preocupările majore ale *ştiinţei despre om.* Şi pe această baricadă, opinenţii s-au împărţit în cele două fronturi : *materialişti* şi *idealişti.* Dialecticienii materialişti au argumentele necesare explicării ştiinţifice a devenirii universale, fără a recurge la „ajutorul“ pretinsului concept de divinitate, „ajutor“, să recunoaştem, al nimănuia, cîtă vreme „divinitatea“ nu-i mai mult decît o floretă de carton în mîinile leneşe, sarbede şi ele, ale idealismului ! *Focul veşnic viu* — cosmosul — există în infinit, ca infinit, fără... permisiunea „graţiei divine“ ! Ne-am desprins din sînul naturii — o natură reală, palpabilă, aceasta şi nu alta — sîntem noi înşine natură, şi a veni cu „explicaţii“, cu „sofisme“, ce transferă evidenţa în imaginar, echivalează cu a refuza *adevărul de pe pămînt,* adevărul în sine, de dragul unei himere. Că o misterioasă „voinţă divină“ şi-ar rostui nişte „planuri“ grozave, de mîntuire, prin voinţa noastră omenească, întru „edificarea“ unui „imperiu al armoniei în viaţa de apoi“ ; că voinţa noastră nu-i voinţa noastră, ci e voinţa „domnului“, voinţa „creatorului văzutelor şi... nevăzutelor“ ; că... — aceşti „că...“ sînt o povestioară din zorii umanităţii care mai încălzeşte încă minţile slabe de... „înger“ (din fericire tot mai rare), o povestioară cu oameni care nu ştiu pe ce lume trăiesc ! La un moment dat, se pune şi problema ca noi, oamenii, să avem tăria de a ne recunoaşte fără înconjur limitele ; este prea scurtă o viaţă de om pentru ca generaţiile să se simtă pe deplin satisfăcute de aportul adus de fiecare dintre ele la marea operă de cunoaştere universală ; dar, în acelaşi timp, o viaţă de om dă şansa de a înţelege de ce „a trăi este infinit de interesant“ (Tadeusz Kotarbinski). Curios, dar noi,

materialiştii, sîntem mai degrabă dispuşi să vorbim de slăbiciunile fiinţei umane, decît idealiştii ! Ar părea că idealismul, credincios într-un ilustru anonim ctitor suprem — „duh sfînt", „atotputernic", „generos" ş.a.m.d. — şi făgăduind totul într-o lume despre care nu se poate spune nimic, despre care nu se ştie nimic, e o filozofie mai „convenabilă". E de amintit că în numele „vieţii celeilalte" (de dincolo !) şi al „sfîntului spirit" — a se vedea istoria — s-au comis atrocităţi peste atrocităţi. Fără a-i face vinovaţi pe idealişti de acestea, să nu neglijăm faptul că ei nu pot evita — aceasta din vina lor ! — complicitatea religiei, ceea ce a dus şi duce, la obscurantism, cu tot rafinamentul metafizic pus la contribuţie, în ambalaje sclipitoare, spre a răzbate prin hăţişul de artificii, anume create parcă de ei înşişi, pentru a „încifra" în loc de a descifra problemele ce ne frămîntă pe noi toţi. „Tăria" omului, în filozofia idealistă, se reduce, pînă la urmă, la cucernica nădejde într-un spaţiu şi timp utopice, ratînd şansa faustiană de pronunţare plenară, aici şi acum, în acest spaţiu şi acest timp pămîntean, şansa de trăire a clipei unice, infinite şi eterne, pentru că nu o trăim decît o singură dată... Murmurarea lui Faust, închinată clipei — „rămîi, eşti prea frumoasă !" — la capătul unui destin de muncă şi luptă, semnifică întîmpinarea înseninată a curgerii veacurilor, de către omul nemaitemîndu-se de moarte ! Materialiştii *simt* viaţa aceasta ca singura viaţă logică, deci adevărată ; idealul lor este omul în carne şi oase, *voind* şi *acţionînd* pentru fortificarea şi eliberarea de sub teroarea hazardului, convinşi de fragilitatea originară a speciei. „Maşina timpului" trebuie condusă de cineva şi aceştia sînt omenii înşişi ! Este mai comod a te lăsa copleşit de apăsarea infinitului decît a te ridica deasupra sa ; „o eliberare parţială de sub presiunea timpului se realizează de oricine, dacă

terapeutica binelui și frumosului e utilizată, aplicată cu voință neabătută" (Zoe Dumitrescu-Bușulenga).

Idei relevabile asupra fenomenului-voință au emis gînditorii din toate timpurile, idei care, preluate critic în concepția materialismului dialectic și istoric, sînt un bun cîștigat. Reținem din sistemele filozofice tot ceea ce este pledoarie pentru umanism, tot ceea ce contribuie la mai buna iluminare de sine a omului.

O contribuție la explicarea voinței a adus-o Immanuel Kant : „Din tot ceea ce este posibil în această lume, ba în genere și în afara ei, nimic n-ar putea fi considerat ca bun fără nici o restricție decît numai o voință bună". O judecată ca aceasta — „acționează în așa fel încît să tratezi umanitatea atît în persoana ta, cît și a celuilalt, întotdeauna ca fiind un scop, niciodată un mijloc" — poate sluji de motto pentru o utilă operă de educație. Gîndirea marxistă a stabilit adevărul din metafora „voinței bune", arătînd că aceasta nu poate fi alta decît voința noastră, a oamenilor ; mobilul creației se află în noi, istoria prin noi se exprimă. În înțelegerea omului trebuie să pornim de la istoria *de fapt*, dură, frămîntată de seisme sociale și politice. Poetizînd „voința bună", „cerul cu stele" ori „legea morală", filozoful a pierdut contactul cu o realitate la a cărei exactă înțelegere concret-istorică nu a putut accede. Materialismul afirmă că „voința nu e un făcător de minuni sau un maestru vrăjitor, o capacitate gata oricînd și oriunde pentru orice fel de artificiu ; voința, ca și omul în genere — ce altceva este voința decît omul ce voiește ? — este legată de spațiu și timp" (Feuerbach). Totuși, proclamînd autonomia omului față cu dogma dumnezeirii, lepădînd așadar tutela teologiei, slujitor al unui principiu inalienabil — „omul e scop în sine însuși" — Kant a participat substanțial la campania

de umanizare a existenței. Friedrich Engels întoarce privirea filozofiei de la omul abstract, aparent, țesut din concepte, idealizat, atemporalizat, la omul concret, politic, social, terestru, angajat, etern! Voința — cum arăta și sociologul român D. Gusti — este „procesul tipic și deplin al conștiinței", și a o fetișiza, a o personifica înseamnă a eșua în agnosticism. Este tocmai ceea ce filozofia materialistă respinge din concepțiile voluntariste asupra vieții. „În ceea ce privește transferul voinței asupra naturii neînsufletite, aceasta nu are nici o justificare, fiind o simplă ficțiune, ce își are locul fie în mitologie, fie în poezie, fie în sistemele fanteziste sau care, în sfîrșit, își poate găsi o deplină justificare în credințe, nefiind însă în nici un caz o cunoaștere științifică, care să poată intra în categoria faptelor științei" (Ușinski).

Omul este văzut de Marx ca o „ființă generică" — ființă creativă, care dă naștere, care înnobilează realitatea, natura, ființa care *generează!* Comparația atît de plastică dintre „arhitectul cel mai prost" care își gîndește... opera, înainte de a pune mîna pe mistrie, și „albina cea mai perfectă", stabilește demarcația netă între voința umană, „îndreptată spre un scop bine determinat", și reacțiile primare, inconștiente, ale celorlalte viețuitoare: „Omul nu se limitează la a modifica forma elementelor din natură, ci el își realizează totodată scopul său pe care îl cunoaște, care determină legic modul și caracterul activității lui și căruia el trebuie să-i subordoneze voința sa". În compunerea forțelor din natură, omul vine cu aportul său, fiind una dintre aceste forțe. Independent de voința omului, „mersul istoriei este guvernat de legi generale interne". Engels arată că „ciocnirile dintre nenumărate voințe individuale conduc, în domeniul istoriei, la o situație întru totul analogă celei care domnește în natura lipsită de conștiință. — În istoria

societății, factorii activi sînt numai oamenii înzestrați cu conștiință, care acționează cu rațiune și cu pasiune în vederea unor scopuri anumite : *nimic nu se întîmplă fără o intenție conștientă, fără un scop voit*".

Omul s-a singularizat între celelalte specii, s-a umanizat, a devansat natura amorfă prin muncă. Sursă a tuturor bogățiilor lumii umane, munca este un act conștientizat, de voință. „Munca este în primul rînd un proces între om și natură, un porces în care omul mijlocește, reglementează și controlează prin propria sa activitate schimbul de substanțe dintre el și natură. El însuși se opune naturii, ca una dintre propriile ei forțe. Forțele naturale care aparțin trupului său, brațele și picioarele, capul și mîinile, el le pune în mișcare pentru a lua în stăpînire într-o formă utilă propriei sale vieți substanțele din natură. Acționînd astfel asupra naturii exterioare și transformînd-o, el transformă totodată propria sa natură. El dezvoltă forțele ei latente și își subordonează jocul forțelor ei" (Marx). După Lenin, „munca comunistă este munca devenită necesitate a unui organism sănătos". Voința omului se exprimă cel mai bine în graiul muncii, grai universal, înțeles pe toate meridianele, fără dicționar ! Roadele muncii sînt roade ale creativității și voinței omenești. Numai și numai prin muncă, marile talente, geniile, asemenea omului cu aptitudini medii, există ; prin muncă și printr-o extraordinară voință de afirmare. Să fie totuși voința „făcătoare de minuni" ? ! De „minuni" nu, dar de lucruri minunate, înălțătoare, da ! Geniul este „forma cea mai înaltă de dezvoltare a aptitudinilor, care se manifestă într-o activitate de importanță istorică pentru viața societății, pentru progresul cunoașterii umane, pentru progresul științei, tehnicii și culturii. Acesta dispune de o capacitate creatoare deosebită, datorită căreia produce opere de o puternică originalitate. El

este beneficiarul unei înzestrări native excepționale, care face posibilă — în anumite condiții de viață și educație — dezvoltarea neobișnuit de mare a unor însușiri psihice umane deosebite cum sînt memoria, capacitatea de gîndire, intuitivitatea reprezentărilor, forța imaginației, tăria voinței etc., care conlucrează într-un mod original în îndeplinirea activității" (M. Bejat). Omul de geniu există, așadar, și se manifestă „în anumite condiții de viață și educație", ca o performanță a naturii și, firesc, a societății, a speciei umane, performanță ce va fi cu atît mai înaltă, cu cît între el și colectivitate se va fi realizat mereu necesara simbioză. Oamenii de geniu, despre care se spune că și-au depășit epoca sau nu au fost înțeleși de contemporani, nu înseamnă că au boicotat istoria, dimpotrivă, ei constituie un argument în plus pentru teza strînsei condiționări a apariției geniului, în plenitudinea sa creatoare, în funcție de împrejurările social-istorice date. Geniul, pînă la a fi o „nepătrunsă taină" ori „monstruoasă hipertrofiere" a facultăților intelectuale și psihice ale speciei, este o realitate, un om ca oricare altul „la puterea *n*"...

Am pus în titlu întrebarea : „Ce înseamnă independent de voința noastră ?". Cîteva răspunsuri au fost deja date. Principiul conexiunii universale emană din existența unor determinări obiective, legice, între toate elementele acestui halucinant ansamblu arhitectural care este cosmosul ; aștrii intră în conjuncturi deloc întîmplătoare, ciclice, particulele materiei evoluează în ritmuri independente de voința noastră. Există o relație, o „simpatie" între firul de iarbă de pe pămînt și fenomene încă necunoscute nouă din spațiul supragalactic, între lucruri și ființe aflate la depărtări, unele de altele, de cîte mii și milioane de ani lumină... Sîntem în infinit, și conștiința și voința noastră împrumută acestui infinit vi-

braţia, aceeaşi în fiecare punct din spaţiu. Ce altceva — să repetăm cuvintele filozofului — este voinţa noastră, decît noi înşine ? ! *Independenţă*, adică *ne-atîrnare*, dezvoltare liberă, într-un sens pozitiv. Ştim ce înseamnă independenţa popoarelor, ce a însemnat şi ce trebuie să însemne această independenţă în istorie. Despre aceasta vom glosa într-un alt capitol. Depinde sau nu depinde de voinţa noastră existenţa soarelui ? ! Nu, nu depinde de noi ! Depinde existenţa noastră de astrul zilei pămîntene ? ! Da, depinde !... Depinde sau nu de noi, de gîndirea, de voinţa noastră, dacă astăzi şi în viitor vom trăi mai bine, mai frumos şi, poate, mai fericiţi ? ! Aceasta da, depinde de noi ! Omenește — raţional — este a face tot ceea ce depinde de noi spre a desăvîrşi opera începută de natură, înaintea noastră, pînă la noi. Avem această datorie faţă de noi, faţă de prezent şi faţă de viitor, dar şi faţă de trecut ! Noi, oamenii — *fiinţe generice* — am „generat" un mod nou de a privi — a privi în infinit, cu conştiinţa infinitului ! *Ştiinţa morală* trebuie să devină o *ştiinţă în acţiune*, efectivă, eficientă. La scara întregii naturi, vreau să zic a universului, *independent de voinţa noastră* — această sintagmă — poate avea un sens ; dar pe pămînt, aici, acasă la noi, în societate, unde noi sîntem răspunzători pentru faptele noastre, *independent de voinţa noastră* este un *nonsens !* Unii dintre filozofii trecutului au ezitat a investi fiinţa umană cu prea multă încredere, dar această încredere a venit, în ciuda oricărui prognostician sceptic, *independent de voinţa* unuia ori a altuia ! Orice ar putea exista independent de voinţa noastră, în afară de noi înşine ! Cînd spun *independent de voinţa noastră* mă gîndesc la cele cîteva miliarde de pămînteni, la conştiinţa şi voinţa fiecăruia dintre ei. Ce ar putea exista pe pămînt, *independent* de existenţa fiecăruia dintre ei ? ! Dar *dependent* de aceeaşi unanimă, uriaşă, conş-

tientă voinţă ? ! Existăm într-o intimă dependenţă unii de alţii ; pacea umanităţii depinde de voinţa umanităţii ; pacea trebuie să fie opţiunea umanităţii, pentru că „pacea este mama hrănitoare a ţărilor“ (Hesiod). Este de datoria popoarelor de a veghea ca uriaşa lor voinţă să nu se epuizeze în van, în sterile jocuri de artificii. Sînt atîtea idei mari în slujirea cărora specia umană va trebui să-şi concentreze energia, voinţa ; sînt atîtea amendamente ce trebuie aplicate naturii înseşi, forţelor ei „oarbe“ ; sînt atîtea lucruri frumoase în lume ce trebuie şi mai mult înfrumuseţate, şi sînt, mai sînt lacrimi de durere ce n-ar trebui să mai fie şi care-ar trebui preschimbate în lacrimi de bucurie, de fericire... Umanitatea trebuie să înveţe a se iubi pe sine mai mult, cu mult mai mult decît a fost deprinsă a iubi în veacurile trecute, unele de amară amintire ! Or, a iubi frumos, omeneşte, este sentimentul cel mai înălţător şi care — întrucît este astfel — depinde de noi, de cum vom şti să ne educăm, să ne formăm şi să cultivăm un ideal uman profund, cu o viaţă afectivă bogată, patronată de modele pozitive, în condiţii de civilizaţie tot mai confortabile, şi la standarduri de cultură în neîntreruptă ameliorare.

3. „Noblețea ideală a voinței"

— Sensul etic —

Etica este o disciplină filozofică ce se ocupă cu studiul principiilor morale. „Formarea unei nobleți ideale a voinței și comportamentului trebuie să constituie pentru ființa omenească scopul năzuințelor" — scria filozoful John Stuart Mill, a cărui *Etică* avea ca suport teoretic supremația faptelor, a experienței pozitive, în sensul mai demult enunțatului percept senzualist : „nimic nu există în intelect, care să nu fi fost, să nu fi trecut mai întîi prin simțuri" (Locke). Gînditorul pozitivist descoperea un principiu moral, inspirat poate de platoniciana *idee de bine*, întrucît *noblețea ideală a voinței* vine să definească pe *omul de bine*, pe omul care vrea binele și care luptă pentru ideea de bine.

Nimic nu poate exista în ființa omenească demn de a fi calificat cu atributele *binelui*, dacă nu trece mai întîi prin filtrul voinței de o *noblețe ideală*. Să vedem ce spun și cuvintele ! Adjectivul *nobil* înseamnă : „1) care dă dovadă de generozitate, de cinste, de spirit de abnegație ; generos, ales ; 2) care face cinste, care onorează". *Noblețea* numită *ideală* este, pleonastic, un superlativ absolut. Ideea de bine a evoluat de-a lungul epocilor, reflectînd raporturi de clasă concret-istorice. Sistemul

de valori, precum și criteriile valorizării sînt o variabilă a funcției social-politice date. Valorile etice, comparativ cu altele, au un plus de concretețe, fiind mai lesne decelabile, le simțim mai aproape, mai ale noastre, poate unde sînt mai strîns legate de existența socială a omului, și poate tot de aceea a fost necesară întotdeauna reunirea principiilor morale în *coduri* spre a fi cunoscute, învățate și respectate. Principiul moral alineat într-un *cod* nu este încă o valoare ; *valorile etice* sînt *valori de întrebuințare* numai întrucît fac parte din suma convingerilor membrilor societății ; *valorile etice* sînt valori numai *în acțiune*. „Eticul nu este abstract" iar „morala nu este decît o știință ușuratică dacă nu face corp cu politica și legislația" (Hegel). Un tip de societate se recunoaște și în *idealul etic*, în statutul instituționalizat al persoanei, al omului ideal. *Idealul etic* exprimă *sănătatea morală* a unei societăți, clase sociale, epoci, orînduiri. *Idealul etic* este nu o culegere de povețe care să sune frumos, ci un catalizator de energii pentru instituirea unui model uman efectiv, real și nu verbal ! Sentința rousseau-istă : „adevărata noastră îndeletnicire este aceea de om", oricît ar părea de larg cuprinzătoare, nu spune mai mult decît oricare altă vorbă „frumoasă", și aceasta pentru că nu explică în detaliu accepțiunea noțiunii de *om* (ce fel de om ? ! ; om bun, rău, darnic, zgîrcit ?), spre a preciza natura „îndeletnicirii" (că nu toate îndeletnicirile de pe lumea asta sînt bune...). Asemenea și acel „om ideal" al lui Spencer din fraza : „noi trebuie să considerăm omul ideal ca existînd într-o stare socială ideală", în care filozoful scapă din vedere să ne spună ce înțelege prin „stare socială ideală" ! Este fapt ca și demonstrat, că un *ideal* trebuie, pentru a rezista examenului dialectic, formulat cu precizie, indicîndu-se, pe lîngă perspectiva metaforică „ideală", și căile, modalitatea *reală*, eficientă,

de înfăptuire. „Omul ideal" al burgheziei de la 1789 sau de la 1848 ori al „societății de consum", diferă structural de *omul ideal* către care tind popoarele angajate astăzi în opera de făurire a socialismului ; *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste,* parte componentă a *Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism,* este cu totul altceva decît cutare cod de „prețioase" și „ridicole" „bune maniere", în care o burghezie de sfîrșit de veac își drapa carențele fundamentale ! Strigătul zguduitor al lui Jean Jacques Rousseau : „Oameni fiți umani ! E cea dintîi datorie a voastră !", a fost într-un fel „auzit" de burghezia veacului al XIX-lea și în alt fel de proletariatul veacului al XX-lea. *Voința noastră de a fi oameni adevărați,* pînă să fie crez al ideologiei constructorilor celei mai bune dintre lumi, a cunoscut avatariile timpului istoric. A fi om adevărat sau „a fi om onest", avea un sens pentru „gentilhomme"-ul francez de la finele veacului al XVIII-lea și un sens cu totul deosebit în vaga conștiință a sărăcimii foburgurilor pariziene. Din unghiul filozofic, maxima voltairiană : „ceea ce face ca un om să fie onest e faptul că el acționează din spirit de ordine și rațiune" este valabilă, logică ; dar din punct de vedere etic maxima nu rezistă ! Ce să înțelegem prin „spirit de ordine" și „rațiune" ca determinante ale „onestității" ? Ce conținut să dăm „onestității" ? Să fie „onest" proletarul față de capitalist, capitalistul față de proletar ? ! Cum anume ? „Spiritul de ordine" propus de Voltaire este de asemenea o abstracțiune ; „ordinea" poate să fie negativă și pozitivă, și are un caracter de clasă. „Rațiunea" maximei citate este și ea o noțiune sterilă ; ce fel de „rațiune" — diabolică sau omenească, distructivă sau constructivă ? ! Voltaire a fost, fără

îndoială, un gînditor pasionat de idealul mai bunei întocmiri a lumii, un spirit superior, temut de păturile conservatoare, dominante, ale epocii sale. „Onestitatea" proiectului voltairian are valabilitatea oricărei sentinţe celebre, dar şi gratuitatea vorbei frumoase netraduse în fapt. Conceptele prin ele însele nu sînt eficiente ; ideea devine forţă cînd iluminează conştiinţe şi armează braţul ; idealul, dacă se menţine la nivelul unor principii generale, nu are strălucire, ar fi ca şi cum ai scrie tomuri întregi despre zăcămintele de aur de la mii de metri adîncime, fără să loveşti o dată măcar cu tîrnăcopul în stratul de deasupra. De aceea este deosebit de pilduitor faptul că în *Codul principiilor şi normelor muncii şi vieţii comuniştilor, ale eticii şi echităţii socialiste* întîlnim în repetate rînduri cuvîntul *trebuie* (şi sinonime ca : „au obligaţia", „reprezintă cea mai înaltă obligaţie", „are înalta îndatorire"), prin care se instrumentează, se gîndeşte practic procesul real de apropiere a *idealului etic* propus, de fenomenele vieţii. *Idealul* — ca noţiune, în sine, îndeajuns de difuză — se întrupează în particular, în propoziţii simple, curente. *Idealul,* întrucît este metaforă, nu poate fi o abstracţiune ! De aceea pedagogii — mai ales ei, cum e şi firesc — au „umanizat" idealul, adecvîndu-l puterii omului, potrivit tezei marxiste după care „omenirea îşi pune întotdeauna sarcini pe care le poate rezolva". Într-adevăr, nu este absurd să vrei imposibilul ? ! *Voinţa raţională* nu vrea marea cu sarea, nici luna de pe cer ! *Voinţa raţională* progresează cu tenacitate, din aproape-n aproape, pînă înspre hotarele necunoscutului, din departe spre tot mai departe ! Pînă unde ? ! Avem în faţa noastră infinitul, deci pînă acolo... A vrea cît mai mult — aşa cum au vrut şi vor vrea dedalii şi icarii umanităţii — pentru revelarea a noi şi noi esenţe, este în antiteză cu nesăbuita dorinţă de „a vrea

marea cu sarea", adică imposibilul ! În cazul că am vrea cu obstinație imposibilul, din sublim-dramatică, aventura cunoașterii, voința noastră de a capta absolutul în fărîme de efemer, ar deveni ridicol-tragică ! Nu acesta este rostul nostru pe pămînt (a ne istovi puterile în confruntarea oarbă cu imposibilul) ci acela de a ne verifica puterile în sondarea lucidă a universului înconjurător, în care nu trebuie neapărat să vedem un adversar încrîncenat doritor a ne înfrînge mereu. A avea „un scop serios în viață" ce trebuie atins „din dragoste pentru munca pe care o desfășori" (Ușinski) — iată *posibilul* la care trebuie să medităm, ori de cîte ori ne încearcă panica imposibilului ! Am făcut tot posibilul ca să avem dreptul de a vorbi despre imposibil ? ! *Idealul* implică o „depășire conștientă", realizată cu „simț critic", o „trecere de la ce e dat la ce nu este dat", așadar un salt către necunoscut prin cunoscut, „un act de optare, deci de voință" (D. D. Roșca). *Actul de optare, de voință* extrapolează din ecuația condiției umane, imposibilul (respins ca ilogic !) și se exercită deliberat între laturile ilimitate ale posibilului... *Posibilul* — ceea ce stă în puterile omului — poate fi ...imposibil, dacă se uită că la rezultate strălucite se ajunge pe căi înguste, trudnice („ad augusta per angusta") ; pe căi aspre ne putem ridica înspre stele („per aspera ad astra") ; „cu baloane de săpun, n-a reușit încă nimeni să schimbe fața lumii" (D. D. Roșca).

Seriozitate, dragoste de muncă, simț critic (și autocritic !), opțiune în cunoștință de cauză, tenacitate, curaj — sînt noțiuni care prefigurează etica realistă a voinței, ce o vrem conturată în colocviul nostru. *Voința unanimă*, voința colectivității, este aceea care validează posibilitatea unui ideal, și elaborează *codul etic*, legiferînd modul de viață și acțiune. În unitatea dialectică a voințelor (unanimă și individuală) apar inerente dizarmonii, conflicte

propulsatorii. În societatea socialistă punerea în deplină consonanţă a tuturor năzuinţelor, a năzuinţelor tuturora cu năzuinţele fiecăruia, armonizarea voinţelor individuale cu voinţa unanimă, se realizează fără spasme, cursiv, în felul unei adaptări naturale a unui organism sănătos la noi condiţii de existenţă. Aceasta pentru că *voinţa unanimă* este sinteza *voinţelor individuale*, principial şi efectiv, libere de orice constrîngere, promotoare ale aceluiaşi *ideal*. Fiecare *voinţă individuală bună* este o *valoare morală*; codul *voinţei bune*, *Codul principiilor şi normelor muncii şi vieţii comuniştilor, ale eticii şi echităţii socialiste*, trebuie însuşit nu cum se învaţă o poezie pe de rost, papagaliceşte ! *Codul voinţei bune* se consideră învăţat atunci cînd pentru om vorbesc faptele sale. *Categoria eticului* este a noastră, a oamenilor, a oamenilor, creată de noi, prin consens, gîndită de noi, imaginată de noi, oamenii, pentru noi, oamenii ; este ca un „contract" încheiat de noi, oamenii, cu noi, oamenii, din voinţa noastră, cu obligaţia de a fi respectat întocmai de orice „contractant" ! Desprins din *starea de natură*, omul (păstrîndu-şi *natura* originară !), devine *social* şi *moral*, după care a urmat istoria ! „Pentru a cunoaşte omul numit moral, trebuie mai cu seamă să fi trăit şi gîndit" (Voltaire). Concurînd natura în procesul creaţiei, *trăind* şi *gîndind*, ne valorificăm capacitatea generică, numai astfel putînd introduce o pozitivă şi necesară contestaţie în „cauza infinitului" ; Voltaire scria că „nu poţi trăi fără motiv" ; un *motiv fundamental*, pentru care merită să trăieşti este lupta pentru fericirea popoarelor, proclamarea *păcii eterne* ; „acţionează ca şi cînd maxima acţiunii tale ar trebui să devină, *prin voinţa ta*, lege universală a naturii" (Kant). Voinţa de a fi liberi, de a trăi şi gîndi liberi (ca oameni între oameni, ca români între pămînteni, ca naţiune liberă între naţiuni libere), voinţă într-atît de lim-

pede comunicată oriunde în forumurile mondiale de solii poporului român, este *voința bună* a unui neam care are destule *motive* temeinice să lupte pentru libertate! Sîntem liberi a voi libertatea întregii lumi, cum propria noastră libertate o voim. Cum ne dorim din toată inima un trai mai bun nouă, aici, în România, tot astfel vrem și altora o viață demnă. Etica leninistă a voinței de libertate a popoarelor ținute veacuri de-a rîndul sub dominație colonialistă („nimeni nu este vinovat că s-a născut rob, dar robul care nu numai că nu aspiră la libertatea sa proprie, ci se apucă să și justifice robia și s-o sulemenească, /—/, un asemenea rob este un slugoi și o tîrîtură, care stîrnește un sentiment legitim de repulsie, de indignare și dispreț"), acționează deopotrivă resorturile psihologice, politice și filozofice ale campaniei de eliberare a ființei umane de sub teroarea hazardului și liberului arbitru. Dezvoltînd creator gîndirea materialist-dialectică și istorică, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, jalonează sensurile politice contemporane ale conceptului de *voință a popoarelor*: „Astăzi se manifestă mai pregnant ca oricînd hotărîrea popoarelor de a pune pentru totdeauna capăt vechii politicii imperialiste de dominație și asuprire, de dictat și ingerință în treburile altor popoare, voința lor de a promova relații noi între state, întemeiate pe egalitate și echitate, pe dreptul fiecărei națiuni de a fi pe deplin stăpînă pe bogățiile naționale, pe destinele sale, de a-și organiza viața potrivit voinței proprii, fără nici un amestec din afară". Etica relațiilor dintre popoare trebuie fundamentată pe respectarea libertății de voință a fiecărui stat suveran pe opțiunile sale, atît timp cît această voință militează în direcția făuririi unei lumi a păcii și colaborării. Voința fiecărei națiuni trebuie să fie independentă de voința celorlalte națiuni, astfel încît voința în-

tregii umanități să se constituie într-o sinteză a celor mai nobile aspirații la care poate accede genul uman. Patosul cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu pledează pentru instaurarea unor raporturi noi, echitabile, pe arena mondială, bazate pe respectul voinței proprii a tuturor popoarelor, conferă operei politice a marelui om de stat, o excepțională valoare teoretică și practică, evocînd de la înălțimea veacului al XX-lea, luptele duse de fiii umanității dintotdeauna pentru libertate și frumusețe morală. Prin naștere sîntem încorsetați de materie, trebuind a-i suporta, într-o formă sau alta, presiunea ; evident, această fortuită vasalitate — „robie" — nu ni se poate reproșa, fiind independentă de voința noastră ; nu e vina omului că s-a născut muritor pe pămînt ! Dar a trăi ca servi umili ai pumnului de țărînă, a nu gîndi la înfrîngerea inerției, a nu risca sublima prăbușire din înalturi și arderea de-o clipă, a dezarma la porțile neantului, echivalează cu o nesilită, în totul condamnabilă, abdicare, cînd mai omenesc e gestul prometheian, asemenea și perpetua neliniște faustiană, generatoare de un optimism rațional. Versurile Bolintineanului, încredințate rostirii Viteazului Mihai Vodă, sînt parte din *poemul etic al voinței noastre* : „Ce-i ce poartă jugul și-or trăi mai vor / merită să-l poarte spre rușinea lor" ! Probabil, generațiile au avut și mai au de luptat cu prezența unor inși stătători cu brațele în sîn sau care, în loc de mesaje materiale și spirituale, lansează postumității „baloane de săpun" ! Făuritorii istoriei însă nu au stat deoparte, privitori ca la teatru ! Drumul pînă la plus infinit nu se străbate bătînd pasul pe loc ! Sau poate, pretextînd că țintesc „minus-infinitul", leneșii merg cu bună știință de-a-ndăratelea ! Dar „minus-infinitul" nu afirmă absolut nimic, de acolo venim, într-acolo nu se mai poate porni... Etica voinței nu-mi permite a privi decît înainte și de a mă bate pentru fiecare centimetru

de infinit cucerit în luptă dreaptă ! Este un „risc" într-o atare tentativă ! Dar dacă totul ar fi limpede precum cristalul de la bun început, cîte din cuceririle umanității de pînă acum, ar mai fi... cuceriri ? ! Sentimentul riscului — nu „metafizic", ci *omenesc* — generează „starea de atentă și constantă încordare interioară, pururea gata să facem față situațiilor mereu altele și etern imprevizibile, și pururea expuși îndoielii că vom reuși în eforturile noastre ; /—/ ; această stare de disponibilitate neîncetată, de plasticitate sufletească, aș zice, se cheamă tinerețe spirituală" (D. D. Roșca). Dacă *facultatea intelectivă* și *facultatea voliționalã* nu sînt comutabile, să observăm însă că forța conștiinței este și o forță a voinței. O conștiință puternică, înaltă, este semnul unei voințe sănătoase ; un om cu o voință slabă ori negativă nu poate avea o conștiință puternică, înaltă, pozitivă ! Nu știu cît de bun l-a făcut natura pe om, dar cît de fragil, cît de plăpînd !... „Firul de trestie" rămîne totuși un fir de trestie ! „Nu e nevoie să se înarmeze tot universul spre a-l strivi. Dar chiar dacă universul l-ar strivi, omul ar fi totuși mai nobil decît ceea ce-l omoară, pentru că știe că moare și cunoaște superioritatea pe care universul o are asupra lui ; universul nu știe nimic despre aceasta" (Pascal). Din conștiința propriilor noastre limite naște nebănuitul avînt spre mai departe ; deznădejdea pascaliană, simptom al deziluziilor trăite și gîndite de umanitatea veacurilor de mijloc, s-a convertit în elogiu. Adesea, în conjuncturi defavorabile, o voință puternică susține decizia conștiinței de a relansa noi acțiuni orientate spre noi orizonturi ; în noi înșine se află resursele necesare pentru a întoarce „roata norocului" în favoarea „firului de trestie"... De sîntem uneori urmăriți de nesansă, de ne paște ghinionul sau ceva ne împiedică să atingem, așa cum ne-am dori-o noi (repede, fără sforțări deosebite !),

ţinta visurilor noastre, şi în atari clipe ne bate gîndul renunţării şi uităm că o victorie se cîştigă pe cîmpul de luptă — atunci, o voinţă adevărată, raţională, bună, ne va ridica peste nourii întunecaţi ai momentului de criză şi va fi din nou lumină ! Întîmplarea nefastă face parte din viaţă ; *necesitatea* şi *întîmplarea* sînt polii unei unităţi dialectice de contrarii ; stă în puterea noastră, a oamenilor, de a restrînge zona de influenţă a întîmplării nefaste, „nu prin anularea întîmplării — aspect constitutiv al realităţii obiective, ci prin organizarea ei corespunzător cu cerinţele acţiunii umane, controlarea, stăpînirea, dirijarea necesităţii" (Pavel Apostol). Într-un context social-istoric dat, sîntem confruntaţi inerent cu *binele* şi *răul* — în concept şi în act ; alegerea între *bine* şi *rău* trebuie să se realizeze cu sentimentul celei mai depline răspunderi, conştient, expresie şi a unui efort de voinţă călăuzit de sensuri exclusiv pozitive. „Sînt căi care duc la toate lucrurile. Dacă am avea destulă voinţă, am avea întotdeauna şi destule mijloace" (La Rochefoucauld). Să citäm şi din cartea Eminescului — conştiinţa şi voinţa exemplară a geniului poetic românesc şi universal — aceste stihuri care îndeamnă la o bărbătească trăire a vieţii, precum creatorul „pururea reîntineritor", poporul, „izvorul", l-a învăţat pe poet să creadă : „Ci trăieşte, chinuieşte / Şi de toate pătimeşte, / / Ş-ai s-auzi cum iarba creşte" ! Metafora *existenţei ca luptă*, întotdeauna resuscitată de marii artişti, conţine întreg adevărul condiţiei umane : *omenia* este o cucerire şi nu un „dar", un „cadou" al naturii ; *omenia* este o cucerire care se recucereşte neîncetat, o cucerire a voinţei de a cuceri adevărul, neostenind vreodată a visa şi lupta pentru perfecţiune ! Aceasta este „noblеţea ideală a voinţei"...

4. Libertatea voinței

„Libertatea nu constă în visata independență față de legile naturii, ci în cunoașterea acestor legi și în posibilitatea dată prin aceasta de a le pune în mod sistematic în acțiune pentru atingerea anumitor scopuri. Aceasta este valabil atît în ceea ce privește legile naturii exterioare, cît și în ceea ce privește legile care guvernează existența fizică și psihică a omului însuși. *Libertatea voinței nu înseamnă, așadar, altceva decît capacitatea de a hotărî în cunoștință de cauză*“ (Engels). Libertatea de tip romantic, detașarea înșelătoare de contingent, plasarea undeva dincolo de bine și de rău, evazionismul, nostalgia idealistă a turnului de fildeș au consemnat falimentul absenteismului, nu numai ca ideal estetic ori dogmă filozofică, dar și ca ideal de viață, ideal de fericire. Între *bine* și *rău* — noțiuni deja „codificate“ — omul optează, firește, pentru *bine*. *Libertatea voinței umane* acceptă deliberat necesitatea alegerii *binelui* ca țel suprem. Alegerea reclamă prezența, iar nu absența omului ! Asemenea absenteiștilor, au eșuat și extremiștii de la polul opus — anarhiștii, răzvrătiții de paradă, teribiliștii clamînd pentru „libertatea voinței“ dar încălcîndu-i cele mai elementare principii ! Aceștia sînt slujbașii

ideii neştiinţifice de „liber arbitru". Vasile Conta, respingea de pe poziţii materialiste, „iluziunea liberului arbitru", precum şi „credinţa în nemurirea sufletului şi în viaţa viitoare", incompatibile cu gradul înalt de „perfecţiune organică şi de civilizaţiune" al omenirii !

Libertatea voinţei umane, libertatea omului, se traduce în limbajul faptelor noastre cotidiene ; o *libertate de acţiune* şi nu „libertatea" bunului plac, abulia, apatia sau credinţa naivă într-un panteon zeiesc unde dimineaţa, la prînz şi seara, „liberi de orice griji", evlavioşii de pe pămînt vor consuma ambrozie în diferite preparate culinare... *Libertatea voinţei este libertatea raţiunii.* „Libertatea voinţei nu se poate obţine decît prin concursul conştiinţei, prin analizarea condiţiilor de determinare, adică prin cunoaşterea necesităţii" (Mihai Ralea). *Codul libertăţii voinţei* este de asemenea aprobat de societate, rezultînd din practica socială ; nu este un *cod* de principii abstracte, ci de idei călăuzitoare, deontologice. „Pentru viaţa morală a omului, libertatea (voinţei) este la fel de necesară ca şi oxigenul pentru viaţa fizică ; dar după cum oxigenul din aer, eliberat de azot ar arde plămînii, tot astfel şi libertatea, ruptă de activitate, distruge omul moral" (Uşinski). „Tendinţa spre libertate" a voinţei omeneşti — teoretizată de Immanuel Kant — nu devine eficientă decît în procesul muncii, al creaţiei materiale şi spirituale. „Ideea determinismului — scria Lenin — care stabileşte necesitatea acţiunilor omului şi spulberă povestea absurdă a liberului arbitru, nu exclude cîtuşi de puţin nici raţiunea, nici conştiinţa omului şi nici aprecierea acţiunilor lui. Dimpotrivă, numai punctul de vedere determinist face posibilă o apreciere riguroasă şi exactă, în loc să pună totul pe seama liberului arbitru." Cei vechi îşi închipuiau că înaintea apariţiei universului, a cosmosului, materia se afla în starea de *haos,* adică de neorînduială,

dezordine, informă. Deci *haosul* originar a evoluat și a devenit *cosmos*. Ideea de *cosmos*, de sistem — antitetică ideii de *haos* — recuză pseudo-teoria „liberului arbitru" care negînd evidența, contravenind argumentului fără de care nu se poate — *bunul simț* —, întreține aberanta idee de *haos!* Libertatea voinței individuale în societate este libertatea societății în ansamblu. „Libertatea umană se bazează pe capacitatea de a exprima potențialități înnăscute, pe posibilitatea de a alege între diferite posibilități, ca și pe *acceptarea responsabilității*. Toate aceste activități presupun alegere și exprimări ale voinței libere, *voință ce nu poate fi însă doar afirmarea propriei individualități*, fără nici o participare la lumea exterioară" (Ileana Răceanu).

Sancționăm aspru pe acei dintre oameni care cred că pot „să-și facă de cap", pe acei „încurcă-lume" care se pun de-a curmezișul *voinței unanime*, care nu țin pasul cu vremea, vrînd a fi altfel, „mai originali", pe temeiul că ei sînt liberi să facă ce vor, sfidînd societatea în care trăiesc! „Existența omului în lume nu este numai existența sa individuală, ci și a familiei sale, a clasei sale, a națiunii sale. El trăiește și acționează avînd permanent conștiința apartenenței la un grup și la o structură socio-culturală dată. Este purtătorul și subiectul unor motive, scopuri și comportamente impuse de mediul social și reclamate de acesta în calitatea lui de sistem supraordonat. Obiectiv, socialul primează în fața individualului; pentru înțelegerea adevăratei esențe a omului, considerarea naturii sale sociale este mai importantă decît considerarea structurii și naturii biologice. De aceea, comportamentul său trebuie analizat ca o parte componentă a unui comportament grupal, social-general. De la dinamica personalității în plan individual trebuie să trecem, în mod necesar, la dinamica ei în plan social" (Mihai Golu, Aurel Dicu).

Noi construim socialismul ; umanitatea va trece în viitor, treptat, în forme particulare dar de aceeaşi esenţă, la înfăptuirea visului de milenii, pentru care oamenii muncii de pretutindeni, epocă de epocă, nu şi-au cruţat energiile ; viitorul omenirii este comunismul, orînduirea păcii şi armoniei, a vieţii celei mai îmbelşugate. Ceea ce odată încălzea doar fantezia autorilor de utopii, a intrat astăzi „în lucru" pe şantierele construcţiei socialiste, şi nu în „falansterele" unor luminaţi caritabili, dar la proporţiile uriaşeşti ale naţiunilor eliberate de orice exploatare. Instaurarea egalităţii de drept şi de fapt, între oameni trebuie văzută ca un proces dinamic, în care *libertatea voinţei* înseamnă însuşi entuziasmul de a acţiona în consens cu legile obiective ale dezvoltării societăţii omeneşti. „Comunismul nu este o *stare* care trebuie creată, un *ideal*, după care va trebui să se ghideze realitatea. Noi numim comunism, *mişcarea reală* care suprimă starea actuală" — scriau Marx şi Engels bazaţi pe analiza complexului social-politic al vremii lor. Reţinem pentru dezbaterea noastră ideea de *mişcare reală*, de dinamism perpetuu, contestarea încremenirii. Comunismul nu este deci o „stare", o „stagnare", „o ţinere pe loc" a existenţei etern evolutive, după cum nu poate fi nici un *ideal* care odată atins, cată să imprime alt curs realităţii obiective ! În fluxul *mişcării reale* de lichidare a vechilor rînduieli şi de angajare pe făgaşul comunismului, se manifestă aportul conştient al voinţei omeneşti de mai bine. *Libertatea voinţei este sinonimă cu libertatea de a fi om adevărat ! Libertatea voinţei este libertatea de a fi om între oameni !* Iată un adevăr profund despre libertatea de voinţă a omului liber între oameni liberi, căutători de fericire omenească : „Umanismul revoluţionar concepe afirmarea şi dezvoltarea plenară a personalităţii umane nu izolat, ci în cadrul ansamblului societăţii, pro-

movînd principiul rațional și generos potrivit căruia fericirea personală nu se poate realiza încălcînd dreptul la fericire al altora, ci numai în cadrul înfăptuirii fericirii generale a colectivității, a poporului, a umanității" — cuvinte rostite națiunii noastre și umanității de către tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Libertatea voinței este responsabilitatea voinței fiecărui cetățean față de idealurile societății, responsabilitate față de sine și epoca, istoria căreia aparține. Libertatea voinței în afara oricărei constrîngeri, trebuie înțeleasă ca obligativitate și datorie impusă de însăși dialectica particularului și generalului, de acceptarea preeminenței socialului în raport cu individualul. „Valoarea morală, ca libertate a voinței, presupune drama interioară, în sensul procesului complex al depășirii situațiilor sau motivațiilor imediate și comode ale insului pentru dobîndirea trăirilor morale prin proiectarea consecințelor acțiunii în viitorul subiectului, dar ținînd seama și de efectele acesteia în relațiile cu ceilalți, cu ceea ce este și trebuie să fie pentru cei din jur" (Marietta C. Moraru).

Cum izvoarele se adună din munți și, prin însumare din cumpăna apelor, ajung rîuri și fluvii, tot astfel și noi oamenii, umăr lîngă umăr, gînd la gînd, inimă alături de inimă fiind și izvorînd mereu din cumpăna planetei, închegînd popoare libere și, de aceea, de neînvins, ne vom putea mîndri cu libertatea de a exista în orizontul atît de omenesc al fericirii pe acest pămînt, în infinit ! Infinitul se compune din unu plus unu plus unu ș.a.m.d.... Infinitul se află în mîinile și voința noastră, în gîndul nostru. Infinitul sîntem noi, oamenii...

II.
OAMENI CU VOINȚĂ DE FIER

Că „infinitul se compune din unu plus unu plus unu... ș.a.m.d." este ceva banal pentru știința numerelor, dar este destul de nou, mereu nou, pentru imaginația poeților ! Cîți de „unu plus unu plus unu... ș.a.m.d." alcătuiesc infinitul ? ! De la acest punct cădem (sau ne înălțăm) în poezie ! Prin analogie, omenirea este egală cu „unu plus unu plus unu... ș.a.m.d. oameni". La cifra prezentului — a oamenilor în viață — trebuie adăugată cifra, impresionantă a trecutului, așadar moștenirea din veacuri, urmînd ca viitorul să-și spună cuvîntul mai tîrziu ! Trecutul și viitorul — să fim și puțin poeți ! — sînt primele metafore ale umanității, supremele. Prezentul e marea noastră certitudine, receptacolul în care idealurile trecutului, voința generațiilor de ieri, își dau mîna cu idealurile purtătorilor de flamuri ai contemporaneității, aceștia generînd noi idealuri, ce se transmit testamentar viitorimii. În „triada" timpului, prezentul reprezintă *sinteza*. Infinitul aparține oamenilor. Cîtimea de infinit ce revine fiecărui „unu", fiecărui om, este proporțională și cu *parametrul-voință* al personalității umane. *Voința de fier* este *voința bună* la superlativ, acea voință care are „tăria de a subordona totul țelului înalt propus, de a birui greul, ispitele, como-

ditatea etc." (Mircea Sântimbreanu). O *voință de fier* poate compensa lipsa unor aptitudini foarte speciale într-o îndeletnicire sau alta. Exemplul devenit celebru al lui Demosthene, orator și om politic în Elada, îl vom evoca și noi, întrucît este, în adevăr, impresionantă lupta acerbă a omului pentru a corecta prin proprie voință, ceea ce natura a creat deficitar. Și ce poate să fie mai pilduitor, într-o viață de om, decît atingerea perfecțiunii (= iluzia perfecțiunii !), în ciuda imperfectei întocmiri naturale, prin același efort de voință părînd, plăsmuire a imaginației ! Și lecția lui Demosthene e cu atît mai demnă de luat în seamă, și iată de ce : el nu a urmărit prin înverșunata sa luptă cu propriile insuficiențe vreun scop meschin, minor, egoist ; el a vrut să se ridice la cea mai înaltă elocință pentru a înflăcăra cu verbul său sufletul atenienilor și a-și îmbărbăta concetățenii în campaniile împotriva tiraniei, pentru democrație și libertate ! Cuvîntările exersate de unul singur pe țărm în vălmășagul valurilor mării, pietricelele ținute în gură, probele de oratorie efectuate într-un bordei săpat de el însuși în pămînt, nu sînt capricii ale unui ins bizar ! *Extraordinara tărie a voinței l-a făcut pe Demosthene să obțină, în pofida lipsei unora dintre aptitudinile necesare, rezultate care-l așează printre cei mai mari oratori ai tuturor timpurilor.* În *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, Goethe dedica omului cu voință puternică această laudă : „Eu respect omul care știe lămurit ce vrea, care merge necontenit înainte, care cunoaște mijloacele scopului său și știe să le sesizeze și să le întrebuințeze" ; totodată el constata cu amărăciune : „Cea mai mare parte a nefericirii și ceea ce se numește rău în lume, se naște pur și simplu pentru că oamenii sînt prea delăsători pentru a învăța să-și cunoască just scopurile, iar dacă le cunosc ca atare, nu lucrează serios pentru realizarea lor". Acești oameni

ditatea etc." (Mircea Sântimbreanu). O *voință de fier* poate compensa lipsa unor aptitudini foarte speciale într-o îndeletnicire sau alta. Exemplul devenit celebru al lui Demosthene, orator și om politic în Elada, îl vom evoca și noi, întrucît este, în adevăr, impresionantă lupta acerbă a omului pentru a corecta prin proprie voință, ceea ce natura a creat deficitar. Și ce poate să fie mai pilduitor, într-o viață de om, decît atingerea perfecțiunii (= iluzia perfecțiunii !), în ciuda imperfectei întocmiri naturale, prin același efort de voință părînd, plăsmuire a imaginației ! Și lecția lui Demosthene e cu atît mai demnă de luat în seamă, și iată de ce : el nu a urmărit prin înverșunata sa luptă cu propriile insuficiențe vreun scop meschin, minor, egoist ; el a vrut să se ridice la cea mai înaltă elocință pentru a înflăcăra cu verbul său sufletul atenienilor și a-și îmbărbăta concetățenii în campaniile împotriva tiraniei, pentru democrație și libertate ! Cuvîntările exersate de unul singur pe țărm în vălmășagul valurilor mării, pietricelele ținute în gură, probele de oratorie efectuate într-un bordei săpat de el însuși în pămînt, nu sînt capricii ale unui ins bizar ! *Extraordinara tărie a voinței l-a făcut pe Demosthene să obțină, în pofida lipsei unora dintre aptitudinile necesare, rezultate care-l așează printre cei mai mari oratori ai tuturor timpurilor.* În *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, Goethe dedica omului cu voință puternică această laudă : „Eu respect omul care știe lămurit ce vrea, care merge necontenit înainte, care cunoaște mijloacele scopului său și știe să le sesizeze și să le întrebuințeze" ; totodată el constata cu amărăciune : „Cea mai mare parte a nefericirii și ceea ce se numește rău în lume, se naște pur și simplu pentru că oamenii sînt prea delăsători pentru a învăța să-și cunoască just scopurile, iar dacă le cunosc ca atare, nu lucrează serios pentru realizarea lor". Acești oameni

n-au învățat să vrea și de aceea *nu știu să vrea !* Scriam în *Argument* că *a vrea se învață.* După ce înveți să vrei, urmează munca cea mai grea dintre toate : *călirea voinței,* întocmai cum fierul se călește pentru a rezista mai bine la eroziunea timpului. De ce noi, oamenii n-am învăța să învingem, de ce n-am învăța să vrem să învingem întotdeauna ? ! „Mai presus de toate, omul își făurește soarta cu propriile sale mîini" (Bacon). Un asemenea om a fost Demosthene. Din galeria *voințelor de fier,* să ne mai oprim asupra cîtorva modele, „expoziția" rămînînd, firește deschisă, tînărul de orice vîrstă putînd el însuși a întregi spicuirile de față, cu alte exemple și, de ce nu, cu propriul său exemplu, cu propria sa voință...

1. În luptă cu natura

Nu contemplînd și melancolizînd lîngă „opera" nu știu cărui „ilustru creator" din umbră, omenirea s-a întrecut în genialitate cu natura ! „Gînditorii mistici" au născocit un fabulos „plan divin" pe care oamenii, stînd cu mîinile cruciș, l-ar avea de aplicat în vederea unui scop, după ce, în prealabil, se vor fi curățat de păcatele lumești ! Dar și ei, „inventatorii", „credincioșii", sînt de părere că, totuși, fără *omeneasca voință*, idolului lor, „creatorului", „zeului" i-ar lipsi ceva fără de care el n-ar mai fi cine vrea să fie ! Poveștile-s povești, și frumoase, că noi oamenii le-am izvodit, că am avut nevoie de ele altădată, demult, în copilăria umanității ! Ba chiar și astăzi, la maturitate, mai stăm și ne minunăm de ele ! În veacul al XX-lea, pătrunzători a multe din „tainele" naturii, simțim mai clar ca oricînd că noi oamenii sîntem *creatorii*, că în noi natura se citește pe sine, că nu avem nimic de așteptat de nicăieri de dincolo de noi, căci acest „dincolo" nu există ! Îi vom întreba pe „gînditorii planului divin" : De ce noi oamenii ne-am luat soarta în propriile mîini, nu erau bune oare „mîinile creatorului" ? și „De ce a trebuit să fim mereu în luptă cu natura, de ce a trebuit să întronăm *dreptul* nostru, nu ne era îndeajuns „dreptul divin" ? ! „Dreptul naturii

este stăpînirea în fapt a forței și prelevarea violenței, iar o stare de natură este o stare în care domnește violența și nedreptatea, despre care tot ce se poate spune mai adevărat este că trebuie să se iasă dintr-însa" (Hegel). Se poate lesne vedea că „legiuitorul divin" ne-a lăsat o moștenire destul de nesfîntă și, trebuind a fi „sfințită", ne-am jertfit tot noi pentru *a limita arbitrariul și violența* ce parcă i-ar fi plăcut lui, „zeului" ! Și noi ne-am jertfit, dar nu din orgoliul de a cîștiga bătălii cu un atît de redutabil adversar — natura — ci pentru că în balanță, se aflau pe un talger *viața* și pe celălalt *moartea*, viața și moartea noastră ! Dacă „arbitrariul și violența stării de natură" sînt ...bunuri căzute din pomul vîrstei de ... aur, atunci de bună seamă aurul era fals, iar „Atotputernicia Sa" un zlătar de duzină ! O spunem cu mîhnire, pentru că prea a plătit omenirea în *aur curat* fiecare palmă de cunoaștere, fiecare nouă descoperire ; cu mîhnire și mîndrie o spunem ! Mă închin în fața unui singur idol : *omul, omul cu voință de fier !* El este *creatorul* !

Vă amintiți de ultima expediție a englezului Robert F. Scott înspre Polul Sud ? Într-acolo pornise cam în același timp și celebrul explorator polar Roald Amundsen. Cine va ajunge primul ? Îmbarcat pe vasul „Fram", cu toate cele trebuitoare asaltului în continentul de gheață, Amundsen avea să fie cel dintîi. Dar nu despre el vreau să vorbim ; și nu pentru că n-ar fi fost și el un om de exemplară voință ! Despre Robert F. Scott vreau să vorbim, cel care pe lîngă Polul Sudului, a atins un alt „pol", acela al sublimului ! Era la începutul veacului al XX-lea ; epoca „marilor descoperiri geografice" trecuse de mult, dar mai erau de făcut alte „mici descoperiri", mai existau puncte albe pe mapamond ! Robert Falcon Scott a fost un ofițer de marină care și-a propus explorarea pe uscat a necunoscutei, pe

atunci, Antarctice ; și a călătorit cu sania pînă la Polul Sud, în fruntea unei vajnice echipe de cercetători științifici, ale căror observații meteorologice, magnetice, biologice s-au cuprins în 12 tomuri ! Robert F. Scott spunea despre sine : „a trebuit să mă lupt cu firea mea ca să devin un om activ". Împreună cu Wilson, Oates, Bowers și Evans a sosit în „punctul zero" al Polului Sud, la 17 ianuarie 1912. Amundsen fusese acolo la 16 decembrie 1911 ! R. F. Scott a lăsat postumității un *Jurnal ;* scrisese în el pînă în ultima clipă a vieții, cînd, asemenea tovarășilor morți înaintea sa, s-a transformat el însuși într-un sloi de gheață. După atingerea, fie și tardivă, a țelului expediției, urma reîntoarcerea în tabără. Singur în cort, lîngă trupurile înghețate ale prietenilor, R. F. Scott își continuă redactarea *Jurnalului.* Ar mai fi avut doar 11 mile de străbătut pînă la tabăra One Ton, dar un uragan cumplit le-a blocat înaintarea, sleindu-i de puteri, cu toată neasemuita lor dîrzenie ; n-aveau să mai ajungă la One Ton ; aveau să intre direct în legendă... Iată cîteva din ultimele rînduri scrise de mîna caldă încă a lui R. F. Scott :

„...am fost la un pas de a reuși. La o distanță infimă și totuși justificabilă în afara riscului unei astfel de călătorii. La urma urmei ne-am dat viețile pentru țara noastră — am parcurs de fapt cel mai lung drum ce s-a imaginat vreodată și am fost primii englezi la Polul Sud."

„...Cred că a dispărut orice șansă. Ne-am hotărît să luptăm pînă la ultima suflare pentru acel depozit (tabăra de la One Ton, n.n.), căci luptînd, sfîrșitul este fără durere."

„...Joi, 29 martie. De la 21 a fost continuu vijelie cu furtună dinspre vest-sud-vest și sud-vest. Am avut combustibil doar pentru cîte două căni de ceai fiecare. Alimentele s-au terminat din 22 martie. În fiecare zi am fost gata să plecăm pînă la depozit, la 11 mile depărtare,

dar dincolo de intrarea cortului străjuia furtuna însoțită de vîrtejuri și troiene.

Nu cred că mai putem spera la vreo minune. Vom rezista pînă la ultima picătură de energie, dar sîntem din ce în ce mai sleiți. Nu mai încape îndoială, sfîrșitul nu poate fi departe.

E păcat, dar nu mai pot scrie

R. Scott"...

Și acum să citățm din „mesajul către public" :

„Am luptat împotriva acestor piedici greu de învins cu voința și am triumfat, dar asta ne-a secătuit rezerva de provizii. /—/. Dacă am fi trăit aș fi avut de spus povestea temerității, rezistenței și curajului tovarășilor mei, care ar fi înduioșat inima fiecărui concetățean. Acum aceste însemnări neșlefuite și trupurile noastre moarte trebuie să spună această poveste...".

Nu voi îndrăzni a poematiza pe marginea crudei ursite a celui sfîrșit singur în deșertul alb, nici nu voi putea vreodată încerca să pătrund mai mult în drama sa decît a făcut-o el în clipa expierii ; poemul și l-a scris trăind și murind fără a fi poet ! Pe mormîntul celor dispăruți în expediție, mormînt împlîntat la răscrucea furtunilor, antarctice, s-au gravat emoționante gînduri de poet : „Să lupți, să cauți, să găsești, dar să nu renunți niciodată la luptă". A fost Robert Falcon Scott — omul cu voință de fier — un înfrînt ? ! „Luptînd, sfîrșitul este fără durere"... Sînt cuvintele lui. Moartea e dureroasă ; pe el nu l-a durut ; deci nu a fost un înfrînt !

În *Enciclopedia descoperirilor geografice* dăm de nume ilustre : 1. Cristofor Columb, simbol, peste veacuri, al descoperitorilor de noi tărîmuri, „cel mai mare explorator al tuturor timpurilor, omul care a dăruit lumii o lume nouă" ; 2. Fernando Magellan, cel care a plănuit prima călătorie în jurul lumii, călătorie din care el nu s-a mai întors, fiind ucis undeva într-o insulă din Pacific ; din marele înconjur al globului, s-au întors 18 oameni din 265, pe

corabia numită „Victoria"... Printre alte virtuţi ale lui Magellan : „era cel mai neclintit în marile schimbări ale soartei ca nimeni altul pe lume ; răbda foamea mai mult decît toţi ceilalţi şi, mai bine decît oricare alt om pe lume, cunoştea hărţile nautice şi naviga, şi că acesta a fost adevărul se vede limpede prin faptul că nimeni n-a avut atîta iscusinţă şi nici îndrăzneală ca să dea înconjurul lumii, aşa cum, aproape, a făcut-o el" (Antonio Pigafetta) ; 4. Vasco da Gama, descoperitorul căii maritime spre India ; 5. James Cook, deschizătorul de pîrtie spre inima Antarticei ; 6. George Everest, ofiţer şi inginer geodez, care a împrumutat numele său, celui mai înalt pisc pămîntean ; 7. Huei Sin, navigator chinez, care, se presupune că, înainte de normanzi şi de Columb, ar fi vizitat America Latină ; 8. Ibn Battutah, geograf arab, neobosit călător prin Europa, Africa şi Asia, drumeţind peste 50.000 de km., în ale cărui însemnări de călătorie aflăm ştiri despre românii locuitori ai Dobrogei, îndeletnicindu-se pe malurile Pontului Euxin, de veacuri, cu creşterea animalelor şi comerţul. 9. Fridtjof Nansen, navigator, oceanograf şi explorator polar norvegian, celebru pentru expediţia arctică ; 10. Şi să nu-i uităm pe călătorii şi exploratorii români care au contribuit şi ei la trasarea unor noi drumuri, la aprinderea cîtorva lumini pe întinderea terrei : Nicolae Milescu Spătarul, oaspe al Chinei ; Emil Racoviţă, întemeietorul speologiei, explorator pe vasul Belgica, al mărilor sudului ; Bazil G. Assan, primul român în Arctica şi călător în jurul lumii ; George Ştefănescu, geolog şi paleontolog, trecător peste multe meridiane, etc., etc., etc. — toţi, oameni pilduitori prin voinţa, prin tenacitatea cu care au înfruntat natura ; acestora li se adaugă „columbii" erei moderne, contemporanii noştri, exploratorii universului mare — cosmonauţii — ori cei ai universului mic — inframicrobiologii.

Ce-i determină pe oamenii de mare voinţă, de extraordinară capacitate de efort, pe omul în general, să se lanseze în „aventuri" ce par, la prima vedere, hazardate ? ! Ce insuflă oamenilor curajul de a risca pasul în necunoscut ? ! Ne va răspunde Emil Racoviţă : „În vîjîitul vîntului ce ne stăpînea auzul, în vîltoarea urgiei îngheţate ce ne mușca trupul, în alba întunecime ce ne lua vederile, ne simţeam aşa de pierduţi şi de singuri, încît speranţa ne părăsea şi numai un singur simţămînt ne susţinea : *simţămîntul datoriei*" (s.n.). Avem datoria de a fi oameni pînă la capăt. Sentimentul, conştiinţa *datoriei*, alătură pe oameni între ei şi dă forţă societăţii astfel constituite. Avem unii faţă de alţii *datorii* ce ţin de traiul în comun ; avem *datoria* de a ne respecta unii pe alţii, avem *datoria* de a munci şi lupta pentru propăşirea societăţii, avem *datoria patriotică* de a apăra cuceririle poporului şi naţiunii noastre, poporul şi naţiunea fiind noi înşine ; avem *datoria* de a promova valorile umanismului socialist. Am sugerat doar, nu într-o ordine anume, cît de divers este registrul datoriei, cîte responsabilităţi se leagă de acest pozitiv *sentiment al datoriei*, ce puternic suport moral reprezintă el în viaţa omului. Un dezvoltat sentiment al datoriei va mobiliza la maximum componentele personalităţii, permiţînd materializarea celor mai curajoase (nu hazardate !) obiective. „Datorie ! Nume sublim şi mare..." (Kant).

Lupta cu natura înseamnă şi *lupta cu noi înşine*, cu „natura" noastră. Epicureianul Lucretius Carus, care a scris *Despre natura lucrurilor*, arăta că, nu există „vicii" pe care „înţelepciunea să nu le poată stîrpi din noi", astfel că „nimic pe noi nu ne împiedică să ne trăim ca nişte zei viaţa" ! După două mii de ani comparaţia „ca nişte zei" şi-a tocit încărcătura metaforică ; o vom înlocui cu o alta : *ca nişte oameni adevăraţi !* Este însă remarcabilă — şi

pentru aceasta l-am citat pe poetul latin — plasarea *înţelepciunii*, a *raţiunii* pe avanpostul de rector al fiinţei umane în lupta cu natura : „nimeni doară nu-ncepe-a face un lucru dacă mintea nu vede mai întîi ce vrea" !

Despre *lupta cu sine*, cu propria natură, o mărturie patetică depune Alain Bombard, solitarul pornit pe apele oceanului pentru descoperirea... cunoscutului, cel care a demonstrat, dacă mai trebuia, că omul se aseamănă mult cu oţelul ; „a avut nevoie de o voinţă ieşită din comun şi de un curaj de erou pentru a putea învinge acest perfid duşman nevăzut" care este frica !

Lupta cu natura este o luptă împotriva *arbitrariului* şi *violenţei*, dar nu prin... arbitrariu şi violenţă ! Nu este un „bellum omnium contra omnes" (Hobbes), un „război al tuturora împotriva tuturor" ! Omul gîndeşte lupta aceasta ca un proces de raţionalizare a raporturilor sale cu natura obiectivă, guvernată de legi ce se cer cunoscute, pentru ca acţiunea lor să poată fi dirijată în folosul omului, deci a naturii ca atare, omul fiind existenţa exponenţială, cel puţin pentru planeta pămînt ! „Războiul" filozofului englez din veacul al XVII-lea („bellum omnium...") şi „legea junglei" caracterizează viaţa în *starea de natură*, însemnînd ceva şi în orînduirile bazate pe exploatarea omului de către om ! Umanitatea se va debarasa treptat de orice „formă rigidă a existenţei pentru sine" (Marx). Pronosticăm, cu şanse de sută la sută cîştig, că în viitor „războiul tuturor împotriva tuturor" nu va mai avea loc... Dar cîte o privire la trecut, de luare aminte, nu strică ! Istoria n-a dus lipsă de războaie devastatoare care, adăugate calamităţilor naturale, au întîrziat progresul — întîrziind, într-un fel, viitorul ! — şi a învăţa din bunele şi relele trecutului, este o altă *datorie* a noastră, dar a învăţa nu oricum, ci o dată pentru totdeauna ! Ceea ce astăzi s-ar

mai chema „luptă cu natura", ar putea fi tot așa de bine numit *luptă pentru pace*, o luptă pașnică, prin voința întregii umanități, împotriva violenței de orice nuanță, pentru lichidarea tuturor „principiilor" instigatoare la războaie, pentru dezarmare generală și totală. Se pare însă că nu *întreaga* omenire e convinsă de avantajele păcii, de vreme ce mai dăinuie focare ale morții, zăngănitul armelor încă se mai aude printre acordurile *Simfoniei a V-a, a destinului*, oamenii se mai sting din pricina oamenilor ! Și doar demult, iluministul Holbach scria : „omul trebuie, în propriul său interes, să iubească pe ceilalți oameni, fiindcă sînt necesari bunei sale stări... Morala îi dovedește că dintre toate ființele cea mai necesară omului este omul". Să vrem așadar *pacea tuturor pentru pacea tuturor*... Odată cu acest irațional și anacronic „bellum omnium...", un alt dicton din dicționarul expresiilor „celebre" va cădea cît de curînd, va trebui să cadă : „Homo homini lupus est", și nu datorită dificultăților de traducere din limba lui Plautus, Ovidiu ori Horațiu ! Dar nu-și va pierde niciclnd înțelesurile o sentință ca : „Homo res sacra homini" (= omul e ceva sfînt pentru om), și nu vom osteni, de aceea, a ne „lupta" cu paginile gramaticii latine, a oricărei gramatici... În „gramatica" și graiul comunismului „Homo homini homo est"...

2. Secretul celebrității...

Laureați ai Premiului Nobel au răspuns la întrebarea : *Există un secret al celebrității ?*, inteligent adresată de către publicistul Carol Roman, întrebare — să recunoaștem ! — care frămîntă, cel puțin o dată în viață, pe fiecare dintre *oamenii adevărați !* Tînărul cititor va fi răsfoit pasionanta anchetă internațională pentru a afla, dacă nu o „rețetă" de a deveni peste noapte „celebru", măcar cîteva dezlegări la unele „griji" ca următoarele : „Cum se face că unii oameni ajung să fie foarte cunoscuți ? ! Auzi de ei la radio, la televizor, în presă, la film ! N-am putea fi cu toții celebri ? ! S-ar rezolva problema publicității... Sau o fi existînd pentru celebritate vreun... secret, pe care unii îl știu, iar alții nu ? !". Ne interesează în lucrarea noastră „tema celebrității" întrucît pare a intersecta domeniile voinței !

Ce este un „om celebru" ? Ușor de răspuns : renumit, vestit, ilustru, ieșit din comun. Firește că nu poți fi celebru decît *în bine ;* spiritele malefice sînt „ilustre" în alt mod, despre care nici măcar nu se cade a aduce vorba ! Prin ce se consideră că un om „a promovat" în categoria oamenilor celebri ? Se constată că toți oamenii celebri s-au consacrat cu pasiune muncii de creație, au lăsat în urma lor o *operă.*

Opera este : 1. „Acțiune conștientă, îndreptată spre un anumit scop ; rezultat al unei activități creatoare ; lucrare, faptă. 2. lucrare originală de artă, știință etc.". O *operă* îmbracă multiple forme, despre care știm cu toții că înmagazinează un mare volum de muncă ; tot ceea ce poartă pecetea omului, ceea ce se întrupează din truda gîndului, inimii și brațelor, și se destină a rezista în spațiu și timp, se numește *operă*. Muncă de creație depun oamenii de geniu, oamenii de talent, oamenii cu aptitudini speciale, oamenii, toți cei dotați cu *creativitate*. Dar „a dispune de un mare talent creativ nu constituie totdeauna garanția capacității de a-l folosi astfel încît să se obțină rezultatele optime ; — ; mă îndoiesc în modul cel mai serios că această creativitate ar fi o însușire care poate fi lăsată să vegeteze pînă în ziua cînd, deodată, veți simți nevoia de a o scoate la iveală și de a o pune la treabă. Nu, ea are nevoie de antrenament. Un antrenament continuu duce la dezvoltarea talentului. Lipsa de antrenament face ca aceasta să dispară" (A. D. Moore). În clipa aceasta am intrat pe „domeniile" voinței ! Să dăm cuvîntul unui „om celebru" — Ulf von Euler, laureat al premiului Nobel : „înainte de toate, oamenii celebri trebuie să aibă o voință de fier în tot ce fac !". Savantul suedez mai invocă, în subsidiar, „ambiția personală" ; omul (dacă vrea să devină) celebru trebuie „să iubească munca cu veneraţie", întrucît „nimic nu vine fără muncă fizică și intelectuală" ! Acesta să fie tot „secretul celebrității" ? ! O nimica toată, veți spune ! Nu uitați că aceste vorbe așa de simple și clare au fost gîndite de un laureat al Premiului Nobel ! Charles B. Huggins, medic, încoronat și el cu laurii unui „Nobel", relevă între calitățile autenticului „descoperitor", îndeosebi „sîrguința", dar că sînt necesare și „multe alte virtuți" ! Lucrurile se complică, omul de știință nu deconspiră „virtuțile" !... Chimistul Melvin Cal-

vin e mai generos cu amatorii de „secrete" : „Ca să ajungi celebru trebuie să uneşti efortul cu aplicaţia, capacitatea de meditaţie asupra ta ori a mediului din care provii, inteligenţa de a lega între ele lucruri aparent disparate, dar care, armonizate prin talent şi sîrguinţă, creează opera unică a realizării în favoarea omului şi a necesităţilor sale generale ori specializate". Unanimitatea „oamenilor celebri" opiniază că voinţa este numitorul comun al tuturor marilor performanţe, ce se pot obţine chiar şi pe fondul unei înzestrări native nu neapărat excepţionale ! Liviu Rebreanu, autorul capodoperelor *Ion* şi *Răscoala* face şi mai sesizabilă „taina" succesului în munca de creaţie : „Puterea creatoare este totdeauna un dar special. Manifestarea acestui dar însă reclamă şi voinţa mare a celui înzestrat. Cînd în sufletul tău s-a dospit suficient aluatul viitoarei opere de artă, luni sau ani de zile, parte conştient, mare parte cu totul inconştient şi în afară de puterea voinţei tale, cînd fermentaţia aceasta titanică s-a terminat, atunci trebuie să intervie *voinţa ta hotărîtă, stăruitoare, încăpăţînată* (s.n.), adică munca creaţiei, cu bucuriile şi ostenelile ei, programatică, asiduă. Fără de muncă, opera ar rămîne în stare embrionară în sufletul creatorului". *Munca* — mijlocul şi forţa de apropiere a „celebrităţii" — este adesea un travaliu dramatic, nescutit de decepţii, dar cît de pasionat, frumos, senzaţional ! Un „om celebru" este un *caracter tare,* el nu cedează uşor în faţa greutăţilor, ştie să se bată pentru o idee, se jertfeşte dezinteresat, ştie să moară cu zîmbetul pe buze ! Dar nu e numai zbucium munca de creaţie ! Împlinirile ei sînt dătătoare de mari satisfacţii. George Porter, chimist, laureat al aceluiaşi mare premiu, este foarte prevenitor : „Dacă te sperii şi abandonezi lupta, eşti un învins. Dacă perseverezi şi nu reuşeşti, cel puţin ai gustat deliciile luptei şi te-ai pregătit pentru următoarea bătălie.

Dacă ai învins, atunci ai marea satisfacţie a strădaniei împlinite deplin. *Atunci abia începi să munceşti !*“ (s.n.)... Dar „oamenii celebri“ au învins ; răsplata muncii le-a fost munca ; după triumf, în semn de aleasă celebrare a roadelor muncii, au început („abia atunci“...) să muncească !

Testamentul „oamenilor celebri“ este *opera,* rodire a muncii lor titanice. Mesajul artei unui Michelangelo a fost interpretat ca o „quasi-prometeică voinţă de a prinde inexprimabilul ; /—/ ; tocmai în *neîmblînzita voinţă de definire* (s.n.) stă măreţia celor care, necunoscînd la început limita capacităţilor lor de exprimare, cedează în cele din urmă unui suflu de spiritualitate ce depăşeşte şi domină orice pasiune lumească“ (Alessandro Parronchi). Am spicuit pentru această „introducere în secretul celebrităţii“, şi cîteva maxime „celebre“ : „Iubesc pe-acel ce doreşte imposibilul“ (Goethe) ; „Geniul nu este altceva decît o mare aptitudine pentru răbdare“ (Buffon). Parafrazînd pe autorul „celebrei“ *Histoire naturelle* şi a nu mai puţin „celebrului“ *Discours sur le Styl,* am putea spune că „geniul are şi o mare aptitudine pentru... voinţă“ !

3. „Eroi au fost, eroi sînt încă"...

Răscolitor acest vers ! Cele cîteva strofe aşternute pe hîrtie de Ioan Neniţescu, puse pe note de Ionel C. Brătianu, întru slava eroilor războiului nostru pentru neatîrnare, sînt învăţate şi astăzi cu dragoste şi veneraţie de toţi care iubim România ; cîntecul se cheamă *Pui de Lei :* „Eroi au fost, eroi sînt încă / Şi-or fi în neamul românesc, / Că rupţi sînt ca din tare stîncă, / Românii orişiunde cresc. // E viaţa noastră făurită / De doi bărbaţi cu braţe tari / / Şi cu voinţă oţelită, / Cu minţi deştepte, inimi tari" ; şi imnul aminteşte de „Decebal cel harnic" şi de „Traian cel drept" — simbolizînd frămîntarea etnogenetică a poporului român. În numele trecutului falnic — la care Eminescu profetiza un „mare viitor" — „în veci s-or naşte pui de lei", eroi apărători de glie.

La 1877 am apărat, noi cei de-atunci, cu piepturile noastre, neatîrnarea, cuvîntul dat poporului de Mihail Kogălniceanu la 9 Mai, cînd s-a vestit lumii că sîntem „o naţiune liberă şi independentă". Tînăra armată română, a izbutit să arate lumii că sîntem în stare a ne jertfi fără precupeţire, ca să păstrăm întreagă această ţară şi drepturile ei, să o păstrăm şi să-i înmulţim rodul. Au căzut drepţi, frumoşi şi buni, de bunăvoie, uitînd de sărăcia lor de-

acasă, bogaţi în virtute ; nume din vechime ce nu se vor scrie pe lespezi de mormînt ; pe roua ierbii se vor scrie, spre adîncă ţinere de minte : Dumitru al Teclei din Costeşti, Costache Miazănoapte din Bîrleşti, Alecu al lui Alexandru din Vaslui, Ioan al Gaftei din Mărăşeşti, Vasile al Ilencei din Cîmpuri, Constantin al Vlaşcului din Rîmnic şi alţii şi alţii... Au murit şi căpitanul Morţun şi maiorul Şonţu strigînd : „Mai bine să murim decît să trăim în robie“ ! Şonţu vroia să moară el de-o mie de ori, să-şi cruţe oamenii, flăcăii ce încă nu gustaseră din viaţă ; îi îmbărbăta : „Tot înainte, tot aşa voinici“ ! ; l-a secerat un obuz pe cînd credea că n-are moarte ! Apoi l-au călcat în picioare oamenii lui, au trecut peste trupul său, că numai astfel se putea merge înainte ! ; pe Nicolae Valter Mărăcineanu l-au hăcuit vrăjmaşii pe cînd înfigea drapelul României în parapet ! Au murit, dar au murit primind plumbii pieptiş, nici unul n-a vrut a face pasul îndărăt, au murit ca vitejii ! După acel 30 august cînd Griviţa a căzut, şi armata română a primit botezul de foc, pecetluind legămînt de statornicie şi credinţă cu trecutul şi viitorul, jurnalele Europei scriau :

— „Niciodată n-aş fi crezut să văd atîta bravură“.

— „Eroii care ţin sus şi tare pe cîmpiile de luptă ale Bulgariei drapelul român, care e împodobit cu laurii nemuritori, nu-şi varsă în zadar sîngele lor. România liberă şi independentă va ocupa cu mîndrie un loc în concertul european, şi măreaţa ei faptă împreună cu numele ei, vor fi impirmate în inimile generaţiilor viitoare“.

— „Cu o îndîrjire de necrezut s-au aruncat în această vale a morţii, respinşi, zdrobiţi, decimaţi de focul omorîtor al unui inamic acoperit ; /—/ ; neezitînd nici un moment, înaintînd mereu, lăsînd în urma lor un şir lung de morţi şi muribunzi, românii au învins, aido-

ma unor eroi de epopee ! Au fost acte de eroism care nu se pot povesti !"

— „În numeroasele lupte care au inundat cu sînge vecinătăţile Plevnei, românii s-au condus cu un eroism căruia Europa întreagă îi aduce omagiu".

Astfel au istorisit lumii martorii războiului nostru pentru neatîrnare, în puţine şi palide slove, ceea ce noi românii am scrijelat pe răbojul vremii cu sînge vărsat în „Valea Sîngelui", acoperindu-ne de jale şi nepieritoare glorie ! Am răsădit pe cîmpul de luptă trunchiuri de oameni ce mai bine le sta să deie în floare alte şi alte vlăstare ! Moartea pretimpurie a multora dintre fiii pămîntului nu a fost zadarnică. S-a întîmplat *ceea ce a vrut dintotdeauna* şi *trebuia să se întîmple odată pentru totdeauna* ! A triumfat şi atunci România, cetatea întru care ne vom zidi veac de veac, spre a ei înălţare !

Scrie cartea de istorie că în primul război mondial vrăjmaşii României, alde von Straussenburg şi von Mackensen, şi alţi „voni" („pe care lumea nu putea să-i mai încapă"...) au simţit pe pielea lor şi au învăţat o propoziţie care se va ţine minte : *Pe-aicea nu se trece* ! Omenească uitare, în atari cazuri, nu e bună... A fost voinţa unei naţiuni — a noastră — care în veci nu şi-a plecat mîndria sub sabie duşmană, nici sub robie de prieten pidosnic ! A hotărît, prin vrerea sa, pămîntul românesc, în ploaia de gloanţe, sfinţind vrerea aceasta cu sînge din belşug, că *Pe-aicea nu se trece* ! şi, de aceea, nu s-a trecut ! Şi nu s-a trecut pentru că bravii ostaşi ai României conduşi de neînfricatul om de arme Eremia Grigorescu, au ştiut „să dispreţuiască moartea, apărînd pămîntul frămîntat cu sîngele moşilor şi strămoşilor" ; nu s-a trecut pentru că un căpitan ca Grigore Ignat „a fost găsit mort în tranşee cu mitraliera în braţe, înconjurat de ostaşii săi şi de mormane de cadavre inamice" ! Su-

perba (ce superbă !) hoardă de ucis oameni a kaiserului a părăsit meleagurile ce nu au voit-o, cu coada între picioare, iar „spărgătorul de fronturi", numitul August von Makensen va fi avut obrăzarea să recunoască geniul militar al generalului patriot în persoana românului Eremia Grigorescu ! Aţi înţeles că adunătura „furioşilor" cavaleri teutoni, mînată de la spate de un „spărgător" hîrbuit rău de tot, n-a putut trece, pentru că aşa a vrut poporul nostru, popor care n-a primit niciodată pe nimeni, nici în gaură de şarpe, dacă nepoftitul oaspe s-a hrănit cu plănuiri viclene ! Dacă însă — aşa au jurat pămîntenii — vreodată, se va întîmpla ca stavila ce noi am înălţat-o, n-ar mai putea stăvili puhoaiele, şi s-ar rupe zăgazurile, abia atunci „se va trece", dar nu oricum, se va trece în moarte, adică, vreau să spun, nu se va trece ! Astfel au gîndit şi bine s-au luptat pentru acest gînd şi Mircea cel Bătrîn şi Marele Ştefan şi Ion Vodă Cumplitul şi Mihai Viteazul şi Dimitrie Cantemir şi Constantin Brâncoveanu şi tot poporul de eroi ce, peste vitregiile istoriei, a păstrat cu demnitate, nestinsă, facla dreptăţii, apărător al păcii şi înţelegerii între toate seminţiile !

Despre eroi şi eroism s-a scris mult ; n-o să mai stăruim acum asupra conceptelor ca atare ; eroul este o *persoană care se distinge prin vitejie şi prin curaj excepţional în războaie, prin abnegaţie deosebită în alte împrejurări grele ori în muncă.* Eroii se aleg dintre oamenii cu mare *voinţă,* nestăvilită *energie* şi *curaj* („acest centru de gravitate al voinţei care în toate timpurile a făcut minuni de entuziasm" — Samuel Smiles) ; „caracteristica adevăratului eroism este tenacitatea" (Emerson) ; să notăm că există un „adevărat eroism" şi un eroism ne-adevărat, de paradă, teribilismul ! Eroi sînt marii constructori şi arhitecţi ai lumii, antice şi moderne, iar nu acel Erostrat care, fiind om de nimic, şi-a cîştigat o tristă

„celebritate" dînd foc templului Dianei din Efes, zidit cu trudă și sudoare de sclav ! Erou este omul care înfruntă primejdiile, nu cel care creează primejdii !

„Eroi sînt încă...". Emistihul ne trimite la prezent, la eroii zilelor noastre, eroi ai vremurilor de pace, eroi ai muncii socialiste, eroi ai libertății. Ar fi nespus de frumos ca niciodată să nu mai avem eroi căzuți în războaie, eroi care să-și împlînte sîngele în gloanțe, cînd sîngele lor mai bun este pentru viață ; să nu mai avem eroi ai suferinței, să avem numai eroi ai bucuriei de a fi ; eroi ai vieții, nu eroi ai morții ; eroi care să se stingă la adînci bătrîneți, fericiți a fi trăit din plin... Este eroismul viitorului în care credem nestrămutat, eroismul păcii, pentru care luptă România socialistă, căruia i se consacră cu ardoare Partidul Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, eminentul luptător pentru pace al epocii contemporane. Personalitatea primului președinte al Republicii Socialiste România — despre care un publicist francez scria că se detașează prin *fermitate, curaj, tenacitate, talent organizatoric, puternica voință, conștiinciozitate, punctualitate* — și-a asumat, încă din primii ani de activitate ai prodigioasei sale vieți, un *destin eroic*, dedicîndu-se cu întreagă devoțiune idealurilor de libertate și echitate, socială și națională, promovate de clasa noastră muncitoare ; examenul de maturitate politică și l-a trecut cu brio în anii de teroare fascistă : „Comitetul național antifascist se întrunea des. Tovarășul Nicolae Ceaușescu lua cuvîntul, vorbind cu o înflăcărare care a făcut să fie remarcat. El își rostea cuvîntarea, spune un martor ocular, într-un ritm asemănător revărsării tumultuoase a torenților ce coboară din Carpați" (Michel P.-Hamelet). Astăzi, la pupitrul națiunii socialiste române, secretarul general al partidului oferă omenirii o strălucitoare efigie a ceea ce unii (mai puțin tari la

istorie !) consideră a fi „miracolul românesc", „miracol" pe care noi îl vom numi act de eroism — *eroism românesc* ! Şi cînd în loc de cuvîntul fără sens precis — „miracol" — pun cuvîntul lipsit de echivoc — *eroism* — mă gîndesc la uriaşul efort de voinţă — omenesc şi nu „miraculos" — făcut de poporul nostru în ultimlele decenii — decenii ale libertăţii — pentru lichidarea subdezvoltării şi angajarea cu toate forţele în toiul unui secol de mari prefaceri revoluţionare ; mă gîndesc la *eroii muncii socialiste* graţie cărora a fost posibil acest, dacă vreţi, „miracol românesc", sacralizat de oamenii acestei ţări. *Eroii contemporani* trăiesc printre noi, şi dacă vrem să-i cunoaştem, „ne vom convinge din nou că voinţa şi perseverenţa pot fi forţe de mobilizare mai puternice uneori decît vîrsta fiziologică reală consemnată pe certificate. Fără îndoială, toţi sînt personalităţi deosebite, caractere ferme şi voinţe nestrămutate" (Dorin Almăşan). *Eroii muncii socialiste* sînt „în război" cu timpul ! Visători a o lua înaintea timpului, creatorii fără nume ai basmelor din bătrîni, credeau că Făt-Frumos, ori alt frupt născut din iubire şi pentru adevăr şi frumuseţe, creştea într-un an cît alţii în şapte ! *Eroii muncii socialiste* — fauri moderni de alte armuri — ar părea că ei muncesc într-un an cîţi alţii în şapte ! „Armura" pe care *eroii muncii socialiste* vor să o făurească şi care trebuie să fie invulnerabilă, nu-i altceva decît idealul de dezvoltare multilaterală a economiei noastre, al creşterii avuţiei naţionale, de care depinde prosperitatea materială şi spirituală a fiecăruia dintre noi, garanţie a consolidării independenţei şi suveranităţii patriei. Trebuie să recunoaştem, întrecerea cu timpul — ca într-o probă sportivă de alergări — înregistrează ritmuri debordante ; un serial de televiziune arăta că „planeta se grăbeşte" ! „Unde se grăbeşte ?" — m-a întrebat un elev despre care am aflat că scrie poe-

zii ; „cei de la televiziune — a continuat el — nu știu că graba strică treaba ?“ ; întîi l-am privit încurcat, mai bine zis nu l-am privit ! ; avea dreptate — unde să se grăbească planeta ? ! Am căutat o ieșire : „e o metaforă, un fel de semnal de alarmă, un apel la rațiune, pentru noi oamenii, nu pentru planeta în sine !“. „Da, ca metaforă merge ! Tovarășul profesor de geografie ne-a spus că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui pe o elipsă, într-atîtea zile și ore, așa că n-are unde să se grăbească ! Dar, ca metaforă, cred că se potrivește, și mie mi se pare că mania vitezei nu-i bună...“. Micul telespectator a prins cu exactitate aspectul formal al lucrurilor ; va înțelege mai tîrziu de ce totuși trebuie să ne grăbim, ce înseamnă în fond această „beție a vitezei“ în sensul creșterii productivității muncii ! Cum ziua nu poate fi lungită nici cu o secundă peste cele douăzeci și patru de ore, problema care se pune este ca în o unitate de timp dată să producem cît mai multe bunuri ; pentru cine ? ! ; pentru noi ! ; *a inova* este verbul cel mai des uzitat în toate domeniile vieții sociale ; *a descoperi, a inventa, a raționaliza, a găsi noul*, totul pentru om, de la om ! „Este un adevăr bine cunoscut că socialismul și comunismul se construiesc cu poporul și pentru popor“ — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Maistrul Gheorghe Lupea, erou al muncii socialiste, constructor naval, răspunde la întrebarea reporterului — „Ce trebuie pentru a fi inventator ?“ — astfel : „În primul rînd pasiune pentru profesiunea ta ; să te frigă permanent gîndurile legate de ea. Apoi, bineînțeles, talentul, fără de care nu se poate, fiind esențial. Să ai putere de muncă și voință în a munci cît mai multe ore posibil. Să nu te uiți la nopțile nedormite sau la mesele sărite sau luate în fugă. Trebuie, sigur, să fii tenace, să nu te dai bătut pînă cînd nu-ți realizezi ideea ta și nici să te descurajezi dacă nu ți-a ieșit ceva sau

dacă binevoitorii îți prezic insucces. Este necesar, de asemenea, să cunoști posibilitățile de care dispui la locul de muncă, pentru a gîndi totdeauna la ceva realizabil nu la lucruri care rămîn doar... vise. Și, lucrul cel mai important, să faci totul gîndindu-te la binele oamenilor, al tovarășilor tăi de muncă, la renumele unității în care lucrezi. Pentru că, după părerea mea, pasiunea, talentul, nu au valoare dacă nu sînt puse în slujba oamenilor. Iar tu, ca un pasionat, nu poți fi mulțumit și realizat decît pe măsura contribuției tale la binele oamenilor, la progresul societății" ! *Pasiune, talent, putere de muncă, tenacitate, realism, responsabilitate morală* și *voință, multă voință = eroism al muncii socialiste !*

III.
SĂ DISCUTĂM DESPRE : PERSEVERENȚĂ, STĂPÎNIRE DE SINE, ENTUZIASM
DAR ȘI DESPRE : BLAZARE, ÎNCĂPĂȚÎNARE, SUFICIENȚĂ...

1.

Să discutăm deci despre *trăsăturile pozitive*, despre „punctele tari" ale personalității, despre „indicatorii" care fac să se vorbească la locul de muncă, în viața socială, despre *oamenii de nădejde*, despre *oamenii care nu vorbesc de două ori*, despre *oamenii în cuvîntul cărora poți avea toată încrederea !*

„Brînză bună în burduf de cîine" se spune despre cîte un semen de-al nostru dotat fie cu o „minte bună", fie cu niște aptitudini deosebite, dar care „dă cinstea pe rușine", înșeală așteptările celor din jur, nu-și valorifică resursele, din vina sa, nu confirmă ! Sînt oamenii de care ne putem lipsi sau care fac umbră pămîntului degeaba ! Vom discuta și despre ei ! Deocamdată să-l privim cu toată admirația, pe omul, supranumit, *de caracter !*

Un portret al omului perseverent, ferm în deciziile sale, stăpîn pe sine, „controlat", omul care gîndește înainte de a se pronunța, omul entuziast, dornic să-și sporească zi de zi orizontul spiritual, să atingă parametrii măiestriei în profesiunea aleasă — n-ar fi imposibil de întocmit ! Dar oare nu sînt prea multe „carate" pe capul unui singur om ? ! În viață — veți spune — nu-i ca în literatură unde poți întîlni asemenea „eroi perfecți" ! Depinde la ce fel de „literatură" vă referiți ! Dar ce-i

drept nu-i strîmb, caracterul unuia și aceluiași om poate alătura și trăsături contradictorii — o remarcabilă perseverență cu o pronunțată ne-stăpînire de sine, de exemplu ! Sînt oameni care dau bune rezultate în muncă, fără să fie dintre entuziaști sau inovatori ! Fermitatea opiniei, spiritul critic, nu sînt întotdeauna asezonate cu excesul de conștiinciozitate sau cu cea mai înaltă profesionalitate... Dar o *voință adevărată, o voință de fier* — această „temelie a caracterului" (Smiles) — trebuie să exprime totalitatea trăsăturilor pozitive mai sus enunțate, astfel încît un om și perseverent și conștiincios și ferm și stăpîn pe sine și entuziast și vizionar nu este un „erou livresc" ori vreun „fabricant" special pentru ora de dirigenție să fie adus și arătat ca un „corb alb", ci un *om întreg*, un *om superior*, și asemenea oameni definesc esența procesului complex de făurire în societatea noastră a unui tip uman nou.

Seriile de calități morale de care ne ocupăm, sînt tratate de psihologie și pedagogie la capitolul *caracter*. Cuvîntul, împrumutat din limba greacă, înseamnă „trăsătură", „particularitate", „semn". Caracterul unui om este însuși omul ! „Caracterul are o sferă mai largă decît voința. El include și elemente afective și intelectuale. Caracterul constă în îmbinarea individuală și specifică a însușirilor fundamentale ale personalității, în echilibrul care se stabilește între modul de a gîndi, simți și acționa al unei persoane" (Victor Țîrcovnicu). Importanța voinței în profilarea caracterului apare și mai evidentă dacă ne amintim că nu puțini psihologi au considerat caracterul, nu fără un dram de adevăr, drept „o funcție a voinței" sau o „formă a voinței". Cert este că *omul de caracter* etalează înalte calități de voință și trăsături morale prin excelență pozitive. Sintagma „om fără (sau lipsit de) caracter" este o figură de stil ! Om *fără caracter* nu există ; fiecare dintre oameni are un caracter al său,

marcă a persoanei, semn de recunoaștere între ceilalți semeni. Pe de altă parte, *caracterul* (bun sau rău !) este ceea ce deosebește pe om de restul naturii ; astfel stînd lucrurile, cutare necuvîntătoare domestică poate fi „blajină", „ascultătoare", „credincioasă", „bună", „cuminte", dar asta nu vrea să însemne că ea (oaia, pisica, papagalul, cîinele, calul) are... caracter, în vreme ce un puștan „agresiv", „neascultător", „rău", „obraznic" nu are ! Tot astfel un om „fără voință", nu este un om cu voința „zero", ci unul cu voință slabă.

Ereditatea reprezintă în dezvoltarea personalității, fundamentul, baza. Pe o aceeași fundație solidă de beton, un arhitect va proiecta edificiul într-un stil ; un altul își va gîndi lucrarea în felul său. Ceea ce-l interesează pe privitor este ca, finalmente, din mîna constructorului să iasă, dacă nu de fiecare dată o operă de artă, oricum, întotdeauna, un ansamblu armonios, funcțional, de bun gust, durabil. Educatorul se aseamănă arhitectului ! Cu cît mai multe opere de artă, cu atît mai bine... În cocioabe ne-am dezobișnuit să mai trăim ! Mediul, în educație, este factorul favorizant sau defavorizant. Ne naștem într-un loc și un timp anume, al nostru, într-o epocă, în istorie ; moștenim de la părinți, din părinți, un fond de predispoziții (un temperament, un model neurofiziologic ireductibil) toate acestea țin de natură, de „pumnul din mînă" din care sîntem plămădiți. „Fără material", factorul ereditar condiționează dezvoltarea, dar această condiționare are loc sub forma unor dispoziții naturale care constituie baza materială (particularitățile înăscute ale sistemului nervos, variațiile individuale ale energiei, echilibrării și mobilității proceselor nervoase fundamentale, ca și anumite particularități anatomo fiziologice ale analizatorilor" (A. Dancsuly). Cel de al treilea factor, obiectiv și el, *educația* — este dominant, posedînd și atributul plastic,

formativ, al subiectivității. Caracterul rezultă din educație și, de felul cum educatorul acționează pe durata „anilor de ucenicie", depinde fizionomia morală a individului, evantaiul trăsăturilor sale de caracter. *Perseverența, tenacitatea, destoinicia, conștiinciozitatea, stăpînirea de sine, cumpătarea, dîrzenia, fermitatea* sînt trăsături pozitive de voință ce se formează prin educație. În final, acțiunea educațională a omului continuă opera începută de natură și reprezentată de zestrea genetică ; omul este natură ; educarea caracterului, educarea voinței duc mai departe procesul de umanizare a materiei. Un om perseverent și tenace nu suportă ideea eșecului ! O carte despre oameni de mare voință, perseverenți și dîrji se intitulează sugestiv : *Lupta cu imposibilul*. „Lupta cu imposibilul" nu este un duel cu mori de vînt, o bătălie „donquijotească" purtată cu ochii închiși ; lupta *cu imposibilul* o duc oamenii oțeliți și pentru zbor și pentru descinderile la mari adîncimi. Fermecătorul hidalgo din La Mancha s-a născut într-o lume dezamăgită, în care vrerile titanilor Renașterii începeau a păli ; pînă în zorii descătușării reale a omului aveau să mai fie veacuri multe de luptă cu ceea ce, atunci, „cavalerului tristei figuri" și creatorului său, don Miguel de Cervantes, li se părea fi „imposibilul" ! Don Quijote avea n' r *nobil*, era un om pur, un can' et mare, generos, dar *era lipsit de aa.* . *voință* întrucît nu poseda nici adevărata luciditate ! Nu naturile „donquijotești" făuresc o lume mai bună, mai liberă și mai dreaptă, ci oamenii lucizi, realiști, orientați de scopuri realizabile, oamenii cu voință de fier — aceștia sînt creatorii, întemeietorii. Pentru Don Quijote, totul era posibil ! Dar cum ? ! În rătăcirile sale, în visătoria sa, altminteri molipsitoare, fiind în afara oricărei patimi, benignă dar ineficientă, sterilă, bizuindu-se nu pe voință ci pe absența voinței

— Don Quijote trăiește drama amară a neputinței de a înfrunta cu bărbăție istoria ! Actul „donquijotesc" se consumă ilogic, în transă, paradoxal. *Lupta cu imposibilul* — cu posibilitățile noastre, limitate dacă ne raportăm la forțele unui singur individ, dar ilimitate la dimensiunea întregii umanități — este posibilă, dar numai atîta timp cît luptătorii din avangardă sînt puternici și prin cuvîntul și prin fapta lor ; *lupta cu imposibilul* este o luptă rațională, nu una de nechibzuite „ambiții" și „orgolii", nu o goană după „rezultate" care nu spun nimic, ci confruntare tenace, profitabilă atît pentru colectivitate, cît și pentru omul ca atare. „Am avut ambiția să fiu as în meserie — mărturisește strungarul Nicolae Bîrțu — să nu mă întreacă nimeni. Am avut ambiția să nu stric nici o piesă dată pe mîinile mele ! Pînă acum n-am dat nici un rebut. Am mai avut ambiția să scurtez timpul de execuție la diferite piese" ! Într-acest fel susținute, „ambițiile" eroului muncii socialiste ascund „multă trudă, multă tenacitate, multă învățătură" !

2.

Perseverența este „o trăsătură pozitivă a voinței care constă în urmărirea neabătută a scopului propus, pînă la atingerea lui, chiar dacă sînt necesare eforturi deosebite pentru învingerea greutăților ivite. Semn al unei voințe puternice, perseverența nu este o însușire cu care te naști. Ea se educă din fragedă vîrstă, fiind foarte necesară oricui, în permanență" *(Termeni de etică)*. Pretutindeni în viața socială, omul merituos se distinge prin perseverență, prin hotărîrea de a duce la bun sfîrșit lucrul odată început. Omul perseverent știe

că „a lăsa pe mîine ce poţi face astăzi“ vine în contrazicere cu principiul lucrului bine făcut ; omul perseverent ştie că nici o clipă nu se mai întoarce, că lucrul făcut e bun făcut, că orice întîrziere în îndeplinirea obligaţiilor ce decurg dintr-un plan bine gîndit, eşalonat în timp, ca un rost precis, înseamnă o pierdere irecuperabilă ; omul perseverent ştie ce înseamnă dictonul horaţian : „fugit irreparabile tempus“ ; omul perseverent ştie că orice reuşită, succesul în genere, nu se obţine fără muncă ; omul perseverent ştie că picătura de apă perforează piatra nu prin forţă, ci prin repetată cădere („guta cavat lapidem nonvi, sed saepe cadendo“, Lucretius) ; omul perseverent ştie că fericirea este o problemă a vieţii sale, parte a vieţii societăţii sale ; mai ştie că viaţa nu este un spectacol de operetă (încheiat cu dulci „heppy-end“-uri mai întotdeauna) şi de aceea înţelege că trebuie să-şi fortifice cugetul pentru depăşirea momentelor de impas ce pot surveni, să se ridice deasupra adversităţilor ce l-ar pîndi ; omul perseverent ştie că verbul „a dori“ nu este sinonim cu „a vrea“, că nu este suficient să doreşti cu ardoare, ci mai trebuie să vrei cu toată fiinţa, să lupţi pentru visul tău pînă la sacrificiu ; „Fără sacrificiu, adică fără renunţare voită şi deliberată la o parte din comodităţile noastre, la o parte din egoismul nostru, lucrarea fiecăruia dintre noi, în orice tărîm de activitate, nu poate da roade bune“ (Zoe Dumitrescu-Buşulenga) ; „Abnegaţia, dîrzenia, dăruirea pentru interesele generale, perseverenţa de a învinge toate piedicile pentru îndeplinirea sarcinii încredinţate de partid au fost dintotdeauna trăsături definitorii ale spiritului revoluţionar“ (Tudor Olaru) ; triumful ideilor comunismului în patria noastră este pentru noi toţi o pildă vie a puternicei voinţe de libertate, egalitate şi progres, de care au fost animaţi fiii cei mai de seamă ai poporului în decursul timpului ; istoria ne este

martora atîtor aprige bătălii de clasă în care oamenii muncii, au cucerit dreptul la o viață demnă, trecînd peste tot felul de adversități ; istoria mișcării comuniste și muncitorești din România, cu deosebire de la crearea Partidului Comunist Român, este, în fond, istoria voinței de mai bine a națiunii noastre, istoria tenacității în afirmarea crezului celui mai pur — acela al egalității depline între oameni ; or, aceeași istorie ne arată că pentru cauza comunismului, clasa muncitoare din România, toți cei care au vrut cu adevărat să zdrobească „orînduirea cea crudă și nedreaptă / ce lumea o împarte în mizeri și bogați" (scria Eminescu), au luptat eroic, nu au cedat nici în fața plutoanelor de execuție, nu au trădat, au murit conștienți de ofranda lor, au murit, oricît ar părea de dureros, fericiți !Astfel a curs sînge de jertfă la 1907, la 1918, la Lupeni în 1929, la Griviția Roșie în 1933, între zidurile Doftanei, pe frontul luptei antifasciste. Odată eliberați de sub împilarea străină și lichidate fiind rînduielile vechii orînduiri, poporul sub conducerea partidului său comunist a trecut, cu aceeași energie și avînt la înfăptuirea operei de reconstruicție a țării, pe făgașul socialismului ; a fost, de asemenea, necesară mobilizarea tuturor resurselor naționale, și aici s-a evidențiat din nou abnegația celor ce muncesc, astfel că astăzi trăim într-o Românie înfloritoare, țară socialistă de recunoscut prestigiu internațional ; a curs multă sudoare în anii reconstrucției țării și ai înlăturării sechelelor regimului burghezo-moșieresc, ani care au tipărit o nouă carte de vizită străbunei Românii ; s-a muncit cu entuziasm și bărbăție, cu asiduitate și elan ; partidul a condus cu neabătută consecvență revoluționară și magistrală strategie politică o bătălie istorică, soldată cu victoria pe toate fronturile, a cauzei socialismului ; a triumfat, cum e și firesc, orînduirea cea bună și dreaptă ! România contem-

porană constituie un exemplu grăitor pentru toate statele lumii care au păşit pe calea vieţii noi, care au scuturat povara dominaţiei coloniale. România socialistă factor de seamă în frontul luptei pentru pace acordă tuturor popoarelor eliberate şi mişcărilor de eliberare naţională, în spiritul celui mai deplin internaţionalism, sprijin material şi moral, pentru crearea cît mai grabnică pe planeta Pămînt a unei umanităţi cu adevărat umane. Ideile Partidului Comunist Român, propagate cu o neconcesivă fermitate ideologică, au cuprins masele devenind autentice forţe transformatoare ; comuniştii au fost avangarda acestui excepţional proces revoluţionar ; oameni cu voinţă de fier, statornici în hotărîrea de a scutura jugul oricărei aserviri, comuniştii au fost mereu în primele rînduri, acolo unde marile comandamente ale istoriei au cerut-o, oferind un mod exemplar de acţiune perseverentă pentru traducerea în viaţă a unui ideal ce părea în vremuri trecute utopic. S-a făurit acea demult visată identitate de aspiraţie şi voinţă a întregii naţiuni socialiste române ; într-acest aprins miez de ev revoluţionar, fiecare dintre noi simte ca pe un gînd al său, mesajul liric al „poetului ţărănimii", George Coşbuc : „Sînt inimă-n inima neamului meu / Şi-i cînt şi iubirea şi ura — / Tu, focul, dar vîntul ce-aprinde sînt eu ; / Voinţa ni-e una, că-i una mereu / În toate-ale noastre măsura". Voinţa întregului popor român, monumentalizată ca expresie şi viziune, în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism,* se dedică idealurilor de pace, prietenie şi colaborare internaţionalistă între toţi pămîntenii, idealuri ale desăvîrşirii genului uman liber de orice exploatare. Tenacitatea cu care mesagerii României socialiste afirmă şi reafirmă politica profund umanitară a Partidului Comunist Român, con-

secvența poziției țării noastre în forumurile internaționale militînd pentru întronarea unor noi raporturi, echitabile, între popoare, pentru crearea unui climat de destindere și conlucrare rodnică, eforturile pe care diplomația noastră le depune pentru apropierea punctelor de vedere divergente din viața politică a lumii, atestă cu putere faptul că „perseverența în scopuri înalte este expresia forței omului" *(Dicționar de etică).*

3.

Despre cineva care-și dă drumul la gură, și cînd trebuie și cînd nu trebuie, care „vorbește gura fără el" ; despre cîte unul căruia îi sare țandăra din te miri ce, izbucnind în felurite invective ; despre „gămanii" care înfulecă pînă le vine rău și beau pînă dau cu capul sub ei ; despre asemenea oameni se spune că sînt *nestăpîniți, nesăbuiți, lipsiți de chibzuință, nesocotiți.* De la cele mai neînsemnate acte din mica noastră agitație cotidiană și pînă la marile angajamente sociale și politice, trebuie să dăm dovadă de multă *stăpînire de sine,* de calm și luciditate, pentru ca intențiile noastre, dorințele, proiectele să capete conturul faptelor nobile. Un *nestăpînit, impulsiv, necontrolat, dezechilibrat* creează în jurul său un flux de antipatie, de ostilitate, prezența sa „deranjează", treptat lumea îl va ocoli, îl va izola, devine un ins indezirabil ; or, sensul existenței nu acesta este ; nu ne formăm ca oameni pentru a ne exclude din societate, ci dimpotrivă pentru a ne implica în destinele lumii în care trăim, cu întreaga noastră ființă — acesta și nu altul fiind „codul" fericirii personale ; de unde se poate trage concluzia că

nestăpîniţii, impulsivii, necenzuraţii, dezechilibraţii sînt ultimii despre care se va putea spune că au fost niște oameni fericiți... Omul stăpîn pe sine știe să pună frîu limbii atunci cînd trebuie; „limbuţia" e o racilă a omului nestăpînit, care-i pricinuiește multe necazuri... Omul stăpîn pe sine știe că înainte de a rosti o singură dată, se cade, spre binele său, a gîndi fie și de zece ori la ceea ce are de spus; știe că vorba fără noimă, azvîrlită la întîmplare, poate răni mai grav decît cea mai tăioasă lamă de oţel, rănire fără vindecare ; știe că mai mult decît cuvintele, ceea ce dă preţ omului sînt faptele, cele care nu pot fi răstălmăcite niciodată, fiind așa cum sînt ; omul stăpîn pe sine știe că „este bărbat acela care-și învinge nu numai dușmanii, ci și dorinţele" (Democrit) — „bărbat" în sensul adjectival de „curajos, voinic"... Omul stăpîn pe sine este omul deciziilor inechivoce. Aţi înţeles că e vorba de *stăpînirea de sine* caracteristică *oamenilor de bine*, a oamenilor *de caracter*, și nu de detașarea cinică a „duhurilor răului", a acelor ne-oameni dedaţi unor fapte abominabile de care istoria, din păcate, n-a dus lipstă ; un criminal poate fi perfect stăpîn pe reflexele sale, poate ucide cu „sînge rece" ; nu la această bestială „stăpînire de sine" ne referim aici ; cu atari malformaţii ale organismului social, ivite în trecut, frecvente și astăzi în „societăţile de consum", poluînd moralitatea unei umanităţi ce nu vrea, nici într-un caz, să-și determine ea însăși descompunerea, trebuie să ducem o neobosită campanie de asanare, să acţionăm, în primul rînd, asupra cauzelor, să prevenim orice deviaţie de la codul etic al moralei de tip nou, morala socialistă. Un om *stăpîn pe sine* are un dezvoltat simţ autocritic, de recunoaștere deschisă a minusurilor, de care nimeni nu este scutit; (de vreme ce am convenit că omul perfect, omul ideal este un *ideal* de atins

numai sub specia absolutului !) ; ceea ce însă nu înseamnă că un leneș fără pereche care își trîmbițează pe toate drumurile lenea, care, pasămite, își critică deschis viciul, este un om înzestrat cu invidiabila calitate a voinței — *stăpînirea de sine !* Mai trebuie adăugate între virtuțile stăpînirii de sine și *seriozitatea în muncă, respectarea strictă a disciplinei sociale* (acasă, la locul de muncă, pe stradă, în lume, oriunde), *supunerea conștientă la un sever autocontrol* al propriilor calități și defecte. Omul stăpîn pe sine este omul unei riguroase (nu rigide !) ordini interioare, manifestînd în întregul său comportament un solid *echilibru moral*, acea „stare sufletească ce se caracterizează printr-o deplină armonie între interese, înclinații, aspirații și conștiința morală, prin lipsa de conflicte interioare, a impulsurilor nestăpînite, a pasiunilor necontrolate, a patimilor" *(Dicționar de etică); echilibrul moral*, însușire capitală a personalității, este un rezultat al educației și autoeducației, al procesului complex și permanent de cultivare a voinței și a celor mai alese convingeri morale. E de domeniul evidenței că noul născut nu are cum fi un om stăpîn pe sine ! Dar el devine — poate deveni — un astfel de om prin educație, prin eforturile pe care adulții au datoria să le depună pentru creșterea vlăstarelor ce vor să nutrească mai departe trunchiul vînjos a genului uman ; e de presupus că formarea la tinerele generații a unei atari trăsături pozitive de voință — *stăpînirea de sine* — are loc sub influența unor adulți ei înșiși stăpîni pe sine... Un educator (părinte, învățător, profesor etc.) care nu convinge — convingere atît prin vorbe, persuazivă, cît și prin fapte — că este, la rîndul său, *stăpîn pe sine*, un om echilibrat ș.a.m.d., nu va putea exercita o fecundă înrîurire asupra copilului care, în primă instanță — cînd se pun bazele

viitoarei personalități —, copie modelul ce-l are în față (educatorul), silindu-se chiar să se asemene cît mai mult acestuia ; de aceea importanța pe care o are, din punct de vedere social, calitatea de educator, este de maximă responsabilitate ; trebuie să arătăm că, după cum nu toată lumea poate fi, să spunem, de cutare profesiune, tot astfel nu oricine are harul bunului educator, dar fiecare om poate iradia, prin însăși prezența sa, o binefăcătoare influență morală ; pe de altă parte, și în breasla educatorilor se constată existența unor diferențe între educatorii adevărați — maeștri în *arta educației* — și educatorii „de mîntuială" ; este poate domeniul cel mai puțin susceptibil a suporta prezența „jumătăților de măsură" ; întrucît modelarea omului încă din leagănul copilăriei este o „operație" fără corespondențe în alte sfere ale producției ! Dacă în acțiunea de frezare ori alezare a metalului unele piese mai puțin izbutite pot fi recondiționate ori înlocuite cu altele mai bine executate, în *acțiunea educațională* procesele sînt ireversibile, „rebuturile" nu pot fi aruncate ; o piesă metalică rebutată este retopită, laminată din nou și recuperată apoi (și aceasta cu oarecare risipă, ce-i drept !) ; dar un om „fasonat" greșit va dăinui așa pentru totdeauna, cît trăiește ; și, spre deosebire de metalul care suportă orice, omul doare...

Nu e vorba de a stabili priorități între trăsăturile voinței — ale *voinței bune* — dar am senzația că tot ceea ce se poate spune pozitiv despre un om autentic, gravitează în jurul *stăpînirii de sine* ! „Stăpînirea de sine armonizează și perfecționează atitudinile și caracterele. Omul care a trecut prin dificultăți și a știut să facă față situației devine mai puternic, mai înțelept, fără îndoială, mai bun. — Înfrînarea de sine, privațiunea voluntară, evaluarea critică a satisfacțiilor și decepțiilor ex-

tind sfera înțelegerii și simpatiei umane. Numai cel care a trecut prin momente dificile fără să-și piardă cumpătul poate să înțeleagă greutățile altuia și înfruntă senin și responsabil dificultățile care stau în fața societății. Asceza voluntară dă sens bucuriei" (Octavian Fodor). Am citit undeva o anecdotă ; cică un mare umanist spaniol, din pricina concepțiilor sale înaintate, a stat, ani în șir, închis în temnițele inchiziției, îndurînd nenumărate privațiuni ; a fost, într-un tîrziu, eliberat ; trecuseră ani și omul încărunțise ; a revenit printre ai săi, reluîndu-și munca de dascăl ; toți care-l știau s-au adunat să-l asculte ; el a intrat în sala de curs, cu pas negrăbit, poate doar mai apăsat ; lumea aștepta în mutenie, ca el — umbră a ceea ce fusese cîndva ! — să-și depene împovărata poveste a anilor irosiți în pivnițele „dreptei credințe" ; dar, după toate cîte a pătimit în anii de beznă inchizitorială, după îndelungata absență, ca și cum totul, între timp, ar fi decurs normal, umanistul își începu prelegerea, reînnodînd firul gîndurilor frînt în ajunul întemnițării, zicînd : „Heri dicebamus..." (= ieri spuneam...), urmîndu-și calm cuvîntul pînă la sfîrșit ! Cînd ar fi fost atîtea de spus, cînd durerea și mînia ar fi putut (omenește !) da dreptul măcar unei tăceri de gheață, acuzatoare, omul, *stăpîn pe sine*, și-a înfrînat oricare altă pornire ce n-ar fi folosit la nimic, dînd neputinței sale un înțeles cu mult mai adînc decît dacă ar fi schițat un cît de vag gest revendicativ ; pentru o clipă, peste creștetul omului a sîngerat aripa sublimului ! Voința sa a împrumutat atunci ceva din forța instinctului de conservare ; fără uriașul efort al stăpînirii de sine în încercările grele prin care a trecut, omul nu ar fi putut supraviețui caznelor fizice și torturii morale ; viața însăși, dintr-un punct de vedere, nu este decît o chestiune de voință, de sublimă *stăpînire de sine !*

4.

O discuție despre *blazare* se anunță interesantă pentru învățămintele ce se pot desprinde din ea. *Blazarea* ar fi un fel de boală a gîndului și inimii, de care trebuie să ne ferim cu atît mai mult, cu cît este deosebit de molipsitoare ! Un om *blazat* este unul *dezgustat, plictisit, descurajat* și *obosit ;* se mai poate el numi om cu adevărat ? ! Blazatul este un om ca și „terminat", inutil, neproductiv, ratat ! În orînduirile antagonice, blazarea oamenilor cinstiți — o formă a protestului de clasă — era o consecință a ordinii nedrepte, era un fenomen explicabil, dar, cu toate acestea, nicidecum acceptabil ! Blazarea este o atitudine pasivă în fața vieții reale, o dezertare de pe cîmpul de luptă, o trădare ! Blazați ajung oamenii fără voință, oamenii inconștienți ! Dacă nici o motivație nu poate argumenta oportunitatea blazării, cu atît mai mult această maladie nu are ce căuta într-o societate ca a noastră, socialistă, care oferă orizonturi nelimitate de afirmare tuturor *celor ce muncesc* (am subliniat cu intenție aceste cuvinte !). Reluînd o propoziție de-a lui Victor Hugo („Dragostea adevărată nu se blazează niciodată") vom spune că *viața adevărată, viața activă, motivată de aspirații superioare, nu se blazează niciodată.* Cînd și cum apare blazarea ? Să studiem un „caz" pentru a stabili apoi cîteva măsuri profilactice, ca și o anume terapie (dacă boala, *blazarea,* a devenit cronică și tratamentul preventiv nu mai ajută pe „bolnav" !).

Blazatul are o oarecare experiență de viață ; a terminat o școală, ocupă un loc de muncă potrivit pregătirii sale. Blazarea nu are nici o profesiune, ea nu alege... Este însă de remarcat că maladia se prinde foarte rar de oamenii direct angajați în procesul bărbătesc al produc-

ţiei de bunuri materiale, „preferînd" meserii mai adăpostite de freamătul uzinelor şi ogoarelor... Asta-i boala, şi noi nu facem aici decît să-i consemnăm manifestările ! Blazarea poate fi şi o mască, şi, în această situaţie, bolnavul este închipuit, şi se vindecă uşor prin lepădarea măştii, că doar viaţa nu e un „carnaval" ; o săpuneală colegială ar putea fi recomandată cu destule şanse de reuşită ! Mai ales tinerii foarte tineri îşi potrivesc o astfel de mască ; dar fie că nu-şi aranjează bine mustăţile, nasul ori barba, fie că nu ştiu cum face pluralul cuvîntului englezesc „hyppy", fie că recită versuri pesimiste dichisindu-se la oglindă pentru „ceaiul" de luni, marţi, miercuri, joi, vineri, sîmbătă, duminică (şi ce păcat că săptămîna are numai şapte zile !), fie că... etc., etc. — masca nu le şade bine ! Ei se pot lesne dezbăra de atari apucături, dar numai prin intervenţia hotărîtă a părinţilor, recunoscuţi pentru grija excesivă faţă de odraslele lor, aportul şcolii şi al organizaţiilor de tineret. Blazarea apare, îndeosebi, la maturitate, după ce „bolnavul" a strîns ceva impresii, a dat piept cu unele inerente obstacole (cînd a uitat de unitatea şi lupta contrariilor...), a căpătat o seamă de cunoştinţe nu numai din cărţi ci şi din traiul de fiecare zi (dar mai multe din cărţi !), şi-a conturat, de bine de rău, şi o „filozofie" a lui, numai a lui ; este în stare să dea sfaturi, ştie de obicei totul, crezînd că lumea a început şi se va scufunda odată cu întruparea lui ; se consideră un om superior, neînţeles la „valoarea" sa de către ceilalţi, participă din ce în ce mai puţin la evenimentele din viaţa colectivului, se retrage cu ţîfnă în bîrlogul propriu, se însingurează, aşteptînd, aşteptînd să se întîmple ceea ce nici el însuşi nu ştie, aşteptînd să treacă odată şi viaţa asta... Vom recunoaşte la rădăcina blazării o doză apreciabilă de comoditate şi de laşitate ! Căci este mai uşor să nu-ţi placă nimic decît să-ţi placă ceva anu-

me ; adică e mai comod să nu optezi pentru nimic, decît să optezi pentru ceva ! E mai uşor să nu te angajezi într-o acţiune care necesită curaj, decît să te avînţi entuziast în depăşirea piedicilor ce-ţi stau în cale ; evident, e mai confortabil să priveşti cum alţii se zbat să salveze un înecat de la moarte, decît să te arunci tu însuţi în valuri ! Apoi e mai fără riscuri să vegetezi în suc propriu şi să te plîngi că te ucide plictiseala, decît să abordezi o temă de cercetare într-un domeniu sau altul ! Majoritatea blazaţilor au eşuat în viaţă, înainte de a se apuca de munca pentru care au fost pregătiţi de către societate ; au dezarmat înainte de a trage prima rafală în cazemata necunoscutului ! În „fişa" biografică a blazaţilor vom întîlni nenumărate proiecte neduse la bun sfîrşit ; blazaţii nu ştiu poate că în limba latină *proiectus* avea printre accepţiile sale şi pe aceea de *îndrăzneţ* ! Vom mai întîlni tot treburi făcute numai pe jumătate, ambiţii mărunte care le-au măcinat nervii !), pretenţii şi iar pretenţii, toate probînd un grav deficit de voinţă. Despre blazare se poate vorbi şi ca despre un „proces de slăbire a simţurilor, în urma abuzurilor, şi care are drept consecinţă indiferenţa, insensibilitatea, dezgustul, oboseala" ; aceasta ar fi o blazare — să-i găsim o „explicaţie" ! — pe baze fiziologice, cauzată de o dereglare a funcţiilor organismului ; dar nici de astă dată de vină nu este alcoolul, cafeaua, tutunul !... Să nu ştie ei, blazaţii, că „munca îndepărtează de noi trei mari rele : plictiseala, viciul, nevoia" (Voltaire) ? ! După cum se poate vedea, blazaţii nu au nici o scuză ! Ca *maladie afectivă* şi *morală,* blazarea „intervine datorită nesatisfacerii unor pretenţii excesive sau a incapacităţii de a se redresa în urma unor înfrîngeri şi decepţii" *(Dicţionar de etică).* De aceea oamenii cu o gîndire realistă (educată în acest spirit !), spre deosebire de „constructorii" de castele în Spania, sînt

feriți de primejdia infestării cu microbul blazării. Nici oamenii puternici, echilibrați, călițI, oameni cu trăsături superioare de voință și caracter, nu sînt scutiți de decepții ; în viață nu ne iese chiar totul după pofta inimii, ceea ce nu înseamnă că la cel dintîi „rateu" sau cînd nu ne convine ceva să ne lăsăm copleșiți de dificultățile momentului ori să renunțăm la confruntarea decisivă ; în atari eventualități, trebuie să ne repliem cu și mai multă tenacitate, să ne mobilizăm forțele pentru refacerea terenului pierdut, pentru a putea aspira la marea mulțumire pe care o provoacă victoria, pe temeiul adevărului, a crezului și faptelor noastre. „Fapta este mai bună decît nefăptuirea ; n-ai reuși să-ți păstrezi nici trupul, lipsindu-te de faptă" — se scrie în cartea de înțelepciune antică indiană *Bhagavad-Gită*.

„Este o mare și necesară înțelepciune în a izbuti să încadrăm acțiunea noastră pozitivă într-o credință ideală, o credință pe care ne-am ales-o, în mod liber și gîndit, noi înșine și pe care știm s-o apărăm, cu demnitate, de toate ironiile cinicilor și blazaților" ! — se adresa tinerimii din vremea sa, sociologul patriot D. Gusti. Exemplul apărătorilor de glie și grai strămoșesc, care n-au fost niște apatici, nici nepăsători, nici indiferenți, nici placizi, ci au ars în lupte ca niște făclii fără moarte ; faptele de eroism contemporan ; climatul de muncă din unitățile socialiste ; influența factorilor de cultură ; creația literar-artistică ; lecția de conduită predată de însăși conduita educatorilor tinerelor generații — sînt tot atîtea remedii împotriva germenilor blazării, pentru o existență entuziastă, la temperatura înaltă a veacului celui mai generos, al XX-lea, veacul unu al erei noastre, al erei socialiste, veac al triumfului *credinței ideale*. În comunism — în *credința ideală* — au crezut martirii, eroii clasei noastre muncitoare ; au crezut și au luptat și au căzut fără șovăire ; lupta a cerut curaj,

devotament, abnegație, voință. Convins de dreptatea și adevărul cauzei celor ce muncesc, Ștefan Gheorghiu, fecior de dulgher — „soldat credincios al steagului roșu" — a pus în activitatea sa de propagandist al ideilor socialismului pasiune, elan, viață ! A murit tînăr — la 35 de ani — dar istoria mișcării noastre muncitorești și a partidului comunist îl așează între pionierii orînduirii de astăzi din România nouă. Ștefan Gheorghiu a protestat împotriva omicidului de la 1907 ; arestat și trimis în fața „justiției" celor care au ucis fără milă sînge flămînd de țăran, el n-a capitulat ; azvîrlit în temniță, a dormit pe pămîntul gol, pe piatră mucedă ; a îndurat toate „corecțiile" impuse de „dreptul" burghezo-moșieresc, dar nu a cedat ! Urmărit de jandarmerie n-a ezitat a însufleți voința de luptă a muncitorimii, participînd cu patos de mare revoluționar la întărirea conștiinței politice a proletariatului, pregătind momentul creării Partidului Comunist Român ; avea să moară înaintea mărețului act de naștere istorică ; legile vieții sale au fost dure — muncă și zbucium, privațiuni, închisori ; și-a dominat destinul cu o voință depășind limitele comune.

Pagini de glorioasă memorie au scris în istoria luptei clasei noastre muncitoare I. C. Frimu, Al. Constantinescu (condamnat de două ori la moarte, în lipsă !), Leonte Filipescu (împușcat la vîrsta de 27 de ani, „acuzat" de a-și iubi prea mult poporul și patria, „condamnat" pentru ideile sale „periculoase", „contravenient" ale regimului de teroare) etc., etc. Sau ce pildă mai vie despre ceea ce înseamnă un om de exemplară voință, decît Nicolae Cristea, luptător comunist antifascist care, *voluntar*, s-a dăruit pentru apărarea cauzei proletariatului spaniol și rezistenței franceze, eroul care a rezistat schingiuirilor pînă la capăt !

Acești contemporani cu veacul al XX-lea, oameni care mulți ar fi trăit și astăzi, dar care

s-au jertfit tocmai pentru ca acest *astăzi*, aceşti ani de triumf să fie cu putinţă, ei, eroii luminii, nu au cunoscut blazarea !

5.

Dacă blazarea — această paralizie a voinţei — ar putea, fie şi în van, spera la clemenţa noastră (fără însă a o obţine !) — căci se mai spune uneori că „n-ai ce-i face" cînd sorţii îţi sînt defavorabili (cu toate că, aşişderea se spune că „norocul îi cum şi-l mai face şi omul"...) — o altă maladie a spiritului — *suficienţa*, se refuză oricărei concilieri ! Cîteva ipostaze ale *suficienţei* vor explica mai bine de ce nu există nici o „explicaţie", nici o scuză pentru cei incriminaţi !

Cu diploma în buzunar, prin urmare cu o calificare „candidatul la suficienţă" îşi ia în primire locul de muncă, „postul", cu mai multă ori mai puţină tragere de inimă ; părinţii şi-au făcut datoria faţă de el, profesorii şi ei, acum este rîndul său să-şi cîştige o pîine, să se consacre societăţii care l-a crescut ; are conştiinţa utilităţii sale în ramura pentru care a stat pe băncile şcolii (profesionale, postliceale, de subingineri, facultăţii etc.) ; iată-l intrat în viaţă. Anii de studiu i-au dat dreptul să se numească specialist în branşă ; ca specialist, tînărul nostru (ce nu este exclus să fi trecut tîrîş-grăpiş, ca gîsca prin apă, prin şcoală !) — din fericire caz tot mai rar ! — apreciază că e tobă de învăţătură, că ştie totul ! Gata cu tomurile groase, de specialitate, gata cu noutăţile editoriale de ultimă oră, gata cu studiul sistematic individual de îmbogăţire a cuantumului de informaţii, gata cu buchiseala, „doar n-am să stau viaţa întreagă cu nasul în carte, a venit

vremea, în sfîrșit, să trăiesc !“ — își cugetă cu mintea sa absolventul, convins că are și dreptate, și, în consecință, se apucă de trăit... Este foarte încîntat de sine (cum să nu fie, dacă el știe ce nimeni n-a îndrăznit, de la Pico de la Mirandolla încoace, să afirme că știe : Totul, absolut totul !) ; destul de umflat în pene, umblă cu nasul pe sus, își dă fumuri de mare somitate, cu toate că a rămas demult în urmă cu pregătirea, nu mai e la curent cu progresele înregistrate de domeniul în care lucrează ; de la un timp, începe și el să simtă că i-o iau alții înainte — entuziaștii, pasionații, oamenii trăitori la tensiunea fermentativă a nemulțumirii de sine, oameni cu dorința continuei autodepășiri, oamenii cu voința de fier ! *Suficientul* neputînd să se mai depășească nici măcar pe sine, și-a pierdut nervul necesar unei competiții de anvergură, cum este competiția vieții ! „Se poate trăi și așa ; la ce bun să te zbați cînd tot acolo ajungem cu toții ? ! ; ce știu ăștia ce-i viața ! ? ; cu soiul ăsta de judecăți „de doi bani legătura“, suficientul caută să treacă drept „om luminat“, să se fofileze după degetul lui Buda Sakyamuni ! Dar spre deosebire de „maestrul“ cufundat în Nirvana, *suficientul* nostru mănîncă bine, bea bine — ai zice că-i cumpătat ! — doarme zdravăn, îi place fotbalul sau alte sporturi unde se poate face scandal la „scenă deschisă“, practică el însuși unele „sporturi“ (ca de exemplu : table, cărți — de joc ! — remi, canasta), agreează viața „de societate“, șuietele, știe o groază de bancuri pe care le repetă la nesfîrșit, că vorbește numai el, crezîndu-se și foarte spiritual, închide televizorul taman la emisiunile de știință (pentru că el știe totul !), la spectacole de teatru, la concertele simfonice (de mers la teatru, ori la filarmonică este exclus !), nu-i plac anchetele de genul : „Cum vă pierdeți timpul liber ?“ ; ocolește cu grijă din plimbările sale, mai curînd din hoinărelile sale, bi-

blioteca, librăria, muzeul, neavînd vreme pentru „fleacuri din astea“ ; frecventează însă ştrandul, grădinile de vară (unde se pot consuma mititei, bere la gheaţă, şpriţuri ş.a.) ; în fine, trăieşte de stinge ! *Suficientul* are, cumnecum aparenţele unui funcţionar corect ; se înfăţişează la „fără cinci“ la birou, dar nu pentru a se pune vîrtos pe treabă, ci pentru că e mai cuminte să n-ai de lucru cu „şeful“ ! Astfel, în orele de program, nu face mulţi purici, adică se agită „exact atît cît trebuie“ ; are, după cum ţine să se ştie, principii neclintite care-l conduc în viaţă (gen : „eu ştiu ce am de făcut, nu mă învăţaţi voi pe mine !“). Suferind de *suficienţă*, mulţumit, ca nimeni altul, de sine, el este ferm refractar la ideile noi, la propunerile şi inovaţiile celorlalţi, aceasta pentru bunul motiv, raţionament şi principiu, că el ştie tot, el are „monopolul“ ideilor valoroase, el şi numai el, ceilalţi nu ştiu ce-i cu ei, „nu ştiu să trăiască“ ! *Suficienţa* prin blocarea gîndirii, devine nocivă prin agresivitate, prin negarea a ceea ce constituie însuşi raportul real al dezvoltării, al descoperirii de noi soluţii problemelor de viaţă. *Suficientul* are o voinţă aberantă ; mai bine să prevenim apariţia „cariei“ decît să luptăm pentru tratarea „dintelui“ bolnav ; vindecare totală nu există... Faţă de *pasivitate* şi *lipsă de iniţiativă* intransigenţa noastră trebuie să fie maximă întrucît societatea nu prevede „nici o sancţiune administrativă pentru... «neelaborarea de inovaţii»“, iar opinia publică manifestă o anumită îngăduinţă faţă de lipsa spiritului de iniţiativă, mai ales atunci cînd avem de-a face, în schimb, cu conştiinciozitate în îndeplinirea sarcinilor. Mai mult decît atît, în destul de frecvente situaţii, conştiinciozitatea este preferată creativităţii sau chiar calităţii muncii depuse“ (Vasile Popescu) !

Nu sînt — *blazarea* şi *suficienţa* — singurele „slăbiciuni omeneşti“ care fisurează personali-

tatea și adorm conștiința individuală, făcînd din om o „cantitate" inertă, un „mecanism" desprins de angrenajul creator al colectivității. Comoditatea — specie a suficienței, lenea — specie a indiferenței, fuga de răspundere — specie a lașității ș.a. reprezintă excrescențe ale unei voințe negative, surde la elanurile geniului uman. Suficienții, blazații, leneșii, comozii, lașii, toți ca ei, se condamnă singuri la ana-cronie ; în dialogul omului modern cu multitudinea solicitărilor unei vieți din ce în ce mai trepidante „ei vor rămîne în pragul dezvoltării îndrăznețe a culturii, nu vor ști cum să-și întrebuințeze timpul liber și vor cădea pradă plictiselii. Și, oare, plictiseala nu este pentru spirit un flagel tot atît de redutabil, tot atît de nefast ca microbii pentru corp ? (Paul Lengrand).

Pentru a bara accesul blazării și suficienței, și a face loc entuziasmului, patosului constructiv, în vederea integrării active în *fenomenul-viață*, „este necesar — așa cum indica tovarășul Nicolae Ceaușescu — să fie dezvoltat, în special în rîndurile tineretului, un puternic spirit combativ față de lipsuri și neajunsuri, față de atitudinile și concepțiile retrograde, reziduuri ale vechii societăți, să fie cultivată o opinie de masă împotriva nepăsării, a risipei, birocratismului și rutinei, a superficialității și lipsei de răspundere în muncă, în viața de fiecare zi".

6.

Să discutăm acum și despre *încăpățînare*, subiect destul de incomod din multiple puncte de vedere ! *Despre încăpățînarea copiilor* s-a scris, dar s-ar putea scrie cărți și

despre încăpăţînarea tinerilor, despre încăpăţînarea adulţilor, adică despre încăpăţînarea oamenilor... Prototip şi simbol de *încăpăţînare* este catîrul — patrupedul-corcitură între familia cabalinelor (armăsar, iapă) şi cea a măgarilor (măgăriţă, măgar). „Încăpăţînat ca un catîr", superlativizează foarte expresiv „calitatea" aici în discuţie ; încăpăţînarea catîrului nu are alt termen de comparaţie (catîrul nu poate fi, de pildă, încăpăţînat ca un om...). Cuvîntul derivă din „căpăţînă", căruia i s-a prefixat un „în", spre a arăta că este vorba de ceva care a pătruns *în cap* (= în + căpăţînă), de unde cu greu mai poate ieşi ! Dificultatea de a scoate un gînd, o idee, o hotărîre deja luată, din capul unui *încăpăţînat* s-a asemuit în etica populară cu proţăpirea catîrului pe toate cele patru membre (toate inferioare !), poziţie din care nu-l poţi urni nici în ruptul „căpăţînii", nici cu duhul blîndeţii, nici cu şfichiul biciuştii, că are piele rezistentă ! Pînă la sfîrşitul sfîrşitului, catîrul consimte să-şi mute trupul în altă parte, că se plictiseşte şi el de atîta îndărătnicie ; dar asta se înfăptuieşte numai cînd îi vine lui pe chelie ! Catîrul este un patruped cu piele groasă („pielea rea şi răpănoasă, ori o bate ori o lasă !") şi nu pleacă urechea la sfaturile dezinteresate ale omului ; e un tip cu toane, de asta nici nu-l întîlneşti la tot pasul, şi lipsa nu i se prea simte, că foloase prea mari de pe urma catîrilor nu s-au văzut, că n-ai cu cine te înţelege ! „A nu fi nici cal, nici măgar" — locuţiunea aceasta, vrea să spună că cineva sau ceva nu-şi are limpezită poziţia ; „ori cal, ori măgar" — invită interlocutorul să aibă bunăvoinţa şi să se hotărască pentru una dintre alternative ; „ori cal, ori măgar" — adică una din două, „ori... ori !", a treia posibilitate — catîrul ! — nu se admite ; o soartă ingrată îi paşte pe bieţii catîri...

Încăpăţînatul, la prima vedere, este un om (era să zic un catîr !) care nu cedează uşor la

părerile sale, un ins tare pe poziție, ferm, peste care nu se poate trece ! „Încăpățînarea este slăbiciune cu aparență de tărie ; ea provine din tulburarea echilibrului care trebuie să existe în îmbinarea voinței cu rațiunea“ (V. A. Jukovski). Încăpățînatul mai are mania contradicției, care nu trebuie confundată cu ascuțitul *spirit de contradicție*, prin care un tînăr precum a fost și Galileo Galilei, cu inteligența și temperamentul său viguros, entuziast avocat al adevărului științific, își cîștigase antipatia profesorilor săi, apărători ai dogmelor scolastice ! Încăpățînatul este opozantul prin definiție ; la orice „nu“ el are pregătit un „da“, și la orice „da“ se năpustește cu un „nu“ nemotivat logic ! Dacă-l întrebi de ce crede așa și nu altfel, cum poate ar fi mai bine, el ți-o retează pe negîndite : „Pentru că așa vreau eu !“ ; nu-l poți clinti din ale lui, tot așa cum nu-l poți păcăli pe frate-su — catîrul să părăsească mijlocul uliței ! Voința încăpățînatului este negativă ; „cea mai importantă dintre caracteristicile generale ale încăpățînării este rezistența nerațională față de voința altuia, atitudinea recalcitrantă ; /—/ ; încăpățînatul pare că boicotează pe cel care încearcă să-l influențeze, respingînd de la bun început această influență, negînd dreptul altuia de a exercita o influență asupra voinței sale“ (A. P. Larin). Fiind o manifestare negativă a voinței, încăpățînarea nu se va confunda cu *perseverența*, trăsătură pozitivă de voință și caracter ; încăpățînatul este impulsiv, obstrucționist și absurd ; omul perseverent este stăpîn pe sine, constructiv și rațional ; încăpățînatul, ca să-și drapeze „căpoșenia“ cumva, este pricinaș, caută nod în papură (inteligență distructivă !), vînează greșeli (nu pentru a le îndrepta ci pentru a-și măguli sărmana isteție !), în timp ce omul perseverent, omul cu voință bună, ferm în decizii, examinează cu atenție, sobru, fără patimă,

datele unei probleme personale ori a colectivului, caută rezolvările cele mai adecvate, din dorința sinceră de a înlătura eventualele erori, acționînd cu tact și bun-simț.

Încăpățînarea la copii (antepreșcolari, preșcolari, școlari mici, preadolescenți) se datorează imaturității proceselor intelectuale și psihice. Este datoria părinților, a tuturor educatorilor, de a corecta acele manifestări spontane, temperamentale, care, ignorate în momentul producerii lor, ar genera ulterior acte de încăpățînare. Colericul, sangvinicul, flegmaticul, melancolicul, tipurile mixte (factorul ereditar) se exteriorizează fiecare în felul său ; de aici trebuie să se pornească în munca de educare ; extraordinara plasticitate a sistemului nervos, permeabilitatea sa la influențele mediului, educabilitatea, sînt premise sigure pentru creșterea armonioasă a oricărui viitor adult. A discerne pozitivul de negativ, a nu confunda actele voliționale din comportamentul copilului, cu cazurile de încăpățînare, a selecționa bobul piinii de bobul de neghină, a lăsa lujerul florii să înflorească și a plivi numai buruiana de la rădăcină — iată sarcini, obligații ale adulților atît față de copiii lor, cît și față de ei înșiși ! Asupra formelor de încăpățînare, ca și asupra metodelor de eradicare a încăpățînării din comportamentul copiilor, nu ne vom ocupa aici (pentru întreaga problemă poate fi consultată cartea lui A. P. Larin) ; convingerea că *omul devine om numai prin educație* este demult acreditată și pentru totdeauna (de către un Jan Comenius, John Locke, Helvetius, Diderot și pînă la „moderni") ; „orice caracter poate fi orientat în mod pozitiv sub acțiunea unei influențe externe" și „în felul acesta și cea mai slabă voință poate fi întărită, iar *educația propriu-zisă este în primul rînd o educație a voinței*" (Henri Joubrel, Paul Bertrand).

7.

„Că lumea se află într-o continuă transformare, nu mai este demult o noutate și nici obiectul unei descoperiri ; dintotdeauna viața, sub toate aspectele ei, se află într-o continuă schimbare. Ideile, moravurile și concepțiile s-au modificat de la o generație la alta. Totuși, elementul nou îl constituie accelerarea ritmului transformărilor. Inovațiile, care altădată necesitau efortul mai multor generații, sînt astăzi opera unei singure generații. Din zece în zece ani, oamenii sînt confruntați cu un univers fizic, intelectual și moral care reprezintă rezultatul unor transformări de o asemenea amploare, încît interpretările anterioare nu mai sînt suficiente“ (Paul Lengrand). Confruntările omului „modern“ sînt altele decît ale omului „clasic“ ! De cîteva decenii, viața și-a intrat în alte ritmuri, și-a modificat „suflul“, datorită gradului înalt de civilizație. Există în lumea contemporană o *voință de progres* fără precedență în istorie. Veți spune că *accelerarea* ritmului transformărilor are o limită, întîi de toate o limită fizică, biologică, așa cum „toate au o limită“... Nu putem accepta ideea fantezistă precum că vreun atlet ar putea cîndva alerga suta de metri într-o secundă ! ! Sînt niște granițe peste care nu se poate trece, sînt legi ale mișcării materiei ce nu pot fi gîndite altfel decît sînt în sinea lor, noi înșine fiind materie în mișcare ! Viteza luminii este reperul limită pentru deplasarea în spațiu ! Vom ajunge vreodată noi înșine lumină ? !... Doar literatura științifico-fantastică nu cunoaște limite... L-a crezut cineva, la vremea lui, pe Jules Verne care visa înconjurul pămîntului în formidabila durată de... 80 de zile ? ! Și iată că astăzi, în 80 de zile, ai timp să te învîrți în jurul pămîntului pînă

cînd ajungi să se învîrtă pămîntul în jurul tău... De aceea cred că a vorbi de limitele noastre acum cînd mai sînt atîtea descoperiri de făcut, este cel puţin prematur. Ceea ce nu înseamnă că nu trebuie să meditäm la fenomene ca explozia demografică, explozia de descoperiri tehnico-ştiinţifice ; la avalanşa informaţiilor, la faptul că vis-à-vis de aceste informaţii omul nu are decît tot acelaşi creier ca şi străbunul de acum două mii e ani ; la timpul nostru liber care, îmbucurător, creşte pe măsura introducerii cuceririlor ştiinţei şi tehnicii în producţia bunurilor materiale ; la viaţa noastră cea de toate zilele ; la cum să trăim mai bine şi mai frumos şi mai mult, în pace şi înţelegere ; la tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte ş.a.m.d. Unele „best-selleurs"-uri, care s-au vîndut ca pîinea caldă (care pîine nu-i cea mai recomandată de dieteticieni...), au stîrnit mare vîlvă ! Vorbesc despre viitor ca despre sfîrşitul lumii ! ! Dacă mai ţin bine minte, după alţi proroci, autori de „best-selleurs"-uri ceva mai vechi, lumea ar fi trebuit să se mîntuie la anul 1000... Dar aceeaşi lume n-a vrut ! Cărţile însă s-au vîndut frumuşel, autorii lor („prorocii" !) s-au „căpătuit", viaţa şi-a urmat splendida ei curgere, semn că se pot încheia afaceri şi pe seama „sfîrşitului lumii"... Oricum, cîte un apel la prudenţă, din cînd în cînd, nu are contraindicaţii ! Aşadar ne civilizăm într-o progresie uniform (cît pe-aci să zic „îndrăcit") accelerată, şi noi — noi, autorii civilizării noastre ! — cu echipamentul nativ coborît din tată-n fiu, trebuie să rezistăm unor ritmuri care pe străbunici i-ar fi scos din minţi ! Un asemenea străbunic s-ar minuna la vîjîitul supersonicelor şi ne-ar spune că noi sîntem nişte strănepoţi cu o voinţă nemaipomenită dacă ne place zarva în care, se pare, ne distrăm în toată legea !

Cert e că *omul cît trăiește învață*. Așa a trebuit omul să învețe de cînd este el om, și așa trebuie și astăzi și mîine ; cu deosebirea că astăzi trebuie să învețe mai mult decît ieri, iar mîine mai mult decît azi. Prin urmare, *cît* (timp) trebuie să învețe omul știm — toată viața — și *cît* (de multe lucruri) iarăși nu-i greu de ghicit — cît mai multe ! Problema care se pune este *cum să învețe ?* cum să învețe cît mai multe lucruri din multele, tot mai multele aduse la lumină de el (omul) însuși ? Se caută astăzi metodele și mijloacele ca omul să poată asimila dacă nu totul, măcar cîte puțin din toate, pentru a întruni multilateralitatea ideală, pe fondul unei tot mai stricte specializări ! Trecerea prin școală nu rezolvă odată pentru totdeauna problema pregătirii pentru muncă și viață ; este nevoie de o sistematică împrospătare, completare și perfecționare a cunoștințelor. A nu se înțelege că, date fiind imperativele educației permanente, a învățării continuie, oamenii viitorului vor sta numai prin biblioteci, cu burta pe carte, nu de alta, dar și *cartea* trebuie scrisă de cineva, acest *cineva* trebuie să se hrănească și el cu *ceva*, iar acest *ceva* trebuie produs de un alt *cineva* care trebuie să aibă grijă de holda semănată în cîmp, de aluatul dospit pus la cuptor să se rumenească ș.a.m.d. ! „În condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane și ale producției moderne organizate pe baza ei, se schimbă atît conținutul muncii fizice cît și al celei intelectuale. Munca fizică se desfășoară de către oameni cu o pregătire tot mai înaltă, iar munca intelectuală impune intensificarea și diversificarea consumului de energie fizică. *Munca fizică se intelectualizează*, dobîndind o forță creatoare productivă, care crește în raport direct proporțional cu volumul de cunoștințe asimilate în experiența proprie, iar *munca intelectuală se diversifică*, condensîndu-și efectele într-un timp a cărui durată variază invers

proporțional cu profunzimea și complexitatea sa" (Ion Trăistaru). În studiile afectate problemelor educației permanente se analizează îndeosebi aspecte ale tehnicii acumulării a cît mai multe cunoștințe, insistîndu-se mai puțin pe implicațiile psihologice ale acestui nou tip de educație ! Fortificarea voinței — a voinței „anticipative", *ca funcție psihică superioară* (L. S. Vîgotski) — este lăsată într-un plan secundar, cînd tocmai această facultate psihică este solicitată (hărțuită !) cel mai intens de noile ritmuri. Specialiști în prospectarea viitorului sînt de părere că „cine a învățat o meserie în 1970 nu o va mai putea exercita în anul 1990", că, datorită rapidei penetrații a științei în economie se impune „pentru majoritatea indivizilor — schimbarea profesiunii cel puțin o dată în cursul vieții lor sau o reeducare atît de profundă încît ar echivala de fapt cu o schimbare de profesiune" (v. *Un univers într-o carte, vol. V).* „Graba" în care se află planeta a dat naștere unui nou paradox — al educației ! „Paradoxul educației constă în aceea că educația, căreia îi revine funcția socială de a pregăti noile generații pentru condițiile care vor exista peste 15—30 de ani, nu se dezvoltă într-un ritm destul de rapid spre a servi, potrivit destinației lor, la stăpînirea accelerării progresului social prin formarea unor individualități pregătite să facă față cu succes condițiilor de viață din viitor" (Pavel Apostol). Este „paradoxul" dintotdeauna al educației — astăzi mai evident ca în trecut — propriu tuturor epocilor de spectaculoase transformări în viața umanității, cînd generațiile trăitoare în miezul incandescent al vremii, au senzația că sînt depășite de noile achiziții ale unei evoluții foarte firești ! Fenomenele zise „paradoxale" sînt cu atît mai acute, cu cît epoca respectivă — a noastră, în special — este una revoluționară. Cuceririle științei și tehnicii provoacă unele „complexe", dar întrucît *cuceritorii* sîntem

noi, panica este fără sens, nu are rost să ne temem de noi înșine ! Senzația de „paradox" este pur subiectivă, iar temerile nefondate. Dacă totuși se poate vorbi de un „paradox al educației", mai mult ca un avertisment decît ca motiv de reală neliniște, apoi dezlegarea sa trebuie gîndită în sfera unei foarte „clasice" și tradiționale educații a voinței ! Este tot mai necesară „stabilirea unui ideal educativ pe termen lung", în perspectiva nouă a *educației ca acțiune !* Viitorul va fi epoca oamenilor cu voință puternică, a oamenilor rezistenți la agenții stresanți care, deloc paradoxal, se înmulțesc mereu. „În fața acestei presiuni neliniștitoare, a asediului noilor cunoștințe, precum și a impactului altor factori — cum trebuie să reacționeze omul pentru a rămîne un element valabil al colectivității ?" *Presiune, neliniște, asediu, impact...* — un adevărat război, și pace ! Dezbaterea noastră *despre voință* nu vrea să polemizeze cu specialiștii în materie, întru totul stimabili, ci doar a tempera afirmații și interogații ca cea de mai sus. Revoluția tehnico-științifică nu vine să răstoarne lumea cu susul în jos, să ridiculizeze puterile omului privit ca *unul,* ființă singură pe pămînt și în univers, nici să declanșeze vreo criză în plus (s-a vorbit de o „criză mondială a educației") din care umanitatea nu va să mai iasă ori, de va ieși, va fi serios șifonată ! „Majoritatea zdrobitoare a previziunilor — observă și Bogdan Suchodolski, specialist în filozofia educației și culturii — se limitează la a prezenta condițiile materiale și sociale ale vieții oamenilor, într-un asemenea mod ca și cum aceste condiții ar urma să prejudicieze complet ceea ce va fi această existență în substanța ei intimă" ! Sincronizarea educației cu *forțele care acționează* în realitatea socială, nu trebuie să ignore faptul că nimic nu este mai dăunător în formarea unei generații de oameni decît *crisparea,* după cum și *relativizarea ex-*

cesivă (semănînd neîncredere în inimile oamenilor care nu sînt totuşi decît nişte oameni...) nu este de bun augur. Voinţa de a şti, voinţa de a fi al timpului tău, nu trebuie „asediată" ori „impactată" cu torentul informaţional, ci trebuie elevată, tonifiată, printr-un transfer raţional, judicios dozat, stimulativ pentru deprinderea de a învăţa şi a te informa din plăcere, ca o necesitate organică, superior motivată şi pe plan social, iar nu ca o obligaţie silnică, impusă ! Nici o influenţă educaţională din afară „nu poate pretinde să se substituie efortului individual, original, unic în direcţia şi expresiile sale, pe care fiecare om are obligaţia să-l depună pe cont propriu" (Paul Lengrand). De la vîrsta maturităţii urmează „viaţa pe cont propriu" ; a munci pe cont propriu nu este a munci la întîmplare ! A lua pe cont propriu o acţiune este un act de voinţă, subordonat perspectivelor din planul de dezvoltare multilaterală a societăţii ; „pe cont propriu" — adică un aport de *efort propriu* al fiecăruia în *contul societăţii*, în *contul patriei ;* cum albina lucrătoare nu mai pridideşte a face drumul de la floare la fagure şi din nou de la fagure la floare — toate aceste făpturi delicate, *la un loc realizînd*, încetul cu încetul, printr-o tainică solidaritate de specie, ceea ce niciodată fiecare în parte n-ar putea — asemenea şi omul, acţionînd, *în felul naturii*, dar avînd o forţă în plus — *gîndirea*, trebuie să muncească, să se dăruie *cu abnegaţie* operei pe care genul uman şi-a propus a o desăvîrşi. *Abnegaţia* este „calitatea morală pozitivă, manifestată prin devotament pînă la sacrificiu, care presupune *jertfirea* intereselor proprii, uneori şi a vieţii, în slujba unei cauze ori pentru binele societăţii sau al altor oameni". Am reprodus aici o definiţie a abnegaţiei, pentru că, am impresia, cuvîntul „abnegaţie", cam prea des uzitat, a început să-şi tocească unele valenţe...

Eforturile depuse de societate pentru ca fiecare membru al ei să se sincronizeze ritmului revoluției tehnico-științifice, trebuie dublate de un *efort individual consecvent și permanent,* cel care *fixează* cultura în memoria individului, îi dezvoltă gîndirea, dă supleţe imaginației. Cei care au neliniști la gîndul viitorului, trebuie să fie convinși că „viitorul oamenilor depinde, în epoca noastră, în cel mai înalt grad, de oamenii viitorului" ; viitorul, încît poate fi prevăzut, „spre care se îndreaptă oamenii contemporani este, în oarecare măsură, *consecința imperativelor de dezvoltare obiectivă a voinței lor* (s.n.), apoi, într-o măsură mai mare, fructul activității lor conștiente, bazată pe cunoașterea tot mai aprofundată a proceselor socio-istorice și, în sfîrșit, al creației umane care introduce noi elemente și care trasează noi sarcini, creînd noi medii și situații care contribuie să-i șlefuiască profilul" (Bogdan Suchodolski). Dintr-un „domeniu natural prin excelență al imaginației", prospectat *științific,* viitorul se profilează (trebuie gîndit așa !) din unghi de vedere *etic,* drept un *domeniu al voinței bune.* „Este absolut necesar ca omul, în orice activitate ar persevera, să fie personal angajat și să aibă sentimentul că realizează ceva unic în genul său, precum și convingerea că realitatea, deși misterioasă, vine să asculte de *imaginația* sa și de *voința* sa" (Bogdan Suchodolski). Educația permanentă se bucură de toată atenția conducerii partidului și statului nostru. „Formarea cadrelor — precizează tovarășul Nicolae Ceaușescu — este o problemă complexă, multilaterală ; ea începe astăzi de la vîrsta de 6 ani, a copilului, și se termină, ca să zic așa, la 60 de ani, vîrsta de pensie, dar, în fond, ea nu se termină în tot timpul vieții. Noi concepem problema pregătirii și perfecționării cadrelor, a constructorilor socialismului, nu ca ceva limitat la o anumită perioadă, ci ca un proces continuu. Nu-

mai în măsura în care vom ști să asigurăm în bune condițiuni desfășurarea acestui proces, împrospătarea continuă a cunoștințelor acumulate, cunoașterea de către cetățenii patriei noastre a noilor cuceriri ale științei și tehnicii, vom putea să ne îndeplinim sarcinile ce ne revin în opera de edificare a socialismului și comunismului". Prin legea fundamentală a României — *Constituția* — „munca este o îndatorire de onoare pentru fiecare cetățean al țării", iar în *Codul muncii* se stipulează că „începînd cu vîrsta de 16 ani, fiecare persoană aptă de muncă și care nu urmează cursurile unei școli este datoare să desfășoare, pînă la vîrsta de pensionare, o muncă utilă societății, care să-i asigure mijloacele de existență și dezvoltare spirituală". *Datoria (obligativitatea) de a munci trebuie să se identifice cu voința de a munci liber consimțit.* „Munca va deveni tot mai mult, pentru fiecare, nu numai un mijloc de asigurare a existenței, ci și o necesitate vitală, organică, o condiție a împlinirii umane, o sursă de satisfacție și bucurie" *(Programul Partidului Comunist Român).* Tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus : „Toți cetățenii trebuie să înțeleagă că numai muncind cu pasiune, cu pricepere și perseverență, se vor forma ca oameni înaintați, vrednici ctitori ai noii orînduiri sociale, și în același timp pot contribui efectiv la înaintarea tot mai hotărîtă a României pe calea civilizației noi". Din *utilă,* munca devine *tot mai utilă* și trebuie să devină *cît mai utilă ; voința de a munci* este tot una cu *voința de a fi om.* Învățămîntul din patria noastră educă tinerele generații în spiritul dragostei și respectului față de muncă ; școala are un *caracter activ,* metodele de instruire și educare sînt *metode active.* „În școala activă autentică, întregul psihic al copilului — afectivitate, intelect, voință — este luat în considerare ; voința sa de a trăi, elanul vital spiritului, interesul spontan formează baza

programelor și metodelor" (A. Ferrière). Generațiile de constructori ai societății viitorului — socialismul multilateral dezvoltat și comunismul — sînt educate *prin muncă și pentru muncă. Voința* — pivotul personalității — se dezvoltă și se călește *prin muncă, prin efort, pentru muncă, pentru efort.*

8.

De cîte ori nu ne-am surprins vrînd a fi în centrul atenției celor în mijlocul cărora trăim și muncim ! Invidiem stelele de cinema, pe marii descoperitori și inventatori, pe *oamenii care au reușit în viață ;* dorim nespus de mult să avem și noi succese, ne place succesul, vrem să fim în frunte, să se vorbească de noi... Realitatea este că nu toți izbutim să ne satisfacem această omenească sete de glorie ! „Am făcut oare totul ?" — iată întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem atunci cînd „ceva nu merge", cînd „măcinăm parcă în gol" ! Nu cumva *puterea, forța creatoare, cucerire relativ tîrzie a umanității, pe care o numim voință* (C. G. Jung) ni s-a uzat din vina noastră, așa cum se usucă o floare căreia nu i-am turnat destulă apă la rădăcină ori am și uitat că mai există ? ! Nu cumva talentul, inteligența, pe care mizam în adolescență, foarte lăudate atunci de profesorii noștri, și de care ne legam speranțe și ambiții, ni s-au risipit pentru că *marele magician-voința* și-a diminuat suflul dătător de energie, aidoma unui pretendent la cununa de lauri intrat în concurs superficial antrenat și, de aceea, învins de „outsideri" ? ! „Talentul, inspirația, nu numai că nu pot înlocui munca personală ardentă, temeinică, dar și cînd există din abundență nu se pot mani-

festa decît pe calea muncii neîntrerupte. Inspirația fără munca personală care să-i dea întrupare, rămîne un lucru sterp și nu va ajunge niciodată să fie cu adevărat folositoare oamenilor, societății" (Gheorghe Buzdugan). *Educația permanentă, munca permanentă* — și de ce nu, *voința permanentă !* — a tuturor participanților la modul de producție, se aseamănă cu antrenamentele epuizante ale marilor sportivi. La originea performanței stau ani și ani de muncă, de luptă, de sacrificii, care, toate, pînă la urmă, se vor dovedi izvorul nesecat de fericire. Veți spune că nu toți sportivii — fiindcă despre ei veni vorba — au urcat pe podiumul de aur, argint ori bronz, nu toți sportivii sînt și mari sportivi ! Da, așa este, dar nu este chiar așa... Am fost cîndva martorul unor pasionante competiții atletice ; trecusem de douăzeci și ceva de ani, eram un „spectator avizat", trebuia să scriu la ziar despre cele ce se petreceau în mojarul stadionului ; experiență nu prea aveam, dar vînam senzaționalul („ca să se vîndă ziarul, cititorul are nevoie de adevăr" — mă dăscăleau cei mai în vîrstă — „banalitatea omoară gustul pentru citit !"). Pe cei care urcau pe podiumul de premiere nu-i mai intervievam (știam ce-au să-mi spună...) ; mă interesau gîndurile celor veniți pe ultimele locuri !

— Vă afectează eșecul ? — l-am întrebat pe un alergător de fond, după o cursă care a pus pe jar tribunele !

— Care eșec ? — m-a întrebat el, în loc de răspuns, mustrîndu-mă parcă !

— V-ați clasat ultimul !

— Asta nu-i eșec ! Am dat totul, a fost o bătălie a nervilor, a voinței, da, a voinței ! Fără voință n-ai ce căuta în atletism ! M-am pregătit intens pentru concursul ăsta ; să nu crezi dumneata că ceilalți nu s-au pregătit ; ne-am bătut formidabil ; a cîștigat cel mai în formă !

— Adică cel mai bun... — am încercat să-l sîcîi puţin ! Dar el s-a făcut că nu mă aude...

— Mă simt minunat ; să ştii că recordul cu care învingătorul dumitale a încheiat parcursul — aici mă înţeapă el ! — ne aparţine şi nouă învinşilor ! Ia închipuieţi că am fi dus o trenă lentă, ar mai fi căzut recordul ? !

— Sînt atleţi care bat recorduri după recorduri, alergînd de unii singuri, contra-cronometru...

— Foarte rari ! Marea bucurie a unei curse de fond e să simţi lîngă tine cum gîfîie plămînul sănătos al adversarilor ; eu le aud şi bătăile inimii ; să le ghiceşti tactica, să dai foc la motoare cînd ceilalţi se aşteaptă mai puţin înainte de ultimul tur de pistă, să termini cursa în forţă, bărbăteşte... Drept să-ţi spun, pe mine victoria mă preocupă nu în primul rînd, eu nu vreau, din start, să cîştig, ci să alerg cît mai bine, cît mă ţin picioarele ! Dacă pe alţii îi ţin picioarele mai abitir ca pe mine, bravo lor, eu îmi văd de treburile mele, cum şi dumneata, tovarăşe reporter, îţi vezi de treburile dumitale, probabil... Ai făcut sport vreodată ?

— Nu de performanţă.

— Ai făcut ziaristică ? !

— Da, aşa ceva !

— De performanţă ? !

— ...

N-am ştiut ce să-i răspund !

— Nu te supăra, cum te cheamă, n-am auzit de numele dumitale ! Şi la voi, ziariştii, e ca la noi, sportivii, nu toţi ajung să fie...

— Vă doresc succes în concursurile viitoare ! am precipitat eu sfîrşitul interviului !

— Şi eu îţi doresc ce-ţi doreşti dumneata !...

L-am văzut după aceea la alte cîteva concursuri ; n-a ieşit niciodată primul, dar ceea ce a făcut din el un mare sportiv a fost stilul său, cu totul personal, entuziasmat chiar, de a alerga, de a aborda fiecare cursă, de a im-

pulsiona, de a trage după el întreg plutonul, de a accelera ritmul ! Termina în imediata apropiere a învingătorului, cu timpi foarte buni ; era cel dintîi care-l felicita pe cîștigător, fiind cel mai aproape de el ! Fotoreporterii se îmbulzeau în jurul performerului, în vreme ce „omul meu“ dispărea cu discreție de pe stadion, lăsînd cezarului ce-i al cezarului ! Îmi aduc aminte că înainte de retragerea sa din activitatea competițională, la una din ultimele apariții în concursuri de anvergură, m-a zărit într-un colț de tribună. Longevitatea, precum și întreaga sa conduită de pe terenul de sport și din afara lui, începuse a fi date de exemplu celor mai tineri. Mi-a făcut semn că vrea să-mi vorbească :

— Te mai ții de interviuri ?

— Nu !

— De ce ?

— M-ai lecuit dumneata !

— Să știi că n-am cîștigat nici o cursă în toată cariera mea, parcă-a fost lucru' făcut !

— Te lauzi...

— Nu, îmi pare rău... Cred că am fost un alergător fără șansă ! Maică-mea trebuia să-mi dea la naștere și-o țîră de noroc !

— Un reporter mai „norocos“ a scris, dacă nu mă înșel, o carte despre dumneata, ce mai vrei ? ! Ești, oricum, celebru...

— Nu-mi dai voie să am și eu nemulțumirile mele ? ! Doar nu-s confecționat din oțel !

— Ba da, îți dau voie ! Nu toți putem fi la fel !

— Mi-ai dorit, ții minte, cu vreo zece-cinci-sprezece ani în urmă, succes ! Succesul meu a fost acela de a fi *marele alergător din umbră !* Eu am ținut în spatele meu, de fiecare dată, preț de 9900 metri, pe toți recordmenii și campionii cu care m-am întrecut, pentru ca pe ultima sută de metri să-mi treacă pe dinainte cîte unul, doi, trei, patru, chiar mai mulți... Mă-ntreb ce se întîmpla cu mine dacă în loc

de 10 000 de metri, ar fi existat o probă de 9 900 metri...

— Poate că pe ultima sută de metri te-a lăsat voința...

— Nu ! Ea — voința, m-a purtat cei 9 900 metri, și tot ea m-a îmbrîncit și pe ultima sută de metri dar... Voiam în sinea mea, să rup eu firul liniei de sosire ! Nu voința mi-a lipsit ! Simt că mă împotmolesc în gînduri... Am îmbătrînit !

— La 40 de ani ? !

— Pentru sport !

— Eu cred că nu ți-a lipsit nimic, dimpotrivă, ai avut totul ! Spune-mi, ești fericit ? !

— Sună a interviu...

— Ți-am spus că m-am lăsat de gazetărie ! Te întreb din curiozitate, vreau să știu cît mai multe despre oameni, și dumneata îmi pari un tip despre care se poate scrie literatură bună, poate unde n-ai gustat niciodată din cupa victoriei... Ești fericit ? !

— Bineînțeles !...

Mă temeam că are să-mi dea alt răspuns...

IV.
A FOST ODATĂ UN OM CU MULTĂ VOINȚĂ

Au fost odată, ca întotdeauna, un bărbat și o femeie. Au fost demult și nu prea demult, se va împlini veacul de cînd au fost... Și au plămădit șaptesprezece prunci, că, nu știu cum, averea săracilor au fost pruncii, cîte o casă de prunci, și cu ei s-a înmulțit neamul! Erau șaptesprezece feți nu prea frumoși (că se asemănau prea bine cu pămîntul din care au ieșit și pe care-l munceau cu un fel de ciudă, dar și bucurie, cum și bătrînii au făcut-o, că era și nu era pămîntul lor...); dintre ei s-a desprins unul, mijlociul, și i-a zis tătînelui său:

— Tată, vreau să plec în lume, să-mi cîștig pîinea, că dumneata n-ai cu ce să ne mai ții pe toți, și de pomană văd că boierul nu ne dă, las' că nici sudoarea nu ne-o omenește el cum ar trebui între oameni! Îți mulțămesc pentru puțina carte ce mi-ai dat putința a o învăța; mă duc unde-oi vedea cu ochii, și-oi răzbi!

Și bărbatul, devreme tare îmbătrînit, îi glăsui cu glas de plămîni bolnavi de foame, cînd femeia, stană de piatră, se silea să nu deie în bocet:

— Ai minte bunicică, Lixandre, mi-ești drag ca ochii din cap, că eu te-am făcut și cu maică-ta, poți rămîne! Dacă asta ți-e voia, apoi să te duci, vezi de te bate bine, că numa așa

de i-o veni şi săracului apa la moară ! Eu, cu mîna mea mi-am încîlcit viaţa, eu am vrut-o aşa, m-am zbătut cît am putut ! Pleacă sănătos ! Eu n-am s-o mai tîndălesc mult că cică-s beteag de rac, m-o văzut un doctor şi-o zîs că-s gata acuş-acuş ! Pleacă şi mai uită-te şi-n urmă, că-ţi rămîn ţie pe cap, fete de măritat şi cei mici de crescut, te las stăpîn pe sărăcia asta, în locul meu, că eşti vrednic, mai cu priinţă ca ceilalţi pe care parcă i-o prostit lipsurile ; eu am vrut să fie într-alt fel, mai bine, dar se vede treaba că n-o venit timpul ! Poate dacă ai să vrei şi tu în continuarea vrerii mele, om ieşi la lumină odată şi odată ! Ograda asta de copchii n-am făcut-o din nesăbuinţă, dară eu am vrut-o, că aşa am crezut că putem răpune vitregia anilor ; unu macar dintre voi o birui el, şi s-a putea chema om slobod ! Dacă vrei şi tu asta, apoi bine vrei... Ca oamenii să vrei Lixandre, nu ca neoamenii !...

Şi mijlociul dintre cei şaptesprezece nu-şi luă merinde cu el, că în urma sa rămîneau destule guri de hrănit, ci numai o traistă flendurită luă, şi se pierdu în colbul drumului care ducea în lume, să-şi caute mai mult noroc decît moştenise ! Avea cu el braţele, vînjoase, de ţăran trudit pe coarnele plugului, mintea lui, cîtă o avea, dar iscoditoare, şi, mai presus chiar decît puterile sale, o vrere voinicească de a birui soarta ! Vezi bine, în frunte îi stătea scris altceva decît la fraţii săi, cu toate că supseseră lapte la sînul aceleiaşi mume... Şi era departe unde voia el ca să ajungă ! Cobora pe şleaul Ocnelor, cu murmurul pîrîului ce, uneori, primăvara sau cînd ploua peste măsură, zbucnea din matcă şi răpea oamenilor din Valea Rea şi puţinele bucate ce-şi aşteptau coacerea ! Aşa-i spuneau satului — Valea Rea, şi nu degeaba ! Încoace i-au schimbat numele, să nu se mai ştie ce-a fost... „Să nu-ţi faci gînduri, băiete, că la oraş ai să afli cîni cu colaci

în coadă ce-au să se gudure taman la tine !“ — îl opreau unii, mirați că el, Lixandru, voia, fără altă armă decît el însuși, să desferece lăcatele ursitei ! Cît era ziua de mare străbătea văi și dealuri, apropiindu-se de locul despre care auzise atîtea blăstămății ! Noaptea își găsea lesne culcuș prin fînețe, la cîmp deschis, că în codri mișunau lotrii ; foamea și-o potolea cu gorgoaze. Știa că la oraș tot de oameni avea să deie, că n-or fi ăștia mai buni decît alții, că și acolo tot săraci și tot avuți trăiesc, fiecare în legea lui, că așa-i împărțită lumea, că strîmbă împărțire făcu cine făcu, dar, se mai mîngîie flăcăul, la oraș săracii sînt mai mulți, și unde-s mai multe sărăcii, adunate la un loc, parcă-i altfel, începi să nădăjduiești ! Erau ani tulburi, un război abia se încheiase și flintele se încărcau din nou. „Nu se mai satură smintiții de războaie ! Cine oare înțeleaptă vrajba ?“ — se întreba și un răspuns i se deslușea : „Nu noi săracii, că noi n-avem ce împărți ! Bogații, ei poartă vina pentru toate !“. Se vedea că Lixandru trăise pînă atunci în neștire. Chiar dacă nu erau neadevărate, închipuirile sale despre cîte se petrec pe pămînt erau nelimpezi : „Eu vreau să fie liniște între oameni, înțelegere, pace ; vreau să fiu om, vreau să nu mai fie împărțeală nedreaptă în viața asta, că și după moarte deopotrivă sîntem ai țărînii ! Mi-e milă de tata, de mama... Au vrut multe ; acum îs pe ducă ! E rîndul meu să vreau ! Oh, de n-ar fi sărăcia asta !... Vreau să scap de sărăcie, vreau să-mi ajut surorile și frații, vreau să trăiesc și să nu-mi pară rău că am trăit ! Cîteodată, rar de tot, îi auzeam pe bătrîni, tîrziu, după ce socoteau că noi copiii dormim duși, cum oftau și-și mărturiseau că le pare că au trăit în zadar, că au adus în viață, cu blestem, copii fără noroc și cine știe ce s-o mai alege din ei ! Vreau, din

mine să se aleagă ceva...". Se trezea din somn buimăcit și, în mare grabă, pornea mai departe, mai departe, mai repede, tot mai repede, îl tăia foamea și voia o bucată de pîine, muncită iar nu cerșită ! A vrut și, peste toate opreliștile, a ieșit la liman ! A fost un om cu multă voință ! N-a fost un erou, dar a muncit, a luptat și a biruit ! Și n-a vrut multe, nimic peste puterile sale ! A fost un om cu multă voință...

V.
VOINȚA DE A CONSTRUI DURARE FĂRĂ MOARTE...

— O legendă cu meșteri mari și o mare poruncă —

Din „convingerea și voința de a servi, adică de a-și închina viața marilor scopuri ale colectivității" (D. Gusti) au luat ființă de-a lungul istoriei lucrări depășind marginile gîndului ! Vreau, în cele ce urmează, să propun în colocviul nostru despre voință o interpretare a legendei cu *cei nouă meșteri mari, calfe și zidari, și Manole zece, care-i și întrece* și *marea poruncă voievodală* de a zidi în pămîntul românesc *cetate nemuritoare. Voinței de a construi durare fără moarte* vreau să-i aduc aici elogiu, închipuind un sfat între meșterul Manole și Voievodul ctitor, între doi mari iubitori de țară, luminați fiecare de credința că numai prin jertfă omenească se va putea sfinți voința pămîntului strămoșesc...

(E seară ; Voievodul, în sala tronului, privește harta țării, întinsă pe o mare masă de lemn ; intră aprodul :)

Aprodul : Măria Ta, un om cată să intre ; spune că-l știe Măria Ta mai de demult ! Vine de departe !

Vodă : Cam pe nepusă masă ! Solie sau pămîntean ?

Aprodul : Pămîntean, Măria Ta !

Vodă : Să intre degrabă !

Manole *(îngenunche la tron, primește binecuvîntarea Voievodului)* : Măria Ta, iartă nechibzuita mea îndrăzneală ! Am tulburat reculegerea Măriei Tale, știu !

Vodă : Multe știi tu, Manole, și multe nu știi...

Manole : Dreptu-i !

Vodă : Reculegerea mea se petrece în fața icoanei... Icoana mi-i țara, Manole ! Făceam și eu, ca omul bătrîn, rugăciunea dinaintea nopții ! Dar ia spune-mi, gata-i cetatea ? ! Despre cetate-ai venit a-mi vorbi, nu-i așa ? Îs bătrîn și n-am multă așteptare !

Manole : Am curățat valea de necurățenii, dar mi-au murit codreni ca aurul, Măria Ta !

Vodă : Să-i aibă pămîntul în paza lui !

Manole : Mai bine-i aveam eu pe mai departe, și-ar fi lucrat pentru Măria Ta !

Vodă : Pentru țară, Manole !

Manole : Din porunca Măriei Tale !

Vodă : Porunca țării, Manole, ea poruncește ! Te-ascult !

Manole : Măria Ta, „Moara Lotrului" îi loc blestemat !

Vodă : Să-l binecuvîntăm noi !

Manole : Cere vieți omenești, și eu îs sătul de moarte !

Vodă : Eu v-am tocmit să-mi ziditi, nu să-mi muriți !

Manole : Pămîntul, Măria Ta, nu ne vrea acolo !

Vodă : Parcă spuneai altfel !

Manole : Ne vrea, dar cu mare jertfă !

Vodă : Pămîntul e-al nostru, pămînt din străbuni...

Manole : Am auzit glasul pămîntului...

Vodă : Porunca ce-avem a înfăptui e asemenea din glasul pămîntului !

Manole : Porunca Măriei Tale ne trimite la moarte !

Vodă *(blînd și trist)* : Mai spune-ți voi încă o dată, Manole : eu v-am timis a-mi zidi, nu a-mi muri !

Manole : Locul nu-i cu priință ales ! Porunceș-te, Măria Ta, să ridicăm cetate altunde !

Vodă *(hotărît)* : Am poruncit : acolo și numai acolo voi această cetate mai mîndră din toate !

Manole : Și eu voiesc fără moarte să ne fie ctitoria, Măria Ta, dar să ne și bucurăm de făptuirea noastră !

Vodă : Vă veți bucura !

Manole : Va trebui jertfă mare !

Vodă *(neînduplecat)* : Jertfiți-vă ! Nu care-cumva să-mi nesocotiți porunca !

Manole : Noi te iubim, Măria Ta, și voim a-ți aduce fală, dar ne-nspăimîntă gîndul, sîntem și noi oameni, oamenii Măriei Tale...

Vodă *(părintește)* : Eu sînt unul, voi nenumărați...

Manole : Tot oameni se cheamă că sîntem, Măria Ta !

Vodă *(cald)* : O cere legea, Manole ! Porunca nu-i a mea, e a țării ! Sînt singur... Aș voi să mor și mîine zidit de viu în cetate, dar stăpîndindu-vă pe voi nu-mi sînt de sine stăpîn ! Laolaltă se cade a făptui ceea ce țara ne cere !

Manole : Măria Ta, norodul ți-i prea supus !

Vodă *(tainic)* : Jertfiți-vă atunci, căci nu de dragul meu poruncesc ! Sînt și eu om, ca și voi ! Eu vreau aceea ce vrea țara !

Manole : E grea jertfirea, Măria Ta !

Vodă : Jertfiți-mă pe mine și gata ! !

Manole : S-a găsi el unul dintre noi, unul curat în cuget și simțire, să sfințească durarea, dar mă gîndeam c-ai putea Măria Ta să dai nouă poruncă întru schimbarea locului.

Vodă *(nestrămutat)* : Vodă nu glăsuiește de două ori, Manole, că nu-i lucru de șagă

a grăi în numele țării, al pământului din străbunie ! Vă poruncesc a vă pune pe treabă și cum-necum, la scurgerea timpului, voi purcede spre a-mi vedea cetatea țării ! Am poruncit !

Manole *(bărbătește)* : Poruncește cu milă, Măria Ta ! De ce crede Măria Ta că oamemenii nu s-au mai oploșit la „Moara Lotrului" de atîta amar de vreme, dacă nu că-i loc nenorocit și numai vederea lui ucide !

Vodă *(aspru)* : Te îndoiești încă, Manole ! Te sperie moartea ? ! Să mă fi amăgit eu cînd te-am vrut pe tine dintre toți ? ! Ori ești fecior de becisnici ?

Manole *(demn)* : Ba, Măria Ta !

Vodă : Ci ascultă-mă : Ogoitam, cu strădanie și strîngere de inimă, nesațul a multor hrăpăreți boieri ce s-au fost răzvrătit ! Trebuie să fim cu băgare de seamă, într-alt chip răscoala ne-ar pierde ! Acum, tu, Manole, te burzuluiești ! Voi liniște în țară, liniște adevărată. De ai alte gînduri te chem la spovedanie ! Voi osteni să ți le scot !

Manole *(cumpănit)* : Am purces cu vreri nepidosnice, altmintrelea nu m-aș fi zbătut să mă mai înfățișez Măriei Tale ! Dar că-s fecior de becisnici, asta-i — să mă ierte, Măria Ta — neadevăr, și voiesc a ști adevărul adevărat, Măria Ta ! De moarte nu mi-i ! Mi-i dragă viața ! Le-a fi și altora dragă... N-avem mai multe !

Vodă *(înțelept)* : Mă judeci, Manole !

Manole : Eu ce am în gușă am și-n căpușă ! Măria Ta nu-i altfel ! Ești om dintr-o bucată Măria Ta, dar mi-am zis și eu că ai plecat urechea la cine știe cine cînd ai ales loc de cetate hăt la „Moara Lotrului", în coasta împărăției turcimii ! Și noi vrem să fie bine, Măria

Ta, vrem să-ți facem durare fără asemănare !

Vodă *(privindu-l cu mîndrie)* : Ești cumu-i stînca, Manole !

Manole *(bucuros)* : De la munte, Măria Ta, sfetnici mi-s orătăniile pămîntului...

Vodă : Glăsuiești în tîlcuri !

Manole : Îs țăran, Măria Ta, n-am ceteală și nu știu buchia cărților sfinte, îs și cam păgîn...

Vodă : Și zici că nu ți-e frică de moarte !

Manole : Martor mi-e cerul și pămîntul !

Vodă : Întoarce-te dar la ai tăi ! Cetatea nu crește din pămînt ! Ești slobod...

Manole : Ți-e ultimul cuvînt, Măria Ta ?

Vodă : Cel din urmă ! Manole ! Fără voi n-aș putea fire nici atîta ! Nu-ți voiesc a fi un ceas în locul meu ! Nu-mi cere să fiu eu „meșterul Manole" ! Ai putea păgubi... Sîntem, la răspîntia lumii, o mînă de oameni, și dacă nu ne-am zidi noi cetate, cine să se milostivească de noi ? În războaie a răzbi oastea sultanului și-a celor care la pîndă, ca hultanii, ne stau la hotară, ni-e peste putință ! Mircea, Țepeș, Ștefan au luptat și bine s-au bătut, dar la nesfîrșit cu puhoiul nu te poți pune, te vlăguiește, te seacă de puteri, te pierde ca pe nimică, și noi vrem să trăim, Manole, vrem să fim și peste altă mie de ani, în veci ! Întîi și-ntîi, se cade să ne-ntărim casa și masa ! Cetatea, Manole ! Aceasta mi-i porunca, și cine-mi va ieși din ea se va pătrunde de blînda mea mînie... S-ar putea, fiul meu, o mai zic și pe asta, ca eu să nu pricep întotdeauna ce-a fi în gîndul vostru al fiecăruia, și voi, la rîndu-vă, să nu vedeți ce feliuri de noime se frămîntă în poruncile mele ! Va fi cine să împartă dreptatea, după potriva fiecăruia din-

tre noi, mai tîrziu, pre cînd nu vom mai fi !

Manole *(plăcîndu-i cuvîntul lui Vodă)*: Măria Ta, spuneai că sîntem nenumăraţi !...

Vodă *(domol)*: Spuneam şi eu... Cîte nu spune omul la iuţenie ! Sînteţi număraţi, prea de tot număraţi, vă ştiu pe fiecare căci sînt păstorul vostru ! Şi ce păstor aş fi să nu-mi ştiu oastea în întregimea sa ! Avem nevoie de cetate, Manole ! Acu-nţelegi ?

Manole : Prea bine...

Vodă : Vreau să-mi apăr grădina, să nu-ndrăznească vreunul nepoftit ori oaspe mitarnic a călca într-însa spre a stricare ostenelile mele şi ale moşenilor mei ! Trebuie pentru asta zid gros de piatră, zid de cetate ! Credinţa şi nădejdea, creşterile cele frumoase au trebuinţă, spre a se înmulţi şi a da sămînţă, de stavilă care să le păzească de primejdie, astfel se-mprăştie în deşert !

Manole *(convins)*: Vom zidi „doină de piatră", Măria Ta !

Vodă : Adevărat cuvînt — „doină de piatră"... Mai este-o „doină de piatră" şi-n inima noastră, plăsmuirea din lăuntru care ea şi numai ea dă căutare şi farmec menirii, omeniei ! Iată cetatea ce încă mai are trebuinţă de meşteri iscusiţi întru zidire !

Manole : Vom abate-n cetate, Măria Ta, apă de izvor cum îi argintul, să se-adape tot omul din el !

Vodă : Îţi voiu da tot ce-ţi va fi trebuincios pentru înălţare de cetate puternică, dar vezi de zideşte cu tărie ! Şi voiu să fie frumoasă, să se ducă vestea, să poată scrijela pe răbojul vremii cronicarul : „Fericit ce-l ce au voit-o, fericiţi ce-i ce au lucrat-o, vrednici sînt de laudă !"

Manole : Așa va să fie, Măria Ta !

Vodă : Să ne fie cetatea cuib de pace, că pasărea-n cuibul ei nu piere ! Voi umple țara cu cetăți de lumină ! Cînd n-om să mai fim, eu și cu tine, Manole, va rămînea mulțimea cetăților ! Voiesc a ne petrece în Țara Românească toate pămînteștile daruri în pace ! Numai pacea-i bună, Manole ! Una-i rea : la pace, cu vorbă bună, ades nu se poate ajunge ! Vrăjmașii, voinicindu-se cu arme pînă-n dinți, și nenumărați, vor jindui să ne cotropească ! Atunci, fără a sta în șovăire, vom ieși vitejește împotriva lor ! Cetățile la vreme de urgie vor trebui să ne fie bogate și de nepătruns ! Neviclenind pe alții, ne vom apăra în contra oricăruia cu toată suflarea oțelită !

Manole : Mi-ai luminat mintea, Măria Ta !

Vodă : Cetatea întîi de toate, ca lumina ochilor ! Fără cetate puternică, pierim ! Jertfa ce veți da voi, întru glorie se dă, iar nu în pustie !

Manole : Am fost greșit, Măria Ta !

Vodă : Omul îi plămădit și din greșeală... Pămîntul, Manole, glasul pămîntului, el cere jertfirea, să i-o dăm, sîntem ai lui ! Vrea țara, și noi trebuie să fim voința țării !

Manole : Oi spune alor mei ce m-ai povățuit, Măria Ta ! M-așteaptă să-ți soarbă cuvîntul !

Vodă : Fă cum te-ndeamnă inima ! Aceasta ni-e marea poruncă, Manole, eu i-am fost tălmaciul ! Mai multe nu am a-ți spune ! Nu pentru sfinți veți zidi cetate, ci pentru voi, pentru noi, să nu ne spulbere spulberul viforniței...

Manole : Te vom sluji, Măria Ta, de-ar fi să murim cu toții !

Vodă *(cutremurat)*: Nu, Manole, să nu muriţi! Dă-ţi seamă la cuvinte! Vă vreau puternici, neînfricaţi, vii, oşteni! Cercaţi a nu da prea mare obolul! Mulţumească-se pământul cu ce-i dăm... Sîntem puţini, Manole, aşa de puţini! Făgăduieşte-mi!

Manole: Sub jurămînt, Măria Ta! Cetatea fi-va cum îţi e vrerea, cum porunca o vrea!

Vodă: Să-mi trăieşti, Manole! Mai avem şi alte lăcaşuri de înălţat! Este o cetate care are nevoie de noi în viaţă fiind — graiul, graiul românesc, grai de letopiseţi! Morţii n-au grai! Voiu cetate pe pământ, meştere Manole! Întru această cea mai omenească voinţă va trebui să trăim, să muncim, să trăim...

VI.
EPOCA VOINȚEI ȘI A ÎNCREDERII

Dar ce cred adolescenţii despre voinţă, despre ei înşişi ? ! M-am adresat lor nu pentru a afla lucruri noi, altele decît cele puse în circulaţie de către specialişti, ci pentru a intui *voinţa în stare pură*, gîndită de cei care au cel mai mult nevoie de o fortificare a ei. Unii mi-au vorbit „ca din carte", alţii mimînd maturitatea, dar cei mai mulţi mi-au spus cu toată sinceritatea cum văd ei această problemă, truculenţi uneori, mai adesea foarte gravi, pe toţi însă interesîndu-i obiectul discuţiei. Întrebarea a fost una singură : *Ce este voinţa ?*

— „Ce este voinţa ? ! Nimic mai simplu : a răspunde la o astfel de întrebare..." — s-a arătat zgîrcită la vorbă o puştancă de aproape cincisprezece ani.

— „Voinţa este o caracteristică a omului. Nu se poate concepe un om fără voinţă, deoarece în timpul vieţii lui omul întîmpină multe greutăţi pe care, fără voinţă, nu le-ar putea învinge !" vine un alt răspuns „Dar, cu toată voinţa, dacă idealul pe care ni l-am propus este mult prea înalt, deci cu mult deasupra puterilor noastre, nu-l vom putea ajunge. Deci voinţa are limitele sale de care trebuie să ţinem cont"... Se poate gîndi frumos şi la vîrsta adolescenţei ; frumos şi profund !

— „Eu cred că idealul ar fi ca voința oamenilor să fie îndreptată numai spre acte pozitive, spre binele lor și al întregii omeniri. Eu așa voi face cu voința mea, cînd voi fi mare ! De fapt am început încă de pe acum." M-am interesat *cum* a început interlocutorul meu să-și îndrepte voința „numai spre acte pozitive" și mi s-a spus că are note foarte bune, că este disciplinat, premiant în fiecare an etc...

— „Eu înțeleg prin voință munca, pentru că totul nu e să spui că vrei să realizezi ceva, ci esențialul este să obții ceea ce vrei, și asta nu se poate fără muncă !" — a fost părerea unui băiat cu trăsături cam dure pentru vîrsta lui, fiu de metalurgist, mamă textilistă, dintr-o familie cu mulți copii ; el era mezinul, toți ceilalți, acum oameni cu un rost în viață, învățaseră că voința este egală cu munca, de la tatăl lor, om în pragul pensionării.

Am chestionat și un grup de studenți referitor la *locul pe care îl ocupă voința între celelalte componente ale personalității,* sugerîndu-le să încerce și ei o definiție a *voinței* și *a omului cu voință.* Majoritatea au opinat că voința se situează „pe primul loc", că „este factorul principal", „primordial", „important", „unul din principalele", „central". Unii au dat prioritate *talentului ;* alții au evitat întocmirea unui „clasament", afirmînd că „un om care nu are voință nu poate avea personalitate", ceea ce este un alt fel de a spune că voința reprezintă elementul *determinant* în sinteza *inteligență-afectivitate-voință.* Iată și un punct de vedere mai detaliat și... autocritic : „Consider că voința este o componentă primordială a personalității. Dacă aș lua în seamă chiar cazul meu, apreciez că dacă aș avea mai multă voință m-aș bucura de mai mult succes, aș avea satisfacții mai mari ! Va trebui să dau mai multă atenție în educarea, adică autoeducarea voinței mele, a mea !" Tînărul de douăzeci și unu de ani (care, ca toți ceilalți, mi-a cerut să păs-

trez discreție în jurul numelui său...) stabilește ca unitate de măsură a omului cu voință *spiritul de sacrificiu, consacrarea pentru marea cauză a socialismului și comunismului;* în antiteză se află omul fără voință, care e „trîndav", „parazit", „fuge de efort" și „caută cîștigul fără muncă" ! Un alt tînăr observă, din experiență proprie, că oamenii cu voință au ca trăsătură definitorie *optimismul.* Mi-am notat din sondajul făcut (despre care s-ar putea scrie încă o carte !) și următorul raționament, mai curînd o metaforă, excelentă prin spontaneitatea cu care a fost formulată : *socialismul este epoca voinței și a încrederii !* Am înțeles că tînărul ce mi se destăinuia cu oarecare timiditate, dar plin de înflăcărare, este rodul unei educații pătrunse de luminile spiritului revoluționar, promovat în toate domeniile vieții noastre de Partidul Comunist Român și mi-au venit în minte cuvintele tovarășului Nicolae Ceaușescu, rostite la cel de-al X-lea Congres al Uniunii Tineretului Comunist, condensînd în sinea lor un program concret de educare a voinței tineretului României socialiste : „Pornind de la caracterul și spiritul general al societății noastre, organizațiile de tineret și pionieri trebuie să acționeze pentru a face din fiecare tînăr al patriei un om *dîrz* și *curajos, combativ* și *perseverent,* care *să nu se teamă de greutăți, de muncă și de luptă,* care să se situeze întotdeauna în primele rînduri ale eforturilor națiunii noastre pentru propășirea materială și spirituală, să ducă *cu fermitate* înainte flacăra progresului pe pămîntul României" (subl. n.).

VII.
ARTA DE A VREA...

Există o „artă de a trăi“ ? De ce nu ? ! Ovidiu a teoretizat în vers binecunoscuta sa „ars amandi“ (= arta de a iubi) ! *Artă* — adică meșteșug, măiestrie (cînd meșteșugarul e artist !). Da, trebuie să existe o „artă de a trăi“, prin ea înțelegînd un mod de a vieţui în armonie cu ceilalţi, cu noi înșine, cu noimele naturii ; sănătate fizică și morală, gîndire limpede și calmă (limpezimea și calmul apelor adînci...), frumoasă și nobilă, întemeiată (= clădită, asemenea unui palat !) pe principii superioare (pozitive). *„Arta vieții* este pricepearea alegerii raționale și adecvate a acțiunilor proprii“ (Tadeusz Kotarbinski). Psihologii mai „artiști“ recunosc existența și a altor „arte“ : „de a fi sincer“, „de a fi răbdător“, „de a munci“ ! De ce nu ar fi și o „artă de a vrea“ ? ! Da, există și o *artă de a vrea* ! Dar trebuie să cădem de acord că și această *artă* se învață, că sînt necesari ani de ucenicie pentru ca din muritor de rînd să ajungi „artist“... Se vorbește despre poeți, pictori, muzicieni că ar avea „instinct creator“ sau „inspirație“ — acel dar înnăscut, acel unu la sută har de la natură, adăugat celor nouăzeci și nouă la sută procente de transpirație, conținînd în germen opera de artă ! Dacă e să vorbim serios despre o *artă de a vrea*, trebuie să descoperim și la „artiștii

procentul de unu la sută de *instinct* ...*ntar*, adăugat celor nouăzeci şi nouă la ...ă procente de... educaţie ! „Artistul" în *arta de a vrea* este *omul adevărat* („Ce mîndru sună acest cuvînt !" — scria Gorki) ; şi se pare că lucrurile aşa stau ; *opera de artă* (poemul, romanul, simfonia) în *arta de a vrea* este *omul însuşi ;* „Un om ! Cine ar putea spune cîte încercări, cîtă voinţă, cîtă dragoste, cîte nădejdi reprezintă acest cuvînt !" (J. —J. Elslander). Dar una e să simţi opera de artă cum dospeşte în tine—artist şi alta e să dai la lumină opera ca atare, aşa cum din aluatul bine crescut „artiştii pîinii" dau formă „operei" lor, aşteptînd apoi la gura cuptoarelor să se coacă frumos darul pămîntului... Una e să existe în tine-om, ca predispoziţii native, acele reacţii de răspuns la solicitările mediului, dintre cele mai diverse (instinctele), şi alta e ca aceste mesaje de la natură să se organizeze într-un model uman, prin efortul de autentică pasiune creatoare : *educaţia !* Dacă la început, în primii ani de viaţă, şi pînă la ieşirea din adolescenţă, copilul se află sub acţiunea modelatoare a părinţilor, profesorilor, a organizaţiilor de pionieri şi de tineret, mai tîrziu, de la debutul tinereţii şi pînă la vîrsta pensionării, omul se supune conştient unui proces, altminteri inerent, de neîntreruptă autoeducare, de *autocreaţie*. De mare însemnătate sînt primii paşi, acei paşi poticniţi din copilărie la intrarea pe porţile şcolii, cînd lumea din jur pare uriaşă, inefabilă, distanţele între bancă şi catedră imense, coridoarele nişte alei într-un labirint ! Învăţăcelul ştie foarte puţine, aproape nimic, se uită la învăţător cu o veneraţie amestecată cu frică ; „bobocul" n-are încă un etalon cît de cît sigur pentru viaţă (în afara celor şase ani de-acasă, care sînt foarte puţini...) ; aşteaptă să i se spună, vrea să afle ; de cum s-a aşezat în bancă, el ştie (l-au dăscălit în ajun părinţii şi bunicii !) că trebuie să-l as-

culte pe tovarășul învățător (sau pe tovarășa învățătoare). Micul școlar vrea să învețe, să se facă mare (sau, mai exact, aceasta e voința mamei, a tatei și a celorlalți „bătrîni" ai familiei !). „Gîndacul", „țîncul", „boțul cu ochi" — copilul — acum, nu știe de fapt ce este *a vrea ;* voința lui e abia în mugure ; personalitatea sa e doar o posibilitate, o promisiune firească ! De aceea, dată fiind și excepționala memorie afectivă a copiilor, *lecției de personalitate a primului învățător* (Nicolae Petrulian) trebuie să i se acorde un plus foarte mare de atenție, „lecția" aceasta fiind și un examen pe care învățătorul îl susține față de viitorul celor mici ! Este tot atît de adevărat că elevii învață de la profesor, pe cît este de adevărată maxima așezată de Jean Jacques Rousseau pe frontispiciul școlii sale, după care „profesorul învață de la elev" *(Discat a puero magister) !* Intuind personalitatea în formare a elevului, profesorul trebuie „să învețe" cum să-i favorizeze dezvoltarea pe datele avute la dispoziție. În învățarea, în predarea „artei de a vrea" nu ajung numai cuvintele, mai trebuie *modelul viu,* pilda, voința omului de la catedră, privit cu ochi naiv, dar cît de iscoditor de către elev ! „Nu-i învețI pe copii ceea ce vrei, nu-i învețI ceea ce știi ; îi învețI ceea ce ești" (Jean Jaurès) ! Am fost cu toții elevi și am observat că din bancă se văd mai ales cusururile decît calitățile omului din față. Copiii cresc, anii trec și, după vîrsta copilăriei, vine vîrsta tinereții. Unii vor mai mult, alții vor totul ; o parte se mulțumesc cu mai puțin ; unii sînt mai profunzi, alții mai superficiali ; unii știu mai devreme decît alții sensul verbului *a vrea,* alții se lasă în voia timpului, care curge pentru toți (aparent !) la fel. Nu puțini „se pierd" pe traseul deplinei afirmări și nu dau tot ce ar putea să dea, n-au tenacitatea de a ciopli statuia, suprema operă de artă — *Omul* — în blocul de marmură,

pînă la ultimul strop de sudoare ; după ani şi ani, pe aceştia îi va încerca sentimentul nu tocmai plăcut al neîmplinirii ! „Ceea ce ar trebui să-i caracterizeze pe tineri, în genere — şi mie mi se pare a fi cel puţin la fel de preţios ca talentul — este a avea răbdarea ca în fiecare zi să-şi dobîndească cunoştinţele necesare, iar înzestrarea pe care o au de la natură s-o multiplice prin cultură, care se transformă, prin efortul în timp, într-un potenţial creator" (Pavel S. Alexandrov). Trăsăturilor de caracter li se recunoaşte un rol din ce în ce mai important în precizarea facultăţii de *creativitate — arta de a inova*, de a descoperi noi raporturi între fenomene, arta oamenilor ingenioşi, cu îndrăzneaţă fantezie combinatorie. *O literatură tot mai bogată este destinată definirii şi grupării trăsăturilor de caracter şi a corelaţiei acestora cu procesul creativ. Prin trăsăturile de caracter considerate de cei mai mulţi a influenţa creativitatea se numără : iniţiativa, tenacitatea, curajul, asumarea de riscuri, încrederea în posibilităţile proprii. Creativitatea — arta de a inova* — angajează prin urmare şi virtuţi din „poetica" *artei de a vrea.* Şi în *arta de a vrea,* ca în toate artele, *creaţia,* dacă-i autentică, are nevoie de aceeaşi omenească *răbdare.* „Orice operă mare este fructul răbdării şi perseverenţei combinate cu o atenţie orientată cu tenacitate timp de luni sau chiar ani asupra unui obiect special... Sîntem deplin convinşi că activitatea ştiinţifică pretinde, în afară de o vigoare intelectuală, o deplină disciplină a voinţei şi o continuă subordonare a tuturor forţelor psihice faţă de obiectul de studiu urmărit" (S. Ramon y Cajal). După cum cărţile nu se scriu singure, iar tablourile nu singure se pictează, nici omul cu voinţă superioară — capodopera *Omul om !* — nu creşte „ca din pămînt" (nici iarba nu creşte „ca din pămînt" dacă solul nu-i este prielnic !) ; în *arta de a vrea,* regăsim aceeaşi muncă — izvor al tutu-

ror satisfacţiilor umane, prin care, şi numai prin care se creează valorile ; aurul, zăcînd undeva în străfundurile geologice, nu este *valoare* dacă n-a coborît pînă la el munca omului — *omul — valoarea supremă a orînduirii noastre. Opera de artă* (beletristică, plastică etc.) eternizează efortul uman în constelaţia valorilor estetice perene ; în ordine socială vorbim de *durabilitatea faptelor noastre* — a acelor fapte ce conţin, mai mult sau mai puţin, elemente ale *operei de artă* ! *Arta de a vrea* ar fi deci puternica propensiune către realizări de prestigiu ; *capodoperele voinţei de a construi,* voinţei de a exista, de a înfrunta timpul prin *durabilitatea faptei* au ca punct de plecare „dăruirea de sine, abnegaţia, intransigenţa, devotamentul — toată această corolă de însuşiri care fac podoaba anilor tineri, anii celor mai largi disponibilităţi, dar îndeosebi dragostea nestinsă faţă de patrie“ (Radu Prişcu). Şi în *arta de a vrea* se clădeşte, se creează, pe aceeaşi eternă dragoste, sentiment fără de care omenirea s-ar fi stins demult...

VIII.
VOINȚĂ SĂNĂTOASĂ
ÎN CORP SĂNĂTOS...

„Transformăm plantele prin cultivarea lor, pe oameni prin educație" (Jean Jacques Rousseau). Nu o dată am făcut în colocviul nostru referiri „în problema așa de dificilă a educației voinței" (Ed. Claparède). Acum ne vom opri mai pe larg la aspectele legate de formarea trăsăturilor volitive ale persoanei, nu pentru a da tînărului cititor un rețetar ori a-i ține o lecție care, învățată ca pe apă și pusă imediat în aplicare, să nască peste noapte oameni cu voință de fier ! Înainte de a fi „dificilă", educația voinței este o *problemă de practică*. Orice „teorie a educației" dacă nu devine o *practică a educației* este nefolositoare. Succesul *școlii active* (teoretizate în primele decenii ale veacului nostru) constă în caracterul ei practic : „Completă este acea educație care ține seama de senzație, de inteligență și de voință. Nu e destul ca un copil să constate și să gîndească ; este necesar ca el să simtă, să se bucure și să sufere, să reflecteze și să vrea. Adaug : *să vrea și să realizeze ceea ce vrea*. Școala activă, cultivînd activitatea proprie a copilului, activitate individuală și conjugată cu a altora, crește treptat aptitudinea pentru efort energic și perseverent" (A. Ferrière). Educația este acțiunea reluată mereu de la început, cu fiecare nou născut, este muncă de

creație, mai generoasă decît toate muncile, nici ușoară, nici grea, dar frumoasă, obligatorie, plină de răbdare și responsabilitate. *Mens sana in corpore sano* (= minte sănătoasă în corp sănătos) — spune dictonul latin, principiu educațional în același timp ; desigur, o *minte sănătoasă* presupune și o *voință sănătoasă*, nefiind însă noțiuni echivalente. „Intelectul luminează calea voinței" (Comenius), dar nu i se substituie. Capitol aparte în cărțile de psihologie și pedagogie, *educația voinței* trebuie să fie și în *practica formării personalității umane* obiectul unei atenții speciale.

Educația „cade în periodul acela al vieții — scria fermecător Eminescu — cînd inima neformată încă a omului seamănă unei bucăți de ceară, în care poți imprima ce vrei". Poetul — nume de seamă și în istoria școlii românești — pledează într-unul din manuscrisele sale pentru educarea „sufletului frumos" sau a „caracterului frumos" prin cultură. Citindu-l pe Schiller care vedea în „sufletul frumos" îngemănarea perfectă a unei afectivități curate și a unei voințe sănătoase, Eminescu relevă importanța motivației, a cauzelor, concepînd educația morală în context istoric, deosebindu-se astfel de abstractismul kantian ; Eminescu voia și el o *voință bună*, dar nu în sine, speculativ, ci într-o lume reală pe care o dorea de asemenea *bună* și *dreaptă* ! Dacă în „inima neformată a omului", în „bucata de ceară", „poți imprima ce vrei", este de la sine înțeles că trebuie să imprimi nu orice, tu tot ce-ți trece prin cap, ci doar acele semne care să reprezinte „sufletul frumos". Poetul s-a gîndit firește la ceea ce trebuie să imprimăm, distingînd între pozitiv și negativ, între bine și rău, între adevăr și minciună ș.a.m.d., între ceea ce este *valoarea morală* și ceea ce nu este.

„Aproape toate defectele de voință au la bază greșeli de educație" (Ursula Șchiopu). S-ar părea că îndreptînd greșelile de educație

comise deja !), am putea corecta lesne defectele de educație, le-am putea șterge cum treci cu radiera peste linia strîmbă dintr-o planșă ori peste un calcul inexact din caietul de matematică ! Dar dacă pata de cerneală se șterge mai greu decît dîra creionului, rămînînd în ambele cazuri urme vizibile ale erorii inițiale, infinit mai greu se pot înlătura consecințele greșelilor de educație, respectiv „defectele de voință" ! Deci să nu așteptăm greșeala, nici să o evităm „pe cît posibil", ci *cu desăvîrșire !* Este ceea ce poate realiza educatorul adevărat. Cum trebuie să fie un asemenea educator ideal ? Dintre toate răspunsurile selectez unul : „Un educator trebuie să fie pur și simplu un om" (J.-J. Elslander)...

Necesitatea logică a educării voinței rezultă din aceea că „nu tot ce aparține instrucției este interesant, multe lucruri trebuind cucerite cu ajutorul voinței" (Ușinski). Startul în dezvoltarea activității voluntare este dat de venirea copilului pe lume. „Prima morală a copilului este aceea de ascultare și primul criteriu al binelui este pentru cei mici, vreme îndelungată, voința părinților" (Jean Piaget). Copilul învață nu numai ce i se spune, dar și ceea ce simte el însuși ! Lărgirea treptată a orizontului de percepții are loc în paralel, și într-o relativă proporționalitate, cu dezvoltarea activității voluntare. Puiul de om începe să dorească, să vrea, în felul în care doresc și vor cei din jurul său. Dar nici pe departe copiii nu trebuie să repete mecanic ceea ce ordonă părinții ! „O disciplină de sclavi formează caractere de sclavi" (Locke). Dacă, să ne imaginăm, copiii ar fi oglinda părinților lor, dacă în loc de doi oameni am avea același om în două exemplare și această „șapirografiere" ar funcționa imperturbabilă generație după generație, omul ar fi același mereu și lumea ar suferi, printre celelalte, și de o apăsătoare monotonie... Dar, din fericire, oricît ar fi părinții sau educatorii îndrăgostiți de

propria lor imagine, lucrurile nu se pot întîmpla așa ! Premisele personalității adultului se discern de timpuriu ; întîi de toate se manifestă temperamentul. Educatorul — acest „om pur și simplu" — trebuie ca, dirijînd cu tact „înclinațiile naturale", să ajute creșterii firești și să nu-i tulbure armonia. Din instinctivă, voința copilului, prin educație, devine „inteligentă, rațională sau nobilă" (Șt. Velevan). Între argumentele pentru *cultivarea supunerii* (îmblînzirii !) copilului și cele pentru *cultivarea libertății* în formarea voinței, trebuie făcută o medie, „adevărul nu este unilateral" : „a) Libertatea, condusă cu înțelepciune, deschide ochii și urechile. Ea varsă în inimile copiilor pace, liniște și bucurie" ; b) „În viața socială e nevoie de deprinderi și de obișnuințe care nu se pot forma în nici un caz dacă libertatea nu e înfrînată" (Pestalozzi). Scopul disciplinei impuse în anii fără de griji ai copilăriei „trebuie să fie crearea unei ființe ce se va autoconduce" (Herbert Spencer) ; primele decizii se iau acum, copilul începe a hotărî de unul singur ; de la vîrsta școlarității, zburdălnicia trece pe un plan secund ; în viața preadolescentului, apoi a adolescentului și tînărului, își face loc rigoarea, acțiunea programată ; „școala voinței este învățătura : elevii se obișnuiesc cu eforturile, învață să învingă greutățile legate, înainte de toate, de învățătură" (A. Chircev) ; educatorul îi învață întîi pe elevi cum să învețe ; familia și școala alcătuiesc un front comun, posesor a suficiente mijloace pentru a influența în bine dezvoltarea elevului. „Experiența înaintată a muncii educative din școala noastră atestă importanța considerabilă pe care o prezintă exersarea elevilor în fapte de conduită socialistă, care solicită din partea lor perseverență, tenacitate, energie, fermitate în hotărîri, hărnicie, spirit de disciplină și organizare, independență și inițiativă creatoare etc. Pe această cale, elevilor li se cultivă moduri

obișnuite de comportare perseverentă, tenace, energică și fermă, sîrguincioasă, disciplinată ș.a.m.d. în îndeplinirea îndatoririlor axate pe învățătură și muncă. Aceste moduri de comportare se stabilizează cu timpul în *calități voliționale* și în trăsături corespunzătoare de caracter" (A. Chircev).

Civilizația modernă, epoca revoluționară tehnico-științifică, pretinde un considerabil *efort de adaptare* la ritmuri de care nu luăm „act" chiar din leagăn... Dar foarte curînd, odată cu „stîlcirea" primelor cuvinte și la cei dintîi pași pe lîngă frigider, televizor, aragaz (și nu în jurul „prichiciului vetrei cel frumos humuit" al humulesteanului Creangă !), copilul intră într-un cîmp referențial sensibil altul decît generațiile anterioare ; încălzirea centrală a dezobișnuit omul de efortul de a tăia lemnele, a face focul în sobă, a sufla în el să se aprindă ; frigiderul a desființat beciul ; troleibuzele, autobuzele au scurtat distanțele, dar au suprimat și atît de recomandata plimbare în aer liber, etc., etc. ! Omul, astfel ținuit în plasa confortului modern, n-are de ce să nu se simtă bine ! Atîta doar că tihna aceasta, meritată după atîtea veacuri de zbucium, prezintă un inconvenient principal : moleșește, toropește, și „tendința de a atrofia gustul pentru efort" este, cum am mai spus-o, neconformă cu natura ; „de aceea, unul din rolurile esențiale, în calitate de părinți și educatori, este a da celor tineri, din cea mai fragedă vîrstă, acest gust pentru efort" (H. Joubrel, P. Bertrand) ; și nu numai că „tendința" amintită este împotriva naturii, dar vine în contradicție cu însăși civilizația care a adus atîtea înlesniri existenței umane, civilizație care nu este altceva decît rezultatul *efortului* umanității de dinaintea noastră ! Ar fi și nedemn ca o generație să profite, să se nutrească parazitar din destoinicia celor care au fost, fără ca să adauge o cîtime a sa la tezaurul tradi-

ţional, ce trebuie îmbogăţit, nicidecum sărăcit! Cît despre starea pe loc, aceasta este o formă deghizată de rămînere în urmă! Mai trebuie spus ceva despre „gustul pentru efort" : dacă joci toată ziua fotbal (la care depui efort nu glumă!), în timpul tău liber, ba mai ciupind şi cîte un sfert, două, trei de oră din programul de lucru, sau dacă te sfărămi cu dezlegarea unor iţe definitiv încîlcite şi te împotmoleşti în dispute disproporţionate cu puterile tale, nu înseamnă că educaţia voinţei, a „gustului pentru efort", trece printre problemele rezolvate! Să educăm din cea mai fragedă vîrstă nu gustul pentru efortul gratuit, ci *gustul pentru efort constructiv*, realist, subsumat unui sens recunoscut şi însuşit de colectivitate, de societate, de idealul epocii tale. Faptele mărunte, pentru care se cheltuieşte adesea mai multă energie decît pentru materializarea unei mari idei, în loc să întărească, subminează voinţa. Se complac unii oameni în intrigi meschine, irosesc eforturi pentru tot felul de fleacuri (reclamagiii, autorii de „anonime", „binevoitorii", bîrfitorii, cîrcotaşii, laşii — oamenii care nu-şi văd de treabă), uitînd că *efortul constructiv* sau lupta pentru un ideal, pentru un ţel înalt umanitar, se deosebeşte total de agitaţia haotică, sterilizantă. „Adevăratul ideal nu trebuie confundat niciodată cu joaca de-a ne imagina cum am vrea să fim şi să trăim ; dimpotrivă, el are consecinţe reale pe teritoriul activităţii noastre practice. Astfel, el va presupune mai întîi mult realism, cunoaştere şi autocunoaştere ; în al doilea rînd, perseverenţă în acţiunile îndreptate spre realizarea lui, acţiuni ghidate de înaltele valori morale ale socialismului ; în sfîrşit, autodisciplină şi rigurozitate interioară, îmbinate cu entuziasmul propriu tinereţii" (Vasile Popescu). Oamenii fără ideal *doresc ;* oamenii unui ideal *vor ;* „este o mare diferenţă între dorinţă şi voinţă ; *dorinţa* care pluteşte

cu moliciune pe nori, *voința* care aleargă pe picioare prin pietre ; una care așteaptă totul de la întîmplare, alta care nu cere nimic decît de la ea însăși" (Edmond About). *A dori* este prea puțin, *a vrea* nu este încă totul ! „Adevărul nu poate fi doar afirmat, proclamat, ci pentru victoria lui trebuie luptat. Iată de ce adevărul a pretins întotdeauna din partea sprijinitorilor lui *dîrzenie* și perseverență" (Tudor Olaru).

Se va fi convins cititorul, după atîtea dovezi strînse de autor (cîte i-au fost și autorului în știință !), că voința este, în adevăr, o *forță creatoare ;* „această forță, întocmai ca și cea a mușchilor, se cultivă, înainte de a deveni cu totul firească și superioară. Ca și performanța fizică pentru atlet, ea se dezvoltă prin antrenament și efort" (H. Joubrel, P. Bertrand). Prin exerciții fizic s-au scos efecte spectaculoase : brațe ce păreau pentru totdeauna date pradă amorțirii și-au recăpătat vibrația, s-au dezghețat și au început din nou să mîngîie ; în trupuri șubrede a pătruns, după îndelungi strădanii, bucuria de a trăi, de a fi fericit ș.a.m.d. Asemenea „miracole" nu s-ar fi produs fără o mare voință, fără această forță chemînd din adîncul ființei energii, adesea uitate de către unii în nefolosire, epuizîndu-se lent, ca izvoarele unei fîntîni în paragină. Se spune că Faraday era o fire plăpîndă ; avea și o memorie slabă. Nimic nu părea să anunțe destinul părintelui electricității moderne ; dar prin muncă perseverentă, copilul de foarte modestă obîrșie (fiu de potcovar) a urcat pe mult rîvnitele culmi ale celebrității. Omul acesta a avut o *voință sănătoasă* care, sfidînd ereditatea, a dat trupului sănătatea ce-i lipsea și gîndului tăria de a scînteia aidoma arcului voltaic !

Punctele de sprijin în colocviul nostru despre voință ne-au fost marile spirite, oamenii de prestigiu. Ne-am adresat lor ca unor oracole

de înțelepciune. Voi cita acum pe Don Santiago Ramon y Cajal, încă o dată, unul dintre cei mai renumiți oameni de știință ai începutului de veac (Premiul Nobel în 1906, pentru cercetările sale asupra sistemului nervos), căruia, unii cititori îi atrăgeau atenția că „a dat importanță prea mare disciplinării voinței și prea puțină calităților așa-zis excepționale care ar fi necesare pentru a crea mari cercetători" ! În opusculul său — *Drumul spre știință*, Ramon y Cajal crede că „orice om poate fi, dacă își propune, sculptorul propriului său creier, și că chiar cel dotat mai modest este susceptibil, ca și pămînturile sărace, dar bine cultivate și bine muncite, să dea o recoltă îmbelșugată" ! „Avem convingerea — scria savantul spaniol — că voința e tot atît de educabilă ca și inteligența și credem, în plus, că fiecare mare realizare, atît în artă cît și în știință, este rezultatul unei mari pasiuni puse în slujba unei mari idei. /—/. Sîntem deplin convinși că activitatea științifică pretinde, în afară de rigoare intelectuală, o severă disciplină a voinței și o continuă subordonare a tuturor forțelor psihice față de obiectul de studiu urmărit." Ramon y Cajal, pentru care „desăvîrșirea inteligenței și oțelirea voinței" reprezentau principiul oricărei munci de creație, divulga și... secretul *operelor monumentale* : „Să folosim pentru muncă orice timp disponibil ; să nu ne dăruim odihnei zilnice fără a ne fi consacrat cel puțin două sau trei ore problemei la care muncim ; să punem un dig prudent dispersiei intelectuale și risipei de timp pe care le pretind obligațiile adiacente ; să restrîngem, în sfîrșit, pe cît posibil, acele plăcute flecăreli spirituale de la cafenea sau de după cină, care nu fac decît să ne risipească energia nervoasă (cînd nu ne produc dezgust) și care ne îndepărtează prin vanitățile lor puerile și preocupările lor frivole de la sarcina noastră principală" !

În *Meditații despre viața demnă*, Tadeusz Kotarbinski dă cîteva „recomandări utile lucrului bine făcut" : Să alegem mijloacele corespunzătoare realizării scopurilor, să acționăm energic, adică să cheltuim atît efort cît este absolut necesar pentru realizarea țelului, să acționăm în spirit gospodăresc, fără a risipi posibilitățile, cheltuindu-ne doar în așa măsură cît este necesar pentru realizarea scopurilor noastre". Pentru renumitul maestru al praxeologiei (autor al unui *Tratat despre lucrul bine făcut*), „cum să trăiești cu seriozitate ?" este „chestiunea călăuzitoare" a vieții. Nu încape nici o îndoială, *problema fericirii, căutarea sensului existenței* se rezumă, *în practică*, la un principiu solicitînd cu deosebire *verbele voinței* : „Trebuie să alegi, în mod voluntar, ceva și de acel ceva să te ții, fiindcă e mai bine să trăiești potrivit unui imperativ decît să dăinui într-o stare de marasm" ! Și iată încă un „cînt" închinat voinței : „...Persoane dotate într-un mod insuficient de vizibil, care se deosebesc destul de pregnant de cerințele exercitării unei funcții, reușesc prin exercițiu să depășească nivelul mediocrității. Se întîmplă și altfel, cînd cei dotați de la naștere, neglijîndu-și calitățile, ajung doar simpli meseriași fără capacitatea de a impune. Natura deseori e zgîrcită, dar prin exercițiu se pot realiza performanțe remarcabile" !

IX.
VOINȚA DE A TRĂI ÎN VIITOR...

Mîine — metaforă și sens în devenirea timpului, dimensiune reală și tărîm de visare, imbold faptei și speranță, strop de hazard și pisc de încercare a cutezanței, instanță a generațiilor... „Nu lăsa pe mîine ce poți face astăzi" — sfătuiește învățătorul (impropiu considerat) anonim : *poporul* — pentru că *mîine* sînt atîtea altele de făcut, pentru că după *mîine* vine alt *mîine* și, dacă astăzi ezităm ori întîrziem a ne face datoria, vom rămîne restanțieri la examenul timpului, și „reexaminări" pentru promovarea *în viitor* nu se mai acordă ! Datoria față de *astăzi* este și datoria față de *mîine*. „Poate mîine și mai mîine..." — scria Bacovia nădăjduind la realizarea „profețiilor politice" cînd va să poată spune și el, ca Faust, „sînt fericit" ; și marele poet, *voind a trăi în viitor*, s-a dăruit *prezentului*, văzîndu-și visul (= viitorul), aievea, cu ochii ! *A trăi în viitor* este aproape sinonim cu *a trăi în prezent ;* dacă cei nouă meșteri mari, cu Manole zece, dimpreună cu voievodul purtător de mare poruncă, ar fi trăit numai în prezentul lor imediat, *astăzi* n-am avea splendida „doină de piatră", zidirea de la Curtea de Argeș, și tot ceea ce se vede pe acest „picior de plai" ! De aceea, *a trăi în viitor* este „aproape", dar nu același lucru, cu *a trăi în prezent !* Cînd spun *a trăi în viitor* nu vreau să subînțeleg dorința atît de terestră a supra-

vieţuirii fizice prin veacuri ; *voinţa oamenilor de a trăi (şi) în viitor* se citeşte în viaţa fără moarte a construcţiilor nepieritoare, în viaţa nestinsă a ideilor nobile, în graţia operei de artă („vita brevis, ars longa") !

Dar, de acord cu cele de mai sus, o întrebare, *vrînd-nevrînd,* se pune mereu, generaţie de generaţie : „Ce va fi mîine ?" Se fac pronosticuri pentru finele acestui al doilea mileniu ! Aflu că specialiştii Institutului Hudson prevăd că, în jurul anului 2 000, vor fi posibile înlăturarea, corectarea efectelor negative ale accelerării ; oboseala, acuitatea senzorială (ascuţirea simţurilor), memoria, facultăţile intelectuale, stările senzoriale şi *nivelul de voinţă* vor putea fi reglate. Dar cît de departe va merge această „reglare", cît se poate miza pe ştiinţă şi tehnică în stimularea proceselor vitale, în echilibrarea stărilor de conştiinţă ? ! E de domeniul fanteziei un laborator destinat analizei „nivelului de voinţă" al oamenilor, pe baza căreia, printr-un tratament adecvat (ori o simplă apăsare pe un buton !), să se realizeze concentraţia optimă a „hormonului-voinţă" ! Nimic imposibil...

Neliniştea filozofică faţă de necunoscutele viitorului trebuie privită ca un memento pe care omul şi-l adresează sieşi : „Ori ne asimilăm transformarea ca mod de viaţă, şi izbutim să o supunem voinţei noastre pe baza cunoaşterii legilor ei, ori vom fi zdrobiţi de proporţiile şi ritmurile crescînd vertiginoase ale acestor transformări, vom deveni jucării în mîinile lor !" (Pavel Apostol). Nu, nu vom deveni asemenea „jucării" ! Mitul Paserii Phoenix este — cum s-ar putea altfel ? ! — operă a geniului uman, asemenea tuturor „operelor" ce, la un moment dat, ne înspăimîntă cu grandoarea lor, grandoare a noastră...

„A trăi este infinit de interesant", dar *voinţa de a trăi* — a trăi în prezent şi în viitor — este, incomparabil, cu mult mai mult...

1. K. MARX, *Capitalul*, vol. I, în K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. 23, Buc., Ed. Politică, 1966.
2. K. MARX, FR. ENGELS, *Ideologia germană*, Buc., Ed. Politică, 1956.
3. FR. ENGELS, *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane*, în K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese*, vol. II, Buc., Ed. Politică, 1967.
4. MARX-ENGELS-LENIN, *Despre literatură și artă*, Buc., Ed. „Minerva", 1974.
5. FR. ENGELS, *Anti-Dühring*, Buc., Ed. Politică, 1966.
6. V. I. LENIN, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. IX, Buc., Ed. Politică, 1963.
7. *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Buc.. Ed. Politică, 1975.
8. NICOLAE CEAUȘESCU, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Buc., Ed. Palitică, 1971.
9. NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvîntare la ședința festivă de deschidere a Congresului al X-lea al Uniunii Tineretului Comunist, a Conferinței a X-a a Uniunii Studenților Comuniști din România și a celei de a II-a Conferințe Naționale a Organizației pionierilor, 3 noiembrie, 1975*, Buc., Ed. Politică, 1975.

10. NICOLAE CEAUȘESCU, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Buc., Ed. Politică, 1976.
11. NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvîntare rostită la deschiderea lucrărilor Congresului U.G.S.R.*, Buc., Ed. Politică, 1976.
12. NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvîntare rostită la deschiderea lucrărilor Congresului educației politice și culturii socialiste*, Buc., Ed. Politică, 1976.
13. MICHEL P. HAMELET, *Nicolae Ceaușescu. Biografie și texte.* Buc., Ed. Politică, 1971.
14. *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste*, Buc., Ed. Politică, 1974.
15. DORIN ALMĂȘAN, *Eroi contemporani*, (Cluj) „Dacia", 1971.
16. PAVEL APOSTOL, *Normă etică și activitate normată*, Buc., Ed. Științifică, 1968.
17. PAVEL APOSTOL, *Omul anului 2000*, (Iași) „Junimea", 1972.
18. FRANCIS BACON, *Eseuri sau sfaturi politice și morale*, Buc., Ed. Științifică, 1969.
19. M. N. BASARAB, *Medici despre geniu*, Buc., „Albatros", 1976.
20. MARIAN BEJAT, *Talent, inițiativă, creativitate...*, Buc., Ed. Științifică, 1971.
21. GHEORGHE BERESCU, *Munca — datorie fundamentală a fiecărui cetățean*, Buc., Ed. Politică, 1975.
22. PETRE BOTEZATU, *Preludiul ideii de libertate morală*, Iași, „Junimea", 1976.
23. S. RAMON y CAJAL, *Drumul spre știință*, Buc., Ed. Științifică, 1967.
24. ANATOLE CHIRCEV, *Educația moral-cetățenească a tineretului școlar*, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1974.
25. ED. CLAPARÈDE, *Educația funcțională*, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1973.
26. VASILE CONTA, *Opere filozofice alese*, Buc., Ed. Academiei R.S.R., 1967.

27. *Cum stăpîniți „mașina timpului"?*, O anchetă internațională de Carol Roman, Buc., Ed. Politică, 1974.
28. *Dicționar de etică pentru tineret*, Buc., Ed. Politică, 1969.
29. *Din istoria pedagogiei românești*, vol. IV, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1969.
30. *Educație și contemporaneitate*, (Cluj) „Dacia", 1972.
31. *Enciclopedia descoperirilor geografice*, Buc., Ed. Științifică și Enciclopedică, 1975.
32. *Există un secret al celebrității?*, O anchetă internațională realizată de Carol Roman, Buc., Ed. Politică, 1975.
33. A. FERRIÈRE, *Școala activă*, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc., 1973.
34. MIHAI GOLU, AUREL DICU, *Introducere în psihologie*, Buc., Ed. Științifică, 1972.
35. PANTELIMON GOLU, *Psihologie socială*, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1974.
36. D. GUSTI, *Opere II*, Buc., Ed. Academiei R.S.R., 1969.
37. SPIRU HARET, *Mecanica socială*, Buc., Ed. Științifică, 1969.
38. G. W. F. HEGEL, *Enciclopedia științelor filozofice, partea a III-a, Filozofia spiritului*, Buc., Ed. Academiei R.S.R., 1966.
39. G. W. F. HEGEL, *Principiile filozofiei dreptului*, Buc., Ed. Academiei R.S.R., 1969.
40. V. HILT, *Călători și exploratori români*, Buc., Ed. Enciclopedică Română, 1972.
41. MIHAI IORDĂNESCU, *A trăi și a munci în chip comunist*, Buc., Ed. Politică, 1976.
42. HENRI JOUBREL, PAUL BERTRAND, *Dicționar al educației în familie*, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1968.
43. IMMANUEL KANT, *Întemeierea metafizicii moravurilor și Critica rațiunii pure*, Buc., Ed. Științifică, 1972.
44. TADEUSZ KOTARBINSKI, *Meditații despre viața demnă*, Buc., Ed. Științifică, 1970.

45. A. P. LARIN, *Despre încăpățînarea copiilor*, Buc., Ed. de Stat Didactică și Pedagogică, 1961.
46. PAUL LENGRAND, *Introducere în educația permanentă*, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1973.
47. OCTAVIAN MILEA, *Despre muncă și viață*. Convorbiri cu eroi ai muncii socialiste, Buc., Ed. Politică, 1976.
48. A. D. MOORE, *Invenție, descoperire, creativitate*, Buc., Ed. Enciclopedică Română, 1975.
49. MARIETTA C. MORARU, *Valoare și Etos*, Buc., Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.
50. *Munca reflectată în proverbele lumii*, Ediție îngrijită de Mircea M. Duduleanu, Buc., „Albatros", 1972.
51. CATINCA MUSCAN, *Lupta cu imposibilul*, Buc., Ed. Politică, 1975.
52. FLORICA NEAGOE, *Arthur Schopenhauer. Filozofie și etică*. Buc., Ed. Științifică, 1970.
53. TUDOR OLARU, *Comunistul*, Buc., Ed. Politică, 1972.
54. PAUL A. OSTERRIETH, *Introducere în psihologia copilului*, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1976.
55. VASILE PAVELCU, *Culmi și abisuri ale personalității*, Buc., Ed. Enciclopedică Română, 1974.
56. VASILE POPESCU, *Idealul de viață al tînărului*, Buc., Ed. Politică, 1973.
57. VASILE POPESCU, *Disciplina, inițiativa, activitatea creatoare în socialism*. Buc., Ed. Politică, 1975.
58. MIHAI RALEA, *Mecanismul psihic al voinței și ideea de libertate*, în „Revista de psihologie", nr. 1, 1975.
59. ILEANA RĂCEANU, *Omul sub semnul posibilului*, Buc., Ed. Politică, 1974.
60. *Reflecții și maxime*, Ediție îngrijită de C. Bădescu, Buc., Ed. Științifică, 1969.
61. D. D. ROȘCA, *Existența tragică*, Buc., Ed. Științifică, 1968.

62. MIRCEA SĂNTIMBREANU, *Să stăm de vorbă fără catalog*, Buc., Ed. Politică, 1971.
63. R. F. SCOTT, *Ultima expediție*, Buc., Ed. Științifică, 1975.
64. THEOFIL SIMENSKY, *Un dicționar al înțelepciunii*, vol. IV, (Iași) „Junimea", 1975.
65. URSULA ȘCHIOPU, *Psihologia copilului*, Buc., Ed. Didactică și pedagogică, 1967.
66. *Termeni de etică*, Buc., Ed. Politică, 1974.
67. ION TRĂISTARU, *Implicațiile revoluției tehnico-științifică asupra dezvoltării forțelor de producție*, Buc., Ed. Politică, 1973.
68. VICTOR ȚÎRCOVNICU, *Pedagogia generală*, (Timișoara) „Facla", 1975.
69. *Un univers într-o carte*, vol. II, Buc., Ed. Politică, 1971.
70. *Un univers într-o carte, vol. IV, Buc., Ed. Politică, 1975.*
71. *Un univers într-o carte*, vol. V, Buc., Ed. Politică, 1976.
72. K. D. UȘINSKI, *Omul ca obiect al educației*, vol. II, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1975.
73. VASILE VETIȘANU-MOCANU, *Elogiul eroismului*, Buc., Ed. „Albatros", 1973.
74. TUDOR VIANU, *Dicționar de maxime comentat*, Buc., Ed. Științifică, 1971.
75. L. S. VÎGOTSKI, *Opere psihologice alese*, vol. I, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1971.
76. GRIGORE ZANC, *Etica spiritului revoluționar*, Buc., Ed. Politică, 1975.
77. ZÖRGÖ BENIAMIN, *Ce este voința ?*, Buc., Ed. Enciclopedică Română, 1969.

Lector : GHEORGHE MARIN
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar 11.VI.1977. Apărut 1977. Comanda nr. 1202. Tiraj 20.500 broşate. Coli de tipar 6.

Tiparul executat sub comanda nr. 5113/1977 la Întreprinderea poligrafică Bacău str. Eliberării nr. 63
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea a fost executată pe hîrtie fabricată de C.C.H. Călăraşi

LICEUL ... BIBLIOTECA ... BUCUREŞTI

Lei 4,50